

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
POLITIKOS IR VADYBOS FAKULTETAS
POLITIKOS MOKSLŲ INSTITUTAS

RŪTA DAUSINIENĖ

**ŠIUOLAIKINIAI EMIGRACIJOS PROCESAI
LIETUVOJE BEI POLITIKOS IŠEIVIJOS ATŽVILGIU
ĮGYVENDINIMAS**

Magistro baigiamasis darbas

Vadovas

doc. dr. Ramūnas Trimakas

VILNIUS, 2013

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
POLITIKOS IR VADYBOS FAKULTETAS
POLITIKOS MOKSLŲ INSTITUTAS**

RŪTA DAUSINIENĖ

**ŠIUOLAIKINIAI EMIGRACIJOS PROCESAI
LIETUVOJE BEI POLITIKOS IŠEIVIJOS ATŽVILGIU
ĮGYVENDINIMAS**

Magistro baigiamasis darbas

Studijų programa 621N71001

Vadovas

_____ doc. dr. Ramūnas Trimakas

2013 – 03 – 22

Recenzentas

2013

Atliko

_____ stud. R. Dausiniė

2013 - 03 - 22

VILNIUS, 2013

TURINYS

ĮVADAS.....	8
1. GYVENTOJŲ MIGRACIJA – TEORINIAI IR PRAKTINIAI ASPEKTAI.....	10
1.1. Migracijos reiškinys – sąvoka bei formos.....	10
1.2. Migracijos procesus aiškinančios teorijos.....	12
1.3. Kompleksinis stūmos-traukos modelis.....	15
1.4. Šiuolaikinė lietuvių emigracija.....	18
1.4.1. Emigraciją iš Lietuvos sąlygojantys veiksniai.....	19
1.4.2. Emigracijos poveikis Lietuvos ekonomikai.....	21
1.4.3. „Protų nutekėjimas“.....	23
2. VALSTYBĖS POLITIKA IŠEIVIJOS ATŽVILGIU.....	26
2.1. Politikos formavimo poreikis.....	26
2.2. Lietuvos politikos priemonės išėivijos atžvilgiu nuo 1990 m.	30
2.2.1. 1990-2006m.: Lietuvos išėivijos politika ir migracijos politikos užuomazgos.....	31
2.2.2. 2007-2008m.: ekonominės migracijos reguliavimo pradžia.....	36
2.2.2.1. EMRS numatytų priemonių analizė.....	38
2.2.3. 2009 – 2013 m. - „Globalios Lietuvos“ programa bei naujos strategijos idėja.....	41
2.3. Užsienio šalių patirtis, skatinant migrantus sugrįžti – Airijos pavyzdys.....	48
3. VALSTYBĖS POLITIKOS IŠEIVIJOS ATŽVILGIU ĮGYVENDINIMO VERTINIMAS BEI TOLIMESNĖS POLITIKOS KRYPTIES NUSTATYMAS.....	55
3. 1. Tyrimo metodika.....	55
3.2. Emigraciją skatinančių šalies vidaus problemų analizė.....	59
3.3. Valstybės politikos emigrantų atžvilgiu vertinimas.....	70
3.4. Respondentų siūlomas valstybės politikos modelis.....	72
3.4. Iki šiol vykdytos valstybės politikos trūkumai.....	76
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI.....	80
LITERATŪRA.....	82

、

ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS	87
SANTRAUKA	89
SUMMARY	90

LENTELĖS

1 lentelė. Airijos imigrantai pagal tautybę, 2005 – 2012 m.....	49 - 50
2 lentelė. Respondentų sąrašas.....	56 - 57
3 lentelė. Apklaustų ekspertų sąrašas.....	58
4 lentelė. Emigraciją skatinantis veiksnys – darbo trūkumas.....	60
5 lentelė. Emigraciją skatinantis veiksnys – studijos užsienyje/noras tobulėti.....	63
6 lentelė. Socialiniai ryšiai kaip traukos veiksnys.....	64
7 lentelė. Lietuvos probleminių sričių analizė.....	65 - 68
8 lentelė. Valstybės pastangų vertinimas.....	70 - 71
9 lentelė. Respondentų siūloma valstybės politikos kryptis.....	72 - 73

PAVEIKSLAI

1 pav. Kompleksinis stūmos-traukos modelis.....	16
2 pav. Emigracijos bei imigracijos tendencijos Lietuvoje 2001 - 2012 m.....	22
3 pav. Idealios rinkos veikimo prielaidos.....	27
4 pav. Valstybės politikos priemonių įtaka ekonominių migrantų sprendimui sugrįžti.....	29
5 pav. Ekonominės migracijos reguliavimo politikos tikslų medis.....	37
6 pav. Grįžusiųjų migrantų atsakymai į klausimą, ar Lietuvos valstybės paslaugos atitinka išvykusiųjų poreikius.....	40
7 pav. Išvykusiųjų pasiskirstymas pagal Lietuvos valstybės emigrantams teikiamų paslaugų vertinimą.....	41
8 pav. Lietuvos institucijų ir programų, susijusių su santykių su išeivija palaikymu ir į Lietuvą grįžusių migrantų integracija, laiko juosta (2006-2012 m.).....	43
9 pav. „Globalios Lietuvos“ programos tikslai.....	46
10 pav. Imigracija, emigracija ir neto migracija 1987 - 2012 m. (tūkstančiais).....	49
11 pav. Emigrantų pasiskirstymas pagal tikslo šalį.....	51
12 pav. Jaunimo situacija darbo rinkoje 2004-2012 m.....	61

SANTRUMPOS

- EMRS** – Ekonominės migracijos reguliavimo strategija
- ES** – Europos Sąjunga
- JTO** – Jungtinių Tautų organizacija
- LLRI** – Lietuvos laisvosios rinkos institutas
- PLB** – Pasaulio lietuvių bendruomenė
- TMID** – Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas
- URM** – Užsienio reikalų ministerija
- VPVI** – Viešosios politikos ir vadybos institutas
- VRE** – Vidurio ir Rytų Europa

ĮVADAS

Laisvas darbuotojų judėjimas yra viena iš keturių pagrindinių laisvių, įtvirtintų Europos Sąjungos (ES) sutartyje. Ši laisvė apima darbuotojų teises judėti ir apsigyventi šalyje, šeimos narių teisę atvykti į šalį ir apsigyventi joje ir teisę dirbti kitoje ES valstybėje narėje¹. Europos Parlamentas visuomet pabrėžia, kad ES ir jos valstybės narės turėtų derinti savo veiksmus ir skatinti laisvą darbuotojų judėjimą kaip vieną iš baigtos kurti vidaus rinkos tikslų. Europos Komisija taip pat aktyviai palaiko laisvą darbuotojų judėjimą ES ir teigia, kad šiuo metu bendras darbo mobilumas ES dar nėra pakankamas, todėl turi būti siekiama jį didinti. Didinant mobilumą siekiama efektyviau išnaudoti ES produktyvųjį potencialą ir taip sumažinti nedarbo lygį. Tokios pozicijos laikomasi ir ES strategijose. Lisabonos strategijoje teigiama, kad turi būti skatinamas mobilumas tam, kad būtų galima lengviau prisitaikyti, gyventi ir dirbti žinių visuomenėje. Panašios pozicijos laikomasi ir ES ekonomikos augimo strategijoje „Europa 2020“. Čia teigiama, kad darbo jėgos aktyvumas yra labai svarbus gerinant darbo jėgos pasiūlą bei paklausą.

Lietuvoje, kaip ir kitose Vidurio ir Rytų Europos (VRE) valstybėse, derybų dėl narystės Europos Sąjungoje (ES) laikotarpiu galimybė laisvai judėti ir dirbti ES buvo taip pat laikoma vienu iš didžiausių ES privalumų. Tačiau realus migracijos mastas po 2004 m. tapo itin skaudžia patirtimi Lietuvai.² Prasidėjo masinė darbo jėgos emigracija, tuo pačiu išvyko ir daug ypač aukštos kvalifikacijos specialistų. Tokios migracijos tendencijos tapo grėsmingu ekonomikos plėtros stabdžiu.³ Įvertinęs emigracijos mastą, Lietuvos Respublikos Seimas pripažino, kad emigracija yra didžiausia nekarinė grėsmė Lietuvai⁴.

Temos aktualumas ir naujumas. Lietuvos piliečių emigracija – tai klausimas, diskutuojamas viešojoje erdvėje įvairiais su šiuo reiškiniu susijusiais aspektais jau ne vienerius metus. Žiūrint iš laiko perspektyvos, ženkliai didesnis dėmesys emigracijos klausimams prasidėjo maždaug nuo 2005 – 2006 m. Nuo to laiko emigracijos procesas buvo nagrinėjamas įvairiose studijose bei valstybės institucijų užsakytuose tyrimuose, buvo įgyvendinama nemažai priemonių, skirtų piliečių reemigracijai skatinti. Tačiau analizuojant statistinius duomenis pastebima, kad optimistiniai reemigracijos rezultatai nepasiekti.⁵ Todėl vienu iš pagrindinių valstybės politikos uždavinių laikytinas siekis rasti tokias priemones, kurios ne tik skatintų išvykusius lietuvius sugrįžti, bet ir neleistų išvykti dar Lietuvoje

¹ Europos Parlamentas. Laisvas darbuotojų judėjimas. http://circa.europa.eu/irc/opoce/fact_sheets/info/data/market/market/article_7192_lt.htm [žiūrėta 2013 02 26].

² Barcevičius E., Žvalionytė D. Užburtas ratas?: Lietuvos gyventojų grįžtamoji ir pakartotinė migracija, Vilnius 2012// ISBN 978-5-415-02245-8

³ Metinė politikos ataskaita: Migracija ir prieglobstis Lietuvoje 2008.

http://www.emn.lt/uploads/documents/emn_lt_politikos_ataskaita_2010.pdf [žiūrėta 2012 12 10]

⁴ Dėl nuoseklios valstybės politikos emigracijos procesams valdyti. Lietuvos Respublikos Seimo 2006 m. liepos 19 d. rezoliucija// Valstybės žinios, 2006, Nr.: 81 -3200.

⁵ Ekonominės migracijos reguliavimo strategijos (EMRS) vienu iš pagrindinių tikslų buvo siekis, kad 2012 m. Lietuvos piliečių migracijos saldo (atvykusiųjų ir išvykusiųjų santykis) būtų lygus nuliui, tačiau reikia pažymėti, kad remiantis Statistikos departamento duomenimis, 2012 m. neto migracija 1000 gyventojų siekė net -7,2.

gyvenantiems piliečiams. Vienas iš aspektų, lemiančių magistrinio darbo temos aktualumą, yra poreikis atskleisti ne tik veiksnius, skatinančius išvykti iš Lietuvos, bet ir įvertinti iki šiol valstybės vykdytą politiką išėivijos atžvilgiu.

Nagrinėti šią temą skatina tai, kad iki šiol atliktuose tyrimuose daugiausiai kreipiamas dėmesys emigracijos masto, motyvų bei tendencijų analizei, tačiau viešojoje erdvėje dažnai analizuojama bei vertinama valstybės politika išėivijos atžvilgiu vis dar mažai nagrinėta mokslinėje literatūroje. Daugiausiai dėmesio migracijos politikos klausimams Lietuvoje yra skiriama Viešosios politikos ir vadybos instituto (2005, 2009, 2012) bei Strateginių studijų centro (2006) atliktuose tyrimuose.

Tyrimo objektas. Šiuolaikiniai emigracijos procesai Lietuvoje bei Lietuvos emigracijos politika.

Tyrimo tikslas. Teoriniu ir praktiniu aspektu išanalizavus Lietuvos emigracijos politiką, numatyti galimas tolimesnės politikos kryptis.

Tiksliui pasiekti keliami tokie **uždaviniai**:

- Įvertinti šiuolaikinės migracijos procesus.
- Išanalizuoti Lietuvos politiką išėivijos atžvilgiu nuo 1990 m.
- Pateikti sėkmingą valstybės politiką įgyvendinančios šalies pavyzdį.
- Remiantis kokybinio tyrimo rezultatais, nustatyti esmines migraciją skatinančias priežastis, valstybės politikos formavimo sunkumus bei numatyti galimus šių problemų sprendimo būdus.

Tyrimo metodai. Darbe naudojami metodai: mokslinės literatūros analizė, sintezė, apibendrinimas ir palyginimas. Gilesnei analizei atlikti buvo naudojamas ekspertų interviu bei struktūruotas interviu su emigrantais. Kokybinio tyrimo metodika išsamiau aptariama darbo 3.1 dalyje.

Šiame darbe yra keliami **hipotezė**, jog siekiant susigrąžinti emigrantus, politikos pagrindu turi būti laikomas vidaus problemų sprendimas.

Darbo struktūra. Darbas susideda iš trijų pagrindinių skyrių. Pirmajame skyriuje nagrinėjami teoriniai migracijos aspektai bei didesnis dėmesys skiriamas šiuolaikinės lietuvių emigracijos tendencijoms aptarti. Antrajame darbo skyriuje apžvelgiamos migracijos masto mažinimo iniciatyvos bei analizuojama valstybės vykdyta politika išėivijos atžvilgiu nuo 1990 m. Taip pat pateikiamas gerosios praktikos pavyzdys – Airijos valstybės politikos analizė. Trečioji darbo dalis skirta nustatyti pagrindines iki šiol vykdytos valstybės politikos neefektyvumo priežastis bei nustatyti galimas tolimesnės politikos kryptis.

1. GYVENTOJŲ MIGRACIJA – TEORINIAI IR PRAKTINIAI ASPEKTAI

1.1. Migracijos reiškinys – sąvoka bei formos

Pradedant analizuoti migracijos procesą svarbu suvokti pačią migracijos esmę, jos turinį, išsiaiškinti galimas migracijos formas bei priežastis, skatinančias žmones migruoti.

Literatūroje galima sutikti daug ir įvairių migracijos sąvokos aiškinimų. A. Maslauskaitė bei V. Stankūnienė (2007) to priežastimi laiko tai, kad migracija, kaip procesas, yra itin sunkiai apibūdinamas bei išmatuojamas. Autorės prie klasikinių migracijos apibrėžimų priskiria šiuos:

- Migracija – gyventojų persikėlimas iš vienos gyvenamosios vietos į kitą, kertant administracines vietovės ribas;
- migracija yra individų ar grupių persikėlimas iš vienos gyvenamosios vietovės į kitą, turint tikslą naujoje vietovėje pasilikti pakankamai ilgą laiką;
- migracija yra asmenų persikėlimas santykinai ilgam laikui, gana dideliu atstumu;
- migracija - gyvenamosios vietos keitimas visam ar tam tikram laikui kertant teritorines ribas.⁶

Galima teigti, kad pats bendriausias apibrėžimas pateikiamas Lietuvių kalbos žodyne. Čia terminas **migrācija** suprantamas kaip gyventojų kėlimasis iš vienos vietos į kitą.⁷ Šį termino aiškinimą galima išplėsti pažymint, kad persikėlimas gyventi galimas iš vienos vietovės į kitą toje pačioje šalyje arba už valstybės ribų. Remiantis šiuo apibrėžimu migraciją galima suskirstyti į dvi pagrindines grupes: vidinę bei išorinę.

Gyventojų teritorinė (vidinė) migracija – tai žmonių judėjimas šalies viduje, persikeliant iš vienos vietos į kitą. Šiame darbe dėmesys skiriamas žmonių judėjimui tarp valstybių – **tarptautinei migracijai**. D. Kuzmickaitė (2006) tarptautinės migracijos apibrėžimą išplečia teigdama, kad tarptautinė migracija apima ne tik individų, šeimų ir didesnių grupių mobilumą, bet ir reiškia kultūrų, tradicijų, aspiracijų bei žinių ir įgūdžių – pamatinių žmogaus gyvenimo reiškinį – persikėlimą bei apsikeitimą.⁸

Kalbant apie tarptautinę migraciją taip pat reikalinga apibrėžti galimas jos formas. Migracija konkrečios teritorijos atžvilgiu gali pasireikšti dviem kryptimis: migracija į teritoriją (**imigracija**) ir migracija iš jos (**emigracija**).

Remiantis laiko kriterijumi ji gali būti skirstoma į trumpalaikę ir ilgalaikę. **Trumpalauke emigracija** paprastai laikomas išvykimas į užsienio valstybę ir apsistojimas joje santykinai trumpam laikotarpiui.

⁶ Maslauskaitė A., Stankūnienė V. Šeima abipus sienos: Lietuvos transnacionalinės šeimos genezė, funkcijos ir raidos perspektyvos // Vilnius: Tarptautinė migracijos organizacija. Socialinių tyrimų institutas, 2007.- 227 p.– ISBN978-9955-697-10-7

⁷ Lietuvių kalbos žodynas, < <http://www.lkz.lt/startas.htm> > [žiūrėta 2012-12-10]

⁸ Kuzmickaitė D. Šiuolaikinė lietuvių migracija: bendruomenės ir individo tapatumų slinktytis // Lietuviškojo europietiško raiša: dabarties ir ateities iššūkiai. - Vilnius: Kultūros filosofijos ir meno institutas, 2006.- 180 p. - ISBN 9986-638-71-2

Išvykimo tikslu gali būti siekis pailsėti, mokytis, gydytis, darbo reikalai ar pan. Svarbiausias kriterijus tas, kad asmuo neplanuoja toje šalyje likti gyventi. Trumpalaikiai emigracijai galima priskirti ir vadinamąją *sezonię emigraciją*, kai dėl darbo jėgos paklausos skirtumų skirtingu metų laiku žmonės migruoja įsidarbindami ten, kur tuo metu yra didžiausia darbo jėgos paklausa. Tai, pavyzdžiui, gali būti išvykimas padirbėti į kurortinius miestus atostogų metu. *Ilgalaikė emigracija* laikomas persikėlimas gyventi į kitą šalį ilgam laikotarpiui arba visam laikui.⁹ Kaip pastebi A. Misiūnas bei N. Bratčikovienė (2006), Lietuvai ilgalaikė migracija yra daug žalingesnė nei trumpalaikė, nes dėl jos prarandamos lėšos, investuotos į žmonių išsilavinimą, prarandami specialistai, blogėja demografinė situacija.¹⁰

Atskirti trumpalaikę emigraciją nuo ilgalaikės kartais gali būti problematiška. Taip yra todėl, kad šalys skirtingai apibrėžia laiko tarpą, kurį užsienio šalyje praleidęs asmuo pradedamas laikyti ilgalaikiu emigrantu. Jungtinių Tautų organizacija, siekdama paskatinti šalis taikyti vienodą ilgalaikės migracijos apibrėžimą, siūlo ilgalaikiais emigrantais laikyti asmenis, išvykusius ilgesniam nei vienerių metų laikotarpiui gyventi šalyje, kuri prieš tai nebuvo jų nuolatinė gyvenamoji vieta. Analogiško migracijos apibrėžimo laikomasi ir Europos Sąjungoje¹¹.

Lietuva pradėjo naudotis Jungtinių Tautų organizacijos siūlomu emigranto apibrėžimu tik nuo 2008 m. vidurio. Pakeitimai atsirado tik patvirtinus Ekonominės migracijos procesų ir užsienio lietuvių būklės stebėsenos, analizės ir prognozavimo tvarkos aprašą. Pagal šį aprašą, „emigrantas – tai asmuo, išvykęs į kitą valstybę laikotarpiui, kuris yra arba, tikėtina, bus ne trumpesnis kaip 12 mėnesių“¹². Iki šių pasikeitimų Lietuvoje emigrantu buvo laikomas asmuo, išvykęs iš Lietuvos ilgesniam nei 6 mėnesių laikotarpiui.

Literatūroje sutinkamas ir migracijos skirstymas teisiniu požiūriu. Remiantis šiuo kriterijumi, migraciją galima skirstyti į legalią arba teisėtą ir nelegalią arba neteisėtą. „Šis išskyrimas priklauso nuo migrantų ir migraciją reguliuojančių teisės normų santykio. Nelegaliu imigrantu priimančioje šalyje laikomas asmuo, kuris atvykdamas į šalį ir / arba joje gyvendamas ir / arba dirbdamas pažeidžia tos šalies teisės normas.“¹³ Tradiciškai išskiriami trys nelegalumo šaltiniai: 1) nelegalus atvykimas į šalį; 2) nelegalus gyvenimas šalyje; 3) nelegalus darbas šalyje.

⁹ Barcevičius E. ir kt. Ekonominės migracijos reguliavimo strategijos efektyvumo įvertinimas. I etapo galutinė ataskaita. - Vilnius: Viešosios politikos ir vadybos institutas, 2009. 16 p.

¹⁰ Misiūnas A., Bratčikovienė N. Migracijos tendencijos. Lietuvos statistikos darbai –Vilnius.- 2006.-16 p.- ISSN 1392-642X.

¹¹ Barcevičius E. ir kt. Ekonominės migracijos reguliavimo strategijos efektyvumo įvertinimas. I etapo galutinė ataskaita. - Vilnius: Viešosios politikos ir vadybos institutas.- 2009.-16 p.

¹² Dėl ekonominės migracijos procesų ir užsienio lietuvių būklės stebėsenos, analizės ir prognozavimo tvarkos aprašo patvirtinimo. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. rugsėjo 24 d. nutarimas Nr. 957 Valstybės žinios.- 2008.- Nr. 114-4363.

¹³ Barcevičius E. ir kt. Ekonominės migracijos reguliavimo strategijos efektyvumo įvertinimas. I etapo galutinė ataskaita. - Vilnius: Viešosios politikos ir vadybos institutas.- 2009.- 17 p.

Analizuojant Lietuvos atvejį, galima pastebėti, kad ilgą laiką didelė dalis į užsienį dirbti išvykusių Lietuvos gyventojų apsisistodavo užsienio šalyse ir jose dirbdavo nelegaliai. Tokį išvykusiųjų apsisprendimą nulėmė tai, kad daugelis ES valstybių narių Lietuvos piliečių įsidarbinimui taikė griežtus apribojimus. Situacija pasikeitė vos tik Lietuvai tapus Europos Sąjungos (ES) nare – lietuviai tapo pilnateisiais Europos Sąjungos piliečiais, galinčiais laisvai judėti ir apsigyventi bet kurioje ES valstybėje.

Tačiau Lietuvai laisvas asmenų judėjimas siejasi ne tik su teigiamais dalykais - vis aktualesne tampa *ekonominės migracijos* sąvoka. Ekonominės migracijos reguliavimo strategijoje (EMRS) ekonominė migracija aiškinama kaip „išvykimas iš Lietuvos, siekiant geresnės gyvenimo kokybės, didesnio darbo užmokesčio, geresnių darbo bei gyvenimo sąlygų ar dėl kitų ekonominių priežasčių“.¹⁴

Apžvelgus teorinius migracijos proceso aspektus galima pritarti nuomonei, kad tai pakankamai sudėtingas reiškinys – neatsiejama žmonijos dalis. Šio proceso esmė slypi gyventojų judėjime iš vienos vietos į kitą, tiek šalies viduje, tiek už jos ribų. Gali kilti klausimai – kodėl vyksta gyventojų migraciją? Kas skatina gyventojus migruoti? Atsakymus į šiuos klausimus galima rasti migracijos procesus aiškinančiose teorijose.

1.2. Migracijos procesus aiškinančios teorijos

Kaip pastebi A.Misiūnas bei N. Bratčikovienė (2006), migracijos istorija sutampa su žmonijos istorija, tačiau kaip socialiai reikšmingas, nuolatinis, individualiai motyvuotas ir laisvas reiškinys atsirado tik industrializacijos ir urbanizacijos periodu. Prieš keletą šimtmečių atsiradusią tarptautinę darbo jėgos migraciją analizavę mokslininkai teigė, jog žmonės, kaip ir bet kurie darbo išteklių, juda iš išteklių pertekliaus regionų į tuos regionus, kur jaučiamas darbo jėgos trūkumas. Tačiau išsamesnis teorinis problemos aiškinimas prasidėjo XX a. 6-ojo dešimtmečio pabaigoje. Teoriniai modeliai rėmėsi tuo, kad tarptautinis darbo jėgos judėjimas, kaip vienas iš gamybos veiksnių, daro įtaką ekonomikos augimo tempams.¹⁵

Migracijos teorijos aiškina kodėl, kur ir kaip žmonės migruoja, kokios priežastys skatina pakeisti nuolatinę gyvenimo vietą ar laikinai ieškoti kitos gyvenimo ar darbo vietos. Migracijos teorijos išskiria bendruosius veiksnius, veikiančius gyventojų migraciją: ekonominius, politinius ir teisinius, socialinius ir kultūrinius, psichologinius, saugumo, geografinius, demografinius ir kitus veiksnius.¹⁶

¹⁴ Dėl ekonominės migracijos reguliavimo strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2007-2008 metų plano patvirtinimo. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. balandžio 25 d. nutarimas Nr. 416 // Valstybės žinios, 2007, Nr. 49-1897

¹⁵ Misiūnas A., Bratčikovienė N. Migracijos tendencijos. Lietuvos statistikos darbai –Vilnius.- 2006.-16 p.- ISSN 1392-642X.

¹⁶ Stulgienė A., Daunorienė A. Migracijos poveikis darbo jėgos rinkos pusiausvyrai //Ekonomika ir vadyba: Kauno technologijos universitetas, -2009.-Nr 14.- ISSN 1822-6515

Literatūroje galima sutikti tokias pagrindines migracijos priežastims aiškinti skirtas teorijas: neoklasikinė, pasaulio sistemų, dvigubos darbo rinkos, socialinio kapitalo ir migracijos tinklo bei istorinės atminties teorija.

Neoklasikinė ekonomikos pusiausvyros teorija - viena iš dažniausiai tiek Lietuvos, tiek užsienio tyrimuose taikomų teorijų, aiškinančių tarptautinę migraciją. Tai vadinamasis neoklasikinis „stūmos ir traukos“ modelis. Pagrindiniai makroekonominiai migracijos veiksniai šioje sampratoje yra darbo užmokesčio ir darbo jėgos pasiūlos bei paklausos skirtumai tarptautinėje rinkoje, lemiantys darbo jėgos judėjimą iš žemesnio darbo užmokesčio, perpildytų darbo jėgos rinkų į aukštesnės paklausos ir aukštesnio darbo užmokesčio rinkas. Mikrolygmenyje ši teorija migracinį sprendimą aiškina kaip kaštų ir naudos santykio analizės nulemtą individualų sprendimą prisitaikyti prie ekonominių ir darbo rinkos sąlygų: migruojama tuomet, kai tokio elgesio teikiama nauda gerokai viršija kaštus. Darbo užmokesčio skirtumui ir darbo jėgos paklausai tarp šalių sumažėjus, sumažėja ir paskatos emigruoti. Individo sprendimą neemigruoti nulemia palyginti su gaunama nauda padidėję kaštai. Atsižvelgiant į migracijos motyvų kompleksiskumą, ekonominiai stūmimo ir traukos veiksniai gali būti papildomi kitais motyvais: socialiniais, kultūriniais, geografiniais ir kitais.¹⁷ Šiai nuomonei pritaria ir M.Hadler, teigdamas, jog asmenys linkę migruoti net tuomet, kai nesitiki atlygio gauti labai greitai, tačiau turi skatinančias perspektyvas ir gali tikėtis didesnio atlygio ateityje. Toks požiūris paaiškina tai, jog migracija atrodo patrauklesnė jauniems žmonėms ir tiems, kurių darbo jėga yra paklausiausia.¹⁸

Pasaulio sistemų teorija teigia, kad migracija yra gyventojų judėjimas iš periferinių valstybių į centrą. „Centre“ stipresnė ekonomika, gimsta moksliniai išradimai, „centras“ gyventojus iš „periferijos“ traukia kultūriniu gyvenimu ir patrauklesnėmis perspektyvomis.¹⁹ Ekonomikos globalizacijos dėka kapitalistinė rinka įsiskverbia į mažiau išsivysčiusias šalis ir jas „percentruoja“ pakeisdama tradicinius ekonominius, politinius ir kultūrinius centrus naujais tarptautiniais centrais. Ekonomikos globalizacijos procesai, atliepdami į migracijos procesų sukuriamas reikmes ir palengvindami žmonių judėjimą bei migracijos sąnaudas, sukuria transportavimo bei komunikacijos kanalus ir migracijai palankią politinę bei kultūrinę aplinką.²⁰ Kaip pastebi E. Barcevičius ir kiti mokslininkai, ši teorija gerai paaiškina „protų nutekėjimą“: mokslininkų ir tyrėjų emigraciją, o platesne prasme – ir aukštą kvalifikaciją turinčių

¹⁷ Motieka E. ir kt. Lietuvos valstybės ilgalaikė strategija lietuvių emigracijos ir išsivijios atžvilgiu. - Vilnius: Strateginių studijų centras.- 2006.-135 p.

¹⁸ Hadler M. Intentions to migrate within the European Union: A challenge for simple economic macro-level explanations. Stanford University, 2006

¹⁹ Barcevičius E. ir kt. Ekonominės migracijos reguliavimo strategijos efektyvumo įvertinimas. Ietapo galutinė ataskaita. - Vilnius: Viešosios politikos ir vadybos institutas. -2009.- 19 p.

²⁰ Lietuvos valstybės ilgalaikė strategija lietuvių emigracijos ir išsivijios atžvilgiu. Strateginių studijų centras, Vilnius, 2006. http://www.elibrary.lt/resursai/Strateginiu_stud_centras_/Tyrimai/SSC_emigracija.pdf

darbuotojų išvykimą dirbti į užsienį. Kaip rodo emigravusių mokslininkų, sugrįžusių į Lietuvą trumpalaikiams vizitams, apklausos rezultatai, postūmį išvykti duoda noras užsiimti moksline veikla pasirinktoje srityje (pvz., kai Lietuvoje išsamūs tokios krypties tyrimai paprastai neatliekami), susipažinti su mokslo tendencijomis pasaulyje, pasisemti tarptautinės patirties.²¹

Dvigubos darbo rinkos teorija pastebi, kad postindustriniai pokyčiai segmentuoja darbo rinką į dvi dalis: prestižinius, gerai apmokamus aukštos kvalifikacijos darbus ir neprestižinius, nesaugius, mažai apmokamus kvalifikacijos nereikalaujančius darbus²². Viename rinkos sektoriuje darbas yra stabilus, gerai apmokamas, reikalaujantis aukštos darbuotojo kvalifikacijos. Kitas darbo rinkos sektorius siūlo mažai apmokamus, nereikalaujančius aukštos kvalifikacijos, neprestižinius ir dažnai sunkius fizinius darbus, kurie nesuteikia socialinio augimo galimybių. Šį darbo sektorių sąlyginai galima pavadinti nekvalifikuoto darbo sektoriumi. Išsivysčiusiose visuomenėse didžioji dalis jos narių koncentruojasi pirmajame (aukštos kvalifikacijos) darbo rinkos sektoriuje ir į antrąjį (nekvalifikuoto darbo) sektorių dirbti neina, tačiau antrojo sektoriaus teikiamų paslaugų paklausa išlieka didelė arba didėja, nes dirbantieji pirmajame darbo rinkos sektoriuje yra didžioji visuomenės dalis ir jie pajėgūs jas nusipirkti. Taip susiformuoja nekvalifikuotos darbo jėgos paklausa išsivysčiusiose šalyse, kurios vietinė darbo rinka nepajėgi užpildyti, todėl pritraukia nekvalifikuotus darbininkus iš besivystančių šalių²³. A. Misiūnas bei N. Bračikoviene (2006) teigia, kad „imigrantai užima žemiausio lygio darbo vietas, nes pirmenybę teikia altyginimui, o ne geresnę socialinę padėtį užtikrinantiems darbams“²⁴.

Socialinio kapitalo ir migracijos tinklo teorija aiškina migracijos procesus kaip save generuojantį veiksnį: į užsienio šalį išvykę migrantai sukuria tėvynainių informacijos, įdarbinimo ir pagalbos tinklus, kurie tampa socialinėmis bei ekonominėmis struktūromis, sujungiančiomis siunčiančiąją bei priimančiąją visuomenes, ir kurie ilgainiui tampa savarankiškais migracijos veiksniais.²⁵ Susiformuojantys migrantų socialiniai tinklai priimančioje valstybėje ir saitai kilmės šalyje leidžia formotis aplinkai, kuri gerokai palengvina migracijos procesą naujiems migrantams, sumažindama tiek kultūrinius sunkumus, tiek kaštus ir riziką²⁶.

Galiausiai **istorinės atminties teorija** pabrėžia, kad migruojama iš tų valstybių, kurios turi masinės migracijos istorinės patirties ir tai, ką kai kurie mokslininkai vadina „migracijos genu“. Migracija susideda

²¹ Barcevičius E. ir kt. Ekonominės migracijos reguliavimo strategijos efektyvumo įvertinimas. Ietapo galutinė ataskaita. - Vilnius: Viešosios politikos ir vadybos institutas. -2009.- 19 p.

²² Ten pat

²³ Pukelienė V. ir kt. Darbo jėgos migracija: globalinis spektas // Taikomoji ekonomika. -2007.-Nr 2.- ISSN 1392-1142

²⁴ Misiūnas A. Bratčikovienė N. Migracijos tendencijos. Lietuvos statistikos darbai –Vilnius.- 2006.-16 p.- ISSN 1392-642X.

²⁵ Sipavičienė A. Tarptautinė gyventojų migracija Lietuvoje: modelio kaita ir situacijos analizė- Vilnius: Socialinių tyrimų institutas.-2006.

²⁶ Castles S. Migration and Community Formation under Conditions of Globalization, p. 448-449

iš analitiškai skirtinų komponentų: įpročio (pasirinktų praeityje jau įvykusių veiksmų sekų pakartojimo), projektavimo (galimų ateities scenarijų kūrimo) ir praktinio įvertinimo (pasirinkimo iš galimų alternatyvų). Jau minėti socialiniai tinklai ir istorinė atmintis kaip tik ir kuria įpročio elementą. Lietuvai ši teorija tinka, nes šalis turi ilgą migracijos patirtį ir istorinę atmintį, kurioje emigracija dažnai buvo įvairiausių demografinių, asmeninių ir politinių problemų sprendimas.²⁷

Pasak mokslininkų, aptartąsias teorijas reikia vertinti ne kaip alternatyvas, o kaip komplementarius, vienas kita papildančius, susišaukiančius (ir kartais persiklojančius) migracijos procesų aiškinimus ar kauzalius modelius. Jos leidžia nuodugniai ir visapusiškai išanalizuoti migracijos procesus veikiančius struktūrinius veiksnius kilmės ir priimančiosiose visuomenėse (Motieka ir kt., 2006)²⁸.

1.3. Kompleksinis stūmos-traukos modelis

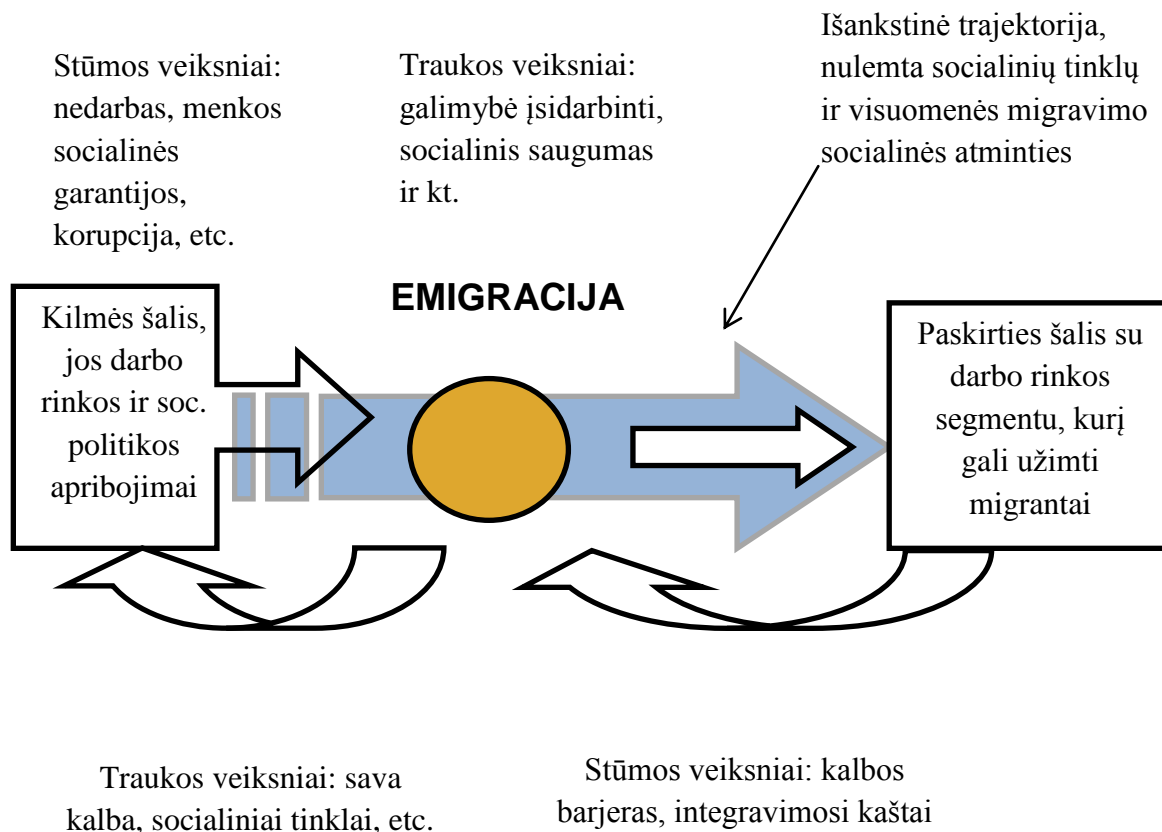
Apibendrinant aukščiau aptartose migracijos teorijose įvardintus migracijos veiksnius, galima suformuluoti *kompleksinį stūmos - traukos* modelį (žr.1 pav.).

Pagal šį modelį, emigrantus išvykti skatina „stūmos“ veiksniai, o „traukos“ veiksniai padeda pasirinkti konkrečią šalį ar regioną, į kurią siekiama išvykti. Prie svarbiausių ekonominės emigracijos veiksnių galime priskirti tokius ekonominius stūmos veiksnius: aukštas nedarbo lygis, skurdas, nepasitenkinimas darbo sąlygomis. Traukos veiksniais laikytina: aukštesnis atlyginimas, geresnės darbo sąlygos užsienio valstybėje ir kt. Kaip pastebi Stockwell ir Groat (1984), dažniausiai apsisprendimą migruoti vienu metu lemia abiejų rūšių veiksniai: tiek stūmos, tiek traukos. Taigi yra dvi šalys, tarp kurių migruoja asmuo, nusprendęs išvykti. Kai veiksniai labai stiprūs, gali formuotis migracijos srautai (migracijos srautas yra didelis skaičius žmonių, kurie per tam tikrą laiką išvyko iš vienos vietovės ir nuvyko į kitą tą pačią vietovę).²⁹

²⁷ Barcevičius E. ir kt. Ekonominės migracijos reguliavimo strategijos efektyvumo įvertinimas. Ietapo galutinė ataskaita. - Vilnius: Viešosios politikos ir vadybos institutas. -2009.- 20 p.

²⁸ Lietuvos valstybės ilgalaikė strategija lietuvių emigracijos ir išėivijos atžvilgiu. Strateginių studijų centras, Vilnius, 2006. http://www.elibrary.lt/resursai/Strateginiu_stud_centras_/Tyrimai/SSC_emigracija.pdf

²⁹ Stockwell, E.G., Groat, H.T. World population. An introduction to demography. New York, London, Toronto. Franklin Watts.-1984.-292 p.

1 pav. **Kompleksinis stūmos-traukos modelis**

Šaltinis: Barcevičius ir kt, 2009, p. 20

Toliau kalbant apie kompleksinį modelį reikia paminėti, kad stūmos veiksniai turi būti pakankamai stiprūs tam, kad paskatintų asmenį emigruoti. Šie veiksniai turi leisti tikėtis didelės potencialios naudos ir tuo pačiu atsverti emigracijos kaštus. Tokie kaštai apima ne tik su persikėlimu, darbo paieška, kalbos mokymusi susijusias išlaidas, tačiau ir dar svarbesnius – socialinius kaštus. Išvykus dirbti į užsienį, gimtojoje šalyje lieka šeimos nariai, artimieji, draugai. Kalbant apie Lietuvos gyventojų emigraciją, stūmos veiksniai turi būti itin stiprūs. Šį teiginį pagrįsti galima vien tuo, kad didelė dalis emigrantų išvyko dirbti palikę Lietuvoje savo vaikus (senelių ir kitų artimųjų globai). Vaikų palikimas yra skaudus visiems tėvams, tad jų patiriami išvykimo kaštai labai aukšti.

Žvelgiant iš kitos pusės, priimančios visuomenės ar šalies privalumus galima laikyti *traukos* veiksniais, kurie papildo stūmos veiksnius ir padeda nukreipti migracijos srautus į konkrečią šalį ar regioną. Prie traukos veiksnių galima priskirti didesnę darbo pasiūlą, aukštesnius atlyginimus nei kilmės šalyje, geresnes gyvenimo sąlygas. Tačiau tai nėra vieninteliai traukos veiksniai. Taip pat svarbūs yra tokie dalykai, kaip kalba (daugiausia emigrantų išvyko į angliškai kalbančias valstybes), santykinis darbo

rinkos liberalumas (Jungtinėje Karalystėje, Airijoje, JAV darbo rinka yra mažiau reguliuojama ir įsidarbinimas lengvesnis, nei kontinentinės Europos valstybėse). Be to, veikia (ir savotiškai papildo vienas kitą) veiksniai, apie kuriuos kalba Pasaulio sistemų ir Dvigubos darbo rinkos teorijos:

a) kai kurios darbuotojų grupės juda link profesinių „centrų“ (mokslo, verslo, kultūros);

b) kai kurios gyventojų grupės išvyksta dirbti neprestižinių ir mažiau apmokamų darbų, kurių vietiniai gyventojai nenori dirbti arba vietiniai darbdaviai siekia samdyti imigrantus, kadangi jų darbo kaštai yra sąlyginai mažesni.³⁰

Kaip matome iš anksčiau aptartų teorijų, stūmos veiksmu galima laikyti ir šalies istorinę emigracijos patirtį. Ankstesnių migracijos bangų istorinė atmintis ir patirtis veikia kaip savotiškas stūmos veiksnys, skatinantis rinktis migraciją sprendžiant ekonomines problemas. Savo ruožtu kitose šalyse susiformavusios emigrantų bendruomenės suveikia kaip traukos veiksnys, kadangi gali suteikti emigrantui naudingos informacijos, kontaktų, socialinį tinklą.³¹

Papildant aptartą migracijos modelį reikia pažymėti, kad sprendimą emigruoti lemia ne tik stūmimo ir traukos veiksniai, bet ir su pačiu emigracijos procesu susiję nuostoliai. Išskirtinos dvi pagrindinės šių nuostolių rūšys. Pirma, emigracija neretai reikalauja didelių laiko ir kitų išteklių sąnaudų reikalingai informacijai rinkti. Kuo reikiamos informacijos prieinamumas mažesnis, tuo kebliau priimti racionalų sprendimą dėl emigracijos. Tuomet arba nusprendžiama neemigruoti, arba sprendimas išvykti priimamas nesivadovaujant racionaliais skaičiavimais (vadinamasis ribotas racionalumas). Antra, emigracija yra susijusi su persikėlimo į kitą šalį padaromais nuostoliais.

Tarp jų vienas svarbiausių – įgytų kvalifikacijų ir kompetencijų perkeliamumas. Tai ypač aktualu aukštos kvalifikacijos asmenims. Kuo sunkiau pritaikyti turimas kompetencijas užsienyje, tuo mažesnė emigracijos tikimybė.³²

Kalbant apie emigracijos prevenciją bei grįžtamąją migraciją taip pat svarbus stūmos – traukos modelis. Siekiant susigrąžinti išvykusius tautiečius būtina skatinti traukos veiksnių augimą. Pakilus gyvenimo lygiui Lietuvoje, dalis emigrantų tikrai sugrįžtų. Prie apsisprendimo grįžti prisidėtų ir tokie traukos veiksniai kaip tėvynės bei namų ilgesys, noras būti su šeima ir vaikais.

³⁰ Barcevičius E. ir kt. Ekonominės migracijos reguliavimo strategijos efektyvumo įvertinimas. Ietapo galutinė ataskaita. - Vilnius: Viešosios politikos ir vadybos institutas. -2009.- 21 p.

³¹ Ten pat

³² Martinaitis Ž., Žalionytė D, Emigracija iš Lietuvos: ką žinome, ko nežinome ir ką turime žinoti? - Vilnius.- 2007.- ISSN 1392-1681

1.4. Šiuolaikinė lietuvių emigracija

Pradedant kalbėti apie šiandieninę lietuvių emigraciją itin tinkamas paminėti D. Kuzmickaitės (2005) teiginys, kad šiuolaikinė emigracija – tai dinamiškas ir įvairialypis tarptautinės migracijos procesas; ypač turint omenyje tai, jog šiuolaikinė lietuvių migracija nėra izoliuota nuo pasaulyje vykstančio migrantų srautų judėjimo³³. Prisimenant lietuvių migracijos istoriją galima teigti, jog šiuolaikiniai lietuvių migracijos ypatumai nėra nauji, jie tiesiog išsiskiria mūsų istorijoje. Lietuvių migracijos procesai susiformavo sąveikaujant įvairiems veiksniams: politiniams, demografiniams, sociologiniams, ekonominiams, geografiniams ir kultūriniais. „Emigracija iš Lietuvos visais laikais buvo didelė ir aprimdavo tik tuomet, kai valdžia imdavosi drastiškų veiksmų žmonių judėjimui apriboti – kaip buvo, tarkime, sovietinės okupacijos metais“³⁴.

Žvelgiant iš istorinės pusės, galima pastebėti ir emigranto sąvokos pokyčius. Emigranto sąvoka plačiau pradėta vartoti tik pastaraisiais dešimtmečiais, kai su Nepriklausomybės atkūrimu prasidėjo naujoji „ekonominių migrantų“ karta. Iki to laiko mokslinėje literatūroje dažniau buvo vartojama išsevio³⁵ sąvoka. Taip pat kartais sutinkami egzilio³⁶ bei diasporos³⁷ terminai.

Nors žodžiai „emigrantas“ ir „išseivis“ dažnai vartojami sinonimiškai, R. Marcinkevičienė pastebi, kad tarp šių sąvokų esama nemažai skirtumų, o ir žiniasklaidoje sąvoka „išseivis“ dažnai pateikiama kaip priimtinesnė nei sąvoka „emigrantas“³⁸. Manytina, kad toks neigiamas šiuolaikinės emigracijos vertinimas viešojoje erdvėje siejamas su vis labiau ryškėjančiomis emigracijos pasekmėmis. Šių dienų emigracija stipriai veikia Lietuvos gyventojų skaičiaus mažėjimą, keičiasi amžiaus struktūra, prarandamas jaunimas, visuomenė sensta, mažėja santuokų, gimstamumas.

Analizuodama žiniasklaidos priemones I. Budginaitė pastebi, kad emigrantu vadintis nori ne kiekvienas, dauguma išvykusiųjų bando atsikratyti emigranto „etiketės“³⁹. Tokius pastebėjimus pateikia ir

³³ Kuzmickaitė K. Teoriniai tarptautinės emigracijos diskursai. Šiuolaikinė Lietuvių emigracija: praradimai ir laimėjimai. VDU konferencija, 2004

³⁴ Bolzanė, G. Lietuviai visais laikais traukė ten, kur geriau. Veidas, 2012. < <http://www.veidas.lt/lietuviai-visais-laikaistrauketen-kur-geriau> > [žiūrėta 2012-09-21]

³⁵ Išsevija, išseiviais paprastai vadinami karo ir pokario metų emigrantai.

³⁶ Egzilis – ilgesys, dažnai priverstinis pasitraukimas iš savo krašto, bendruomenė; tremtis

³⁷ Diaspora - tautos dalis, gyvenanti ne savo istorinėje tėvynėje.

³⁸ Marcinkevičienė R. Emigracija spaudoje: požiūrio atspindys ar formavimas. Šiuolaikinė Lietuvių emigracija: praradimai ir laimėjimai. Seminaras // Pilietinės visuomenės institutas. Lietuvių išsevijos institutas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2004

³⁹ Barcevičius E., Žvalionytė D. Užburtas ratas?: Lietuvos gyventojų grįžtamoji ir pakartotinė migracija, Vilnius 2012// ISBN 978-5-415-02245-8

žurnalistai: „kažkodėl užsienio lietuviai nenori būti vadinami nei išeiviais, nei emigrantais, ypač pastaraisiais“⁴⁰.

Pasaulio lietuvių bendruomenės (PLB) valdybos pirmininkė R. Narušienė taip pat palaiko nuomonę, kad kitose valstybėse gyvenančių lietuvių įvardinimui reikalinga nauja sąvoka. Pasak R. Narušienės, geriausias įvardijimas būtų „užsienio lietuviai“, bet dar geriau – „lietuviai, gyvenantys užsienyje“. Taip būtų pabrėžiamas tik fizinis žmonių nebuvimas Lietuvos teritorijoje.⁴¹

Siekis pažvelgti į išvykusius mūsų tautiečius nauju žvilgsniu yra tik vienas iš šiuolaikinės emigracijos bruožų. Atkreiptinas dėmesys, kad migracija nėra reiškinys, būdingas išskirtinai tik šiuolaikinei visuomenei. Tačiau šiandieniniame migracijos kontekste ypač aktualu tai, kad Lietuva vadinama „išsivaikščiojančia šalimi“, o gąsdinančias migracijos tendencijas stebintys mokslininkai mini „protų nutekėjimo“ sąvoką. Būtent šie Lietuvai itin svarbūs emigracijos bruožai ir bus išsamiau aptariami kituose skyreliuose.

1.4.1. Emigraciją iš Lietuvos sąlygojantys veiksniai

Svarbus šiuolaikinės migracijos tyrimų aspektas yra migracijos veiksnių vertinimas. Galima teigti, kad žmonės migruoja tikėdamiesi, jog jų gyvenimas naujoje vietoje bus geresnis. Kaip jau anksčiau pastebėta aptariant kompleksinį stūmos - traukos modelį, asmens sprendimas migruoti remsis dviejų vietovių pranašumų ir trūkumų subjektyviu vertinimu, t y. vietovės, kurioje asmuo gyvena, ir vietovės, į kurią jis ketina migruoti.

Dažniausiai apie šių dienų emigraciją iš Lietuvos kalbama, kaip apie ekonominį reiškinį, o išvykimo priežastys jau gana nemažai tyrinėtos. Remiantis jau atliktais tyrimais galima išskirti esminius stūmos ir traukos veiksnius.

Pagrindiniai stūmimo veiksniai Pilietinės visuomenės instituto atliktame tyrime (2005) skirstomi į dvi grupes: demografiniai bei ekonominiai. Prie demografinių veiksnių priskiriamas darbingo amžiaus gyventojų mažėjimas, darantis įtaką socialinės rūpybos sistemos silpnėjimui. Prie ekonominių veiksnių galima priskirti atlyginimų skirtumus, užtrukusį pereinamąjį ekonominės raidos laikotarpį, silpną socialinę sistemą, nedarbo lygio augimą bei mažas pajamos vienam gyventojui. Tarp tipinių Lietuvos emigrantų motyvų ir bruožų paminėtini tokie stūmimo motyvai, kaip sunkumai susirasti darbą, žemas užmokesčio lygis, blogos gyvenimo sąlygos, siekis gyventi kartu su jau išvykusia šeima.⁴²

⁴⁰ Dokšaitė D. Emigranto įvaizdis: nuo nevykėlių iki pelenių. Naujienų portalas „Delfi“, 2009.

<http://www.delfi.lt/news/daily/emigrants/emigranto-ivaizdis-nuo-nevykeliu-iki-peleniu.d?id=20088765>[žiūrėta 2013-01-15]

⁴¹ Jackevičius M. Užsienio lietuviai: nevadinkite mūsų „išeiviais“ Naujienų portalas „Delfi“, 2009.

<http://www.delfi.lt/news/daily/emigrants/uzsienio-lietuviai-nevadinkite-musu-iseiviais.d?id=20381616>

⁴² Lietuvių emigracija: problema ir galimi sprendimo būdai // Pilietinės visuomenės institutas, Vilnius, 2005.

Tyrimė nurodomi ir galimi traukos veiksniai – sąmoninga ekonomiškai stipresnių valstybių demografinė politika (siekis pritraukti jauną darbo jėgą), geografinė padėtis, kultūrinis suderinamumas, santykiniai pranašumai, didesnės pajamos, geresnė gyvenimo aplinka ir infrastruktūra, administracinių kaštų mažėjimas dėl mažesnių mokesčių svetur. Atliktame tyrime taip pat teigiama, kad Lietuvai 2004 m. įstojus į Europos Sąjungą, emigracijos srautus nemaža dalimi nulėmė tokie traukos veiksniai, kaip įdarbinimo politika: pagrindiniai migrantų srautai pakrypo į liberalesnę įdarbinimo politiką priėmusias Angliją ir Airiją, o ne tradiciškai artimesnę Vokietiją.⁴³

Anot A.Maslauskaitės ir V.Stankūnienės (2007), viena iš papildomų emigracijos paskatų – sunkumai įsigyti būstą, kurti materialinius šeimos gyvenimo pagrindus. Aukštos kvalifikacijos darbuotojams itin aktualus stūmos veiksnys - korupcija, neskaidrumas organizuojant konkursus į pareigas, taip pat prastos ateities perspektyvos, mokslininkams – menkas jų darbo prestižas bei nepakankamas darbuotojų interesų atstovavimas.

Tarp svarbiausių traukos veiksnių galima paminėti savirealizaciją, kuriai Lietuvoje trūksta galimybių. Toks veiksnys atspindi pagrindinį Pasaulio sistemų teorijos bruožą – aukštos kvalifikacijos darbuotojus traukia „centrai“, kuriuose kuriamos inovacijos, vertinami gebėjimai ir kompetencijos.⁴⁴ Šiai nuomonei pritaria ir D. Kuzmickaitė (2004). Ji teigia, kad „asimetrinis išsivysčiusių ir neišsivysčiusių šalių ekonominis santykis, žymiai kontrastuojantis su mūsų mažos šalies poreikiais, Lietuvai tampa praktiškai neįveikiamu iššūkiu. Lietuvius užsienių traukos centrai vilioja tuo, ko jų kilmės šalis, maža ir silpnesnė už migrantus priimančias šalis, negali pasiūlyti“.⁴⁵

D. Kuzmickaitė savo pranešime taip pat atkreipia dėmesį į dar vieną užsienio šalių naudojamą imigrantų priviliojimo strategiją – nelegalaus darbo toleravimą juodojoje ar pilkojoje darbo rinkoje. Autorė taip pat pastebi, kad imigrantus priimančios šalys nesuteikia jokių papildomų privilegijų šalims, dovanojančioms migrantus. Toks tarptautinės migracijos santykis tik dar labiau paryškina šalių stiprybes, mažųjų – silpnąsias puses.⁴⁶

Aptariant emigracijos procesus, Lietuvoje dažniausiai kalbama tik apie ekonominę migraciją ar politinio prieglobsčio ieškojimą. Tačiau negalima paneigti fakto, kad emigracija nėra vien ekonominis procesas. Migraciją, kaip ir savižudybes, socialinės – kultūrinės nuostatos lemia ne mažiau, negu

⁴³ Ten pat

⁴⁴ Maslauskaitė A., Stankūnienė V. Šeima abipus sienos: Lietuvos transnacionalinės šeimos genezė, funkcijos ir raidos perspektyvos // Vilnius: Tarptautinė migracijos organizacija.Socialinių tyrimų institutas, 2007.- 227 p.– ISBN978-9955-697-10-7

⁴⁵ Kuzmickaitė K. Teoriniai tarptautinės emigracijos diskursai. Šiuolaikinė Lietuvių emigracija: praradimai ir laimėjimai. VDU konferencija, 2004.

⁴⁶ Ten pat

ekonominiai motyvai. Nėgana to, į migracijos reiškinį dera žvelgti kaip į pasaulinės pokyčių grandinės dalį.

Pilietinės visuomenės instituto atliktame tyrime (2005) pabrėžiamas dar vienas labai svarbus stūmos veiksnys - istorinė emigracijos patirtis. Praeityje patirtų ekonominių ir pragyvenimo sunkumų sukelta emigracija tampa tautos įpročiu, atmintimi. Šie emigracijos įpročiai, susidarius palankioms sąlygoms, pasikartoja globaliame pasaulyje. Kultūrinė migracijos atmintis tampa tarsi „pramintas takas“, ir taip istoriniu tapęs migravimo įprotis tampa svarbus migracijos tūšai.⁴⁷

Apibendrinant tai, ką apie emigracijos iš Lietuvos reiškinį rodo atlikti tyrimai, galima konstatuoti, kad lietuvių emigracijos mastas yra vienas didžiausių visoje Europos Sąjungoje. Daugiausia emigruoja jauni, tik žengiantys į darbo rinką ir neretai aukštos kvalifikacijos Lietuvos gyventojai. Dažniausiai tyrimuose nurodoma, kad pagrindinė išvykimo priežastis lyginant su Vakarų šalimis santykinai žemas darbo užmokesčio lygis. Tikėtina, kad vien šis veiksnys atskirai nepaskatintų migruoti, bet visų veiksnių suma lemia tai, kad priimamas sprendimas išbandyti save užsienyje.

1.4.2. Emigracijos poveikis Lietuvos ekonomikai

Lietuvos piliečių emigracija yra itin svarbi problema. Įvertinęs emigracijos mastą ir galimą poveikį LR Seimas 2006 m. emigraciją pavadino didžiausia nekarine grėsme Lietuvai. Kaip jau minėta anksčiau, Lietuvoje emigracija dažniausiai siejama su neigiamomis pasekmėmis, kurios daro labai didelę įtaką visoms gyvenimo sritims.

Kaip teigiama Socialinių tyrimų instituto atliktame tyrime (2004), gyventojų skaičiaus mažėjimas turėtų būti įvardijamas kaip vienas realiausių ir akivaizdžiausių emigracijos padarinių. Realūs emigracijos mastai, kitaip negu tiksliai statistiškai fiksuojami gimstamumo ir mirtingumo rodikliai, yra sunkiai oficialiai fiksuojami ir todėl gali būti daug didesni negu turimieji statistiniai duomenys, taigi tikėtina, kad emigracija sudaro dar didesnę gyventojų skaičiaus mažėjimo dalį. Demografiniu požiūriu tiesioginį migracijos poveikį gyventojų mažėjimui sustiprina dar ir tai, kad Lietuvą dažniau palieka potencialūs gimdytojai; taigi emigracija tampa vienu iš demografinę pusiausvyrą griaunančių veiksnių. Kaip dar vienas iš veiksnių, lemiančių itin žemą gimstamumo rodiklį Lietuvoje, nurodomas „atidėto gimdymo“ efektas dėl emigracijos ir darbo užsienyje.⁴⁸

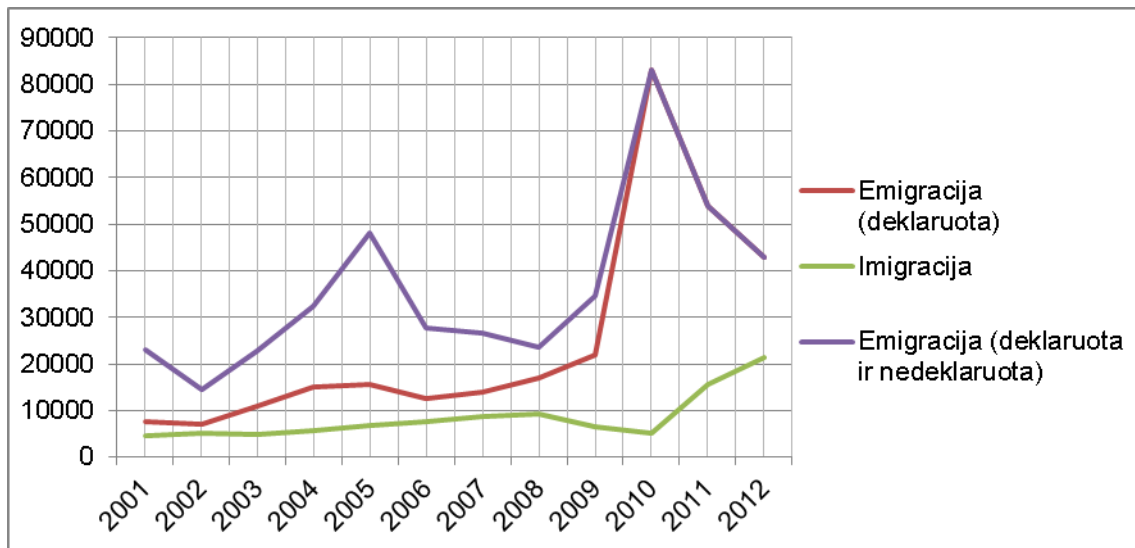
⁴⁷ Lietuvių emigracija: problema ir galimi sprendimo būdai // Pilietinės visuomenės institutas, Vilnius, 2005.

⁴⁸ Lietuvos gyventojų politikos strategijos metmenys // Socialinių tyrimų institutas, 2004, - ISBN 9955-531-14-2

Gyventojų skaičiaus mažėjimą, kaip esminę problemą, nurodo ir A. Sipavičienė. Ji pastebi ir tai, kad remiantis Jungtinių Tautų Organizacijos gyventojų skaičiaus prognozėmis Lietuva priskiriama prie šalių, kur iki 2050 metų gyventojų skaičius mažės sparčiausiai.⁴⁹

Oficialūs statistiniai duomenys rodo, kad Lietuvos emigracijos rodikliai tūkstančiui gyventojų yra didžiausi ir Europos Sąjungoje. Oficialiai vertinama, kad per 20 metų dėl emigracijos Lietuva neteko apie 0,6 mln. gyventojų. Dauguma išvykstančiųjų yra jauni išsilavinę darbingo amžiaus žmonės (2011 m. net 63 proc. emigrantų buvo 15-34 metų). To pasekoje Lietuvos visuomenė sensta ir vienam dirbančiajam tenka vis didesnis nedirbančiųjų skaičius.

Apžvelgiant laikotarpį nuo 2001 m. iki 2012 m. galima pastebėti, kad 2006 m. užfiksuotas deklaruotos emigracijos sumažėjimas, deja, buvo laikinas. 2007 m. į užsienį išvyko apie 13,8 tūkst. lietuvių, arba maždaug 1,2 tūkst. daugiau negu 2006 m. Tai tik patvirtina, kad nepaisant gerėjusios ekonominės situacijos išlieka psichologinio pobūdžio veiksniai, verčiantys žmones emigruoti. Didžiausias legalios emigravusių Lietuvos gyventojų skaičius užfiksuotas 2010 m., emigravo virš 83 000 gyventojų. Pagrindinė tokio padidėjimo priežastis – emigrantų siekis įteisinti savo išvykimą dėl Lietuvos Respublikos Sveikatos draudimo įstatyme nustatytos prievolės nuolatiniams šalies gyventojams mokėti privalomojo sveikatos draudimo įmokas (žr. 2 pav.). Atsiradus šiai prievolei žmonės ėmė daug aktyviau deklaruoti tiek savo išvykimą, tiek ir savo atvykimą.

2 pav. **Emigracijos bei imigracijos tendencijos Lietuvoje 2001 -2012 m.**

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas <http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1280> [žiūrėta 2012 10 15]

⁴⁹ Sipavičienė A., Tarptautinė gyventojų migracija Lietuvoje: modelio kaita ir situacijos analizė // Vilnius: Tarptautinės migracijos organizacijos Vilniaus biuras, 2006. – 42 p. ISBN 9955 – 697– 03 – 2

Pilietinės visuomenės instituto atliktame tyrime išsakomas pastebėjimas, kad kartu su vis augančiu išvykstančiųjų skaičiumi prarandami ne tik mokesčių mokėtojai, bet kartu piliečiai, lemiantys Lietuvos politinį likimą. Taip, viena vertus, Lietuvos likimą sprendžiant nedalyvauja daug aktyvių ir jaunų jos piliečių. Antra vertus, didėja ir jų pačių susvetimėjimas Lietuvos politiniams procesams, silpnėja ryšiai su tėvyne ir jos visuomene, o sykiu – ir perspektyvos vėl į ją sugrįžti. Galiausiai, jų pasitraukimas iš visuomenės gyvenimo skurdina viešąjį gyvenimą pačioje Lietuvoje.⁵⁰

Negalima nekreipti dėmesio ir į su emigracija susijusias socialines problemas. Vis dažniau galima išgirsti apie be vieno ar abiejų tėvų globos augančius vaikus, kurie dažniausiai paliekami senelių ar giminių priežiūrai. Mokslininkai šį reiškinį dažnai įvardina kaip socialinę „uždelsto veikimo bombą“.

Emigracijos padarinių sąrašą papildo ir K.Gliosaitė. Ji pabrėžia, kad Lietuvai daug žalingesnė yra ilgalaikė migracija: prarandamos lėšos, investuotos į žmonių išsilavinimą, prarandami specialistai, taip pat išryškėja ir anksčiau jau minėta demografinės situacijos blogėjimo problema. Tarp privalumų galima paminėti nebent grįžtančiųjų emigrantų parsivežamą patirtį bei kompetenciją. Tačiau autorė pažymi, kad šis privalumas Lietuvai naudingas tik tuo atveju, kai emigrantai grįžta dar darbingo amžiaus ir gali įsijungti į darbo rinką.⁵¹

K.Gliosaitės paminėtas specialistų bei „protų“ nutekėjimas yra itin aktuali šiuolaikinės emigracijos problema. Manoma, kad šio proceso poveikis Lietuvai nėra žymus trumpalaikėje perspektyvoje, tačiau gali įgyti vis didesnę reikšmę tolesnėje ekonomikos raidoje. Plačiau apie šį reiškinį bus kalbama kitame skyriuje.

1.4.3. „Protų nutekėjimas“

L.Labanausko (2006) teigimu, viena svarbiausių ir prieštarigai vertinamų Lietuvos narystės Europos Sąjungoje pasekmių yra specialistų emigracija, arba „protų nutekėjimas“⁵².

Protų nutekėjimą (angl. brain drain) *Encyclopaedia Britannica* apibrėžia kaip „išsilavinusių ar profesionalių žmonių išvykimą iš vienos šalies ekonomikos sektoriaus ar srities į kitą, paprastai dėl geresnio atlyginimo ar geresnių gyvenimo sąlygų“⁵³.

Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos 1997 m. pranešimas apie aukštos kvalifikacijos žmonių mobilumą išskiria dar dvi pagrindines sąvokas, susijusias su protų nutekėjimu: tai

⁵⁰ Lietuvių emigracija: problema ir galimi sprendimo būdai // Pilietinės visuomenės institutas, Vilnius, 2005.

⁵¹ Gliosaitė K. Ekonominių emigracijos motyvų ir pasekmių vertinimas – Šiuolaikinė lietuvių emigracija: praradimai ir laimėjimai // Vytauto Didžiojo universitetas, Pilietinės Visuomenės institutas, Lietuvių išėivijos institutas, 2004-12-02 seminaro medžiaga.

⁵² Labanauskas L. „Protų nutekėjimo“ problema Lietuvoje: medikų emigracija // Filosofija. Sociologija, 2006, Nr.2, p. 27-34

⁵³ Pukelienė V. et al., Darbo jėgos migracija: globalinis aspektas // Taikomoji ekonomika: sisteminiai tyrimai, 2007, Nr. 2 . p. 49-64. - ISSN 1392-1142

„keitimasis protais“ (angl. brain exchange) ir „protų nuostolis“ (angl. brain waste). Keitimasis protais reiškia kompetencijos dviejų krypčių judėjimą tarp išvykimo šalies ir priimančios šalies. Tačiau tuomet, kai aiškiai vyrauja viena judėjimo kryptis, vartojami terminai „protų įgijimas“ (angl. brain gain) ir „protų nutekėjimas“ (angl. brain drain). Terminas „protų nuostolis“ (brain waste) apibūdina kvalifikacijų praradimą, atsirandantį, kai aukštos kvalifikacijos darbuotojai migruoja į tas užimtumo formas, kurioms nereikalinga patirtis ir įgūdžiai, įgyti ankstesniame darbe. Apskritai kalbant, būtina skirti du skirtingus fenomenus: laikiną išvykimą, siekiant praplėsti savo mokslinį akiratį, ir išvykimą visam laikui – „protų nutekėjimą“ griežtąja prasme. Neseniai imta vartoti naują sąvoką – „protų apytaka“ (angl. brain circulation), kai kalbama apie judėjimo ciklą – išvykstama į užsienį studijuoti, ten įsidarbinama, o po to grįžtama namo, norint pasinaudoti gimtojoje šalyje atsivėrusiomis galimybėmis. Manoma, jog ši migracijos forma ateityje vis labiau plis, ypač tuomet, jei mažės ekonominiai netolygumai tarp valstybių.⁵⁴

Aukštą kvalifikaciją įgijusių asmenų migracija, kitaip tariant, „protų cirkuliacija“, pasaulyje neretai laikoma natūraliu ir netgi sveikintinu reiškiniu, tačiau Lietuva susiduria su vienakryptės migracijos problema – „protų nutekėjimu“⁵⁵.

Pasak A.Misiūno bei N. Bratčikovienės (2007), Lietuvai labai sunku kontroliuoti „protų nutekėjimo“ procesą. Tokia padėtis kyla dėl to, jog apriboti fizinį asmenų judėjimą esant laisvam judėjimui tarp šalių yra labai sunku, ir tai įmanoma padaryti tik gerinant darbo sąlygas ir keliant atlyginimus gimtojoje šalyje, kam besivystančios šalys negali skirti itin daug lėšų⁵⁶.

Nuo pat aštuntojo dešimtmečio įvairių šalių tyrėjai mėgino nustatyti, kokia politika geriausiai padėtų šaliai išsaugoti savo aukštos kvalifikacijos potencialą. Šiuo metu daugumos paprastai sutariama, jog kol pasaulyje tebėra nevienodo lygio darbo rinkos, o keliauti tampa vis lengviau, tarptautinis specialistų mobilumas tik didės, ir šios tendencijos neįmanoma sustabdyti. Tačiau protų nutekėjimą stengiamasi lėtinti ar bent jau kontroliuoti, mėginant sulaikyti geriausius specialistus nuo išvykimo bei įvairiai skatinant jų grįžimą.

Kaip pastebima Tarptautinės migracijos organizacijos Socialinių tyrimų instituto atliktame tyrime (2009), Lietuvoje realių veiksmų, bandant susigrąžinti protus ar bent jau juos panaudoti / įtraukti, sprendžiant svarbias Lietuvai problemas, beveik nėra. Mėginimai palaikyti ryšius su išvykusiais

⁵⁴ Lietuvių emigracija: problema ir galimi sprendimo būdai // Pilietinės visuomenės institutas, Vilnius, 2005.

⁵⁵ Martinaitis Ž., Žvalionytė, D. Emigracija iš Lietuvos: Ką žinome, ko nežinome ir ką turėtume žinoti. Politologija, 2007, Nr. 3// ISSN 1392-1681

⁵⁶ Misiūnas A., Bratčikovienė N. Migracijos tendencijos. Lietuvos statistikos darbai. Statistikos žurnalas, Vilnius 2007, Nr. 45.

mokslininkais virtualioje erdvėje ar pavienės mokslo stipendijos grįžusiems mokslininkams turi daugiau simbolinę nei realią praktinę naudą⁵⁷.

Tokią nuomonę palaiko ir R. Kalytis. Jis pažymi, kad nepaisant visuotinio pripažinimo, jog mokslas yra varomoji šiuolaikinės žinių ekonomikos jėga, realiai Lietuvoje mokslas vis dar nėra prioritetas. Tai ypač akivaizdžiai parodo mokslinių tyrimų finansavimo iš valstybės biudžeto lėšų dinamika⁵⁸.

Dar viena svarbi kliūtis protų nutekėjimo stabdymui ir mokslininkų grįžimo skatinimui yra nurodoma Pilietinės visuomenės instituto išleistoje apžvalgoje (2005). Tai būtų konkursų akademinėse bei mokslo įstaigose neskaidrumas: „Konkursai dažniausiai nėra realūs, nešališki ir vieši; daugiausia lemia pažintys, ryšiai ir įstaigos vidaus politikos sumetimai. Taip iš išvažiavusių mokslininkų atimama galimybė lengvai susirasti vietą Lietuvos akademinėje sistemoje ir mažinamas jų mobilumas šalies viduje“⁵⁹.

Bandant spręsti šią problemą buvo svarstoma galimybė priimti teisės aktų pataisas, kurios suteiktų grįžtantiems mokslininkams privilegijuotas teises, arba jiems būtų mokami didesni atlyginimai. Tokia politikos kryptis susilaukė nemažai neigiamų vertinimų. R. Kalyčio teigimu, „bet koks siūlomas „šiltadaržio“ sąlygų sudarymas sugrįžtantiems „protams“, toks, kaip specialių sugrįžimo fondų steigimas, didesnių atlyginimų tarifų taikymas jiems ir kitokių lengvatų taikymas sugrįžtantiems, tik dar labiau iškreiptų konkurencinę akademinės bendruomenės aplinką ir supriešintų jos narius“⁶⁰. Autorius pažymi, kad pagrindinė sąlyga, leidžianti mokslininkui nugalėti savo kolegas garbingoje ir lygiateisėje konkurencinėje kovoje užimant darbo vietą ar laimint finansavimą mokslinei veiklai, turėtų būti tik jo profesinė kompetencija.

Nepaisant „protų nutekėjimo“ problemos svarbos, ilgą laiką Lietuva neturėjo vieningos strategijos, nurodančius šios problemos sprendimo būdus. Protų susigrąžinimo programa buvo priimta tik 2008 m. Pažymėtina, kad šios programos tikslas ne tik susigrąžinti iš Lietuvos išvykusius, bet ir pritraukti užsienio šalių mokslininkus bei tyrėjus.⁶¹ Galima teigti, jog ši programa buvo pirmas rimtas žingsnis „protų cirkuliacijos“ proceso skatinimo linkme.

⁵⁷ Sipavičienė ir kt., Grįžtamoji migracija: teorinės išvalgos ir situacija Lietuvoje // Mokslo studija – Vilnius: Europos migracijos tinklas Tarptautinė migracijos organizacija Socialinių tyrimų institutas, 2009, - ISBN 978-9955-697-20-6

⁵⁸ Kalytis R. Protų nutekėjimas: tendencijos ir galimi sprendimai. Šiuolaikinė Lietuvos emigracija: paradimai ir laimėjimai. VDU konferencija, 2004

⁵⁹ Lietuvos emigracija: problema ir galimi sprendimo būdai // Pilietinės visuomenės institutas, Vilnius, 2005.

⁶⁰ Kalytis R. Protų nutekėjimas: tendencijos ir galimi sprendimai. Šiuolaikinė Lietuvos emigracija: paradimai ir laimėjimai. VDU konferencija, 2004

⁶¹ Protų susigrąžinimo ir pritraukimo programa. Patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2008 m. lapkričio 20 d. įsakymu Nr. ISAK-3207. Valstybės žinios, 2008, Nr.: 138 -5459

2. VALSTYBĖS POLITIKA IŠEIVIJOS ATŽVILGIU

2.1. Politikos formavimo poreikis

Iš akstesniame skyriuje aptartos medžiagos matome, kad emigracija turi tiek teigiamų, tiek neigiamų savybių. Tačiau Lietuvos atveju vis labiau pabrėžiamas neigiamas emigracijos atspalvis. Nekontroliuojamas migracijos procesas sukelia žymių ekonominių, politinių, demografinių ir kultūrinių pasekmių. Prie svarbiausių pasekmių galima priskirti tai, kad migracijos šalis praranda savo piliečius ir mokesčių mokėtojus, o išvykusieji bėgant laikui praranda ekonominius bei emocinius ryšius su kilmės šalimi. Tai paaiškina, kodėl reikalinga valstybės politika emigracijos procesų valdymui, grįžtamosios migracijos skatinimui ar bent jau emigrantų ryšių su gimtine palaikymui.

Tiksliai nusakyti, kada, kokia apimtimi bei kokių konkrečių priemonių reguliuojant migracijos procesus turi imtis valstybė, yra pakankamai sunku. Šiuolaikinėje viešojo sektoriaus ekonomikoje dažniausiai yra sutinkama nuosaikaus liberalizmo doktrina. Remiantis šia doktrina valstybės intervencija į rinką yra galima tik tada, kai rinka neveikia.⁶²

Viešosios politikos ir vadybos instituto atliktame tyrime pagrindiniu šios doktrinos pliusu laikoma tai, kad yra aiškiai apibrėžiamos valstybės intervencijos ribos (žr. 3 pav.). Galima tikėtis, kad ilguoju laikotarpiu daugelį emigracijos ir sugrįžimo aspektų sėkmingai suvaldytų rinkos mechanizmai, kurie užtikrintų efektyviausią žmonių ir kitokių išteklių panaudojimą. Taip pat reikia atsižvelgti į tai, kad valstybei vykdant nepamatuotą intervenciją, gali būti suvaržyta žmonių ekonominė veiklos laisvė (visų pirma, laisvė parduoti savo darbą), tai taip pat gali brangiai kainuoti šalies mokesčių mokėtojams ir turėti neigiamų pasekmių šalies darbo rinkai.⁶³

Liberalioji doktrina teigia, kad rinka efektyviai veikia tik tuomet, kai patenkinamos keturios standartinės prielaidos:

- Tobula konkurencija. Konkurencija yra netobula tuomet, kai egzistuoja pasiūlos arba paklausos oligopolija ar monopolija, arba kai rinkos veikėjai neturi lygių galių nustatant prekių ar paslaugų kainą rinkoje.

- Rinka teikia visas prekes ir paslaugas, kurioms yra paklausa. Giliai nenagrinėjant ekonomikos teorijos, svarbiausios dvi sąlygos, kai rinka neteikia visų prekių ar paslaugų. Pirma, rinkos neteikia viešųjų gėrybių. Šios gėrybės pasižymi trimis savybėmis: yra nedalomos, jų vartojimo negalima atsisakyti ir

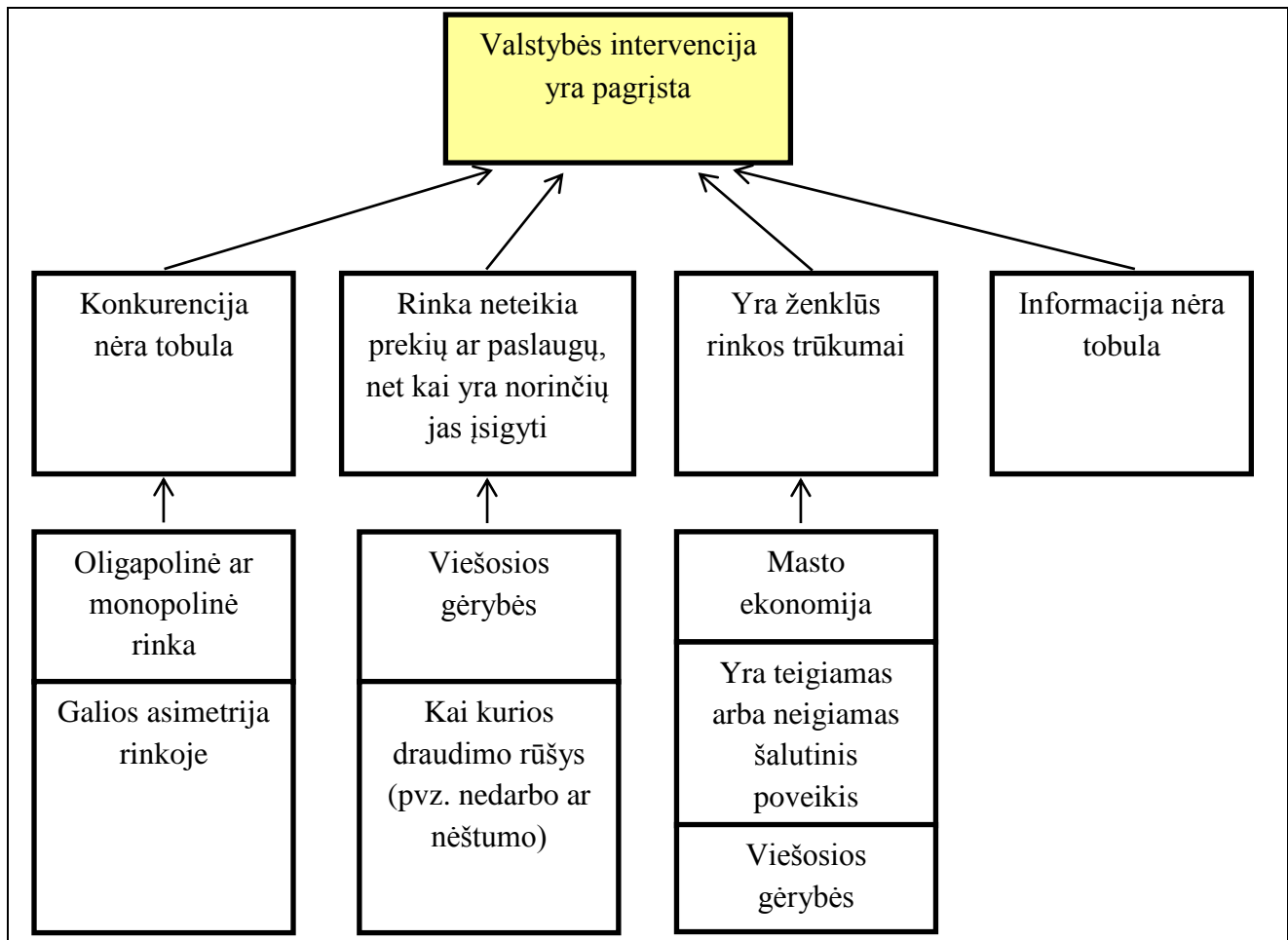
⁶² Stiglitz, J.E., „Economics of the Public Sector“, New York, London: W.W. Norton and Company, 2000

⁶³ Barcevičius E. et al., Mokslinis tyrimas: Ekonominių migrantų skatinimo grįžti į tėvynę, priemonės // Viešosios politikos ir vadybos institutas, Vilnius, 2005

negalima uždrausti jų vartoti kitiems. Dažniausiai pateikiami tokių gėrybių pavyzdžiai yra valstybės gynyba ar valstybės valdymas. Šioms gėrybėms yra didelė paklausa, tačiau rinka negali jų teikti, nes nėra mechanizmų, kaip uždrausti jas vartoti tiems, kurie už tai nemoka. Antra, rinkos nėra tam tikroms draudimo rūšims, pavyzdžiui, draudimo nuo nėštumo ar draudimo nuo nedarbo. Rinka negali teikti tokio pobūdžio draudimo, nes draudiminiai įvykiai stipriai priklauso nuo apdraustųjų valios. Kadangi nėra efektyvių rinkų šioms paslaugoms, jas teikia ir / arba finansuoja valstybė.

- Nėra rinkos trūkumų. Rinkos trūkumai atsiranda kai dėl ekonominės veiklos kyla teigiamas arba neigiamas šalutinis (arba išorinis – angl. externality) poveikis, kai veikia masto ekonomija bei kai rinkai patikimas aptartų viešųjų gėrybių tiekimas.

- Tobula informacija. Informacijos netobulumas atsiranda dėl informacijos trūkumo apie prekių ir paslaugų kokybę bei kainą.⁶⁴

3 pav. Idealios rinkos veikimo prielaidos

Šaltinis: Viešosios politikos ir vadybos institutas, 2005 m.

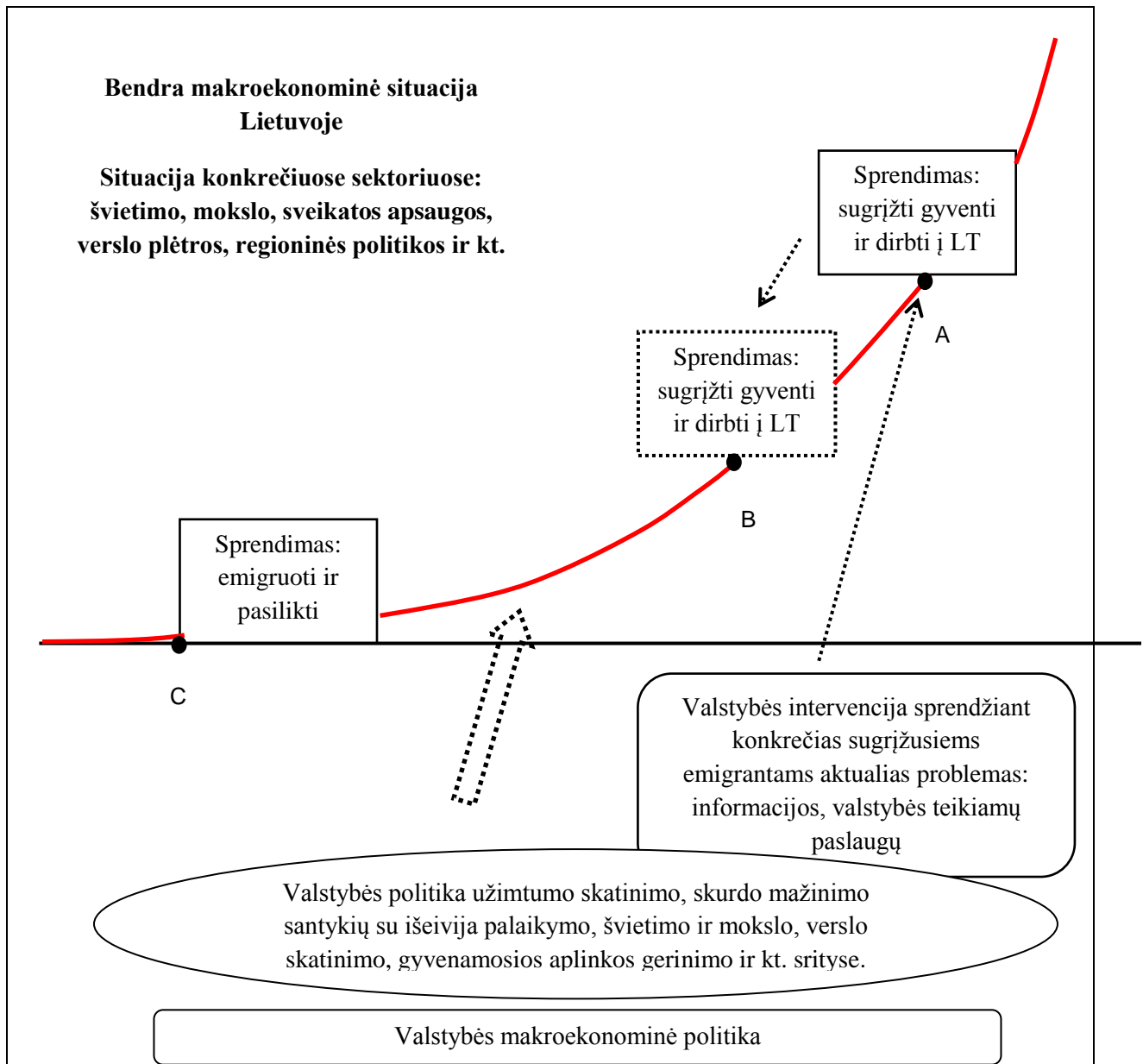
⁶⁴ Ten pat

Vadovaujantis liberalizmo doktrinos požiūriu darytina išvada, kad valstybė neturėtų sudaryti dirbtinių kliūčių darbo jėgos judėjimui tarp šalių: idealiomis sąlygomis darbo jėga juda ten, kur rinka aukščiausiai vertina jų žinias ir įgūdžius.⁶⁵ Negalima užmiršti ir to, kad išvykimas yra kiekvieno asmens teisė ir apsisprendimas, suteikiantis galimybę išvykusiesiems gauti didesnes pajamas, galimybę įgyti naujų žinių, įgūdžių bei vertingos patirties.

Nors emigracijos nauda išvykusiems Lietuvos piliečiams akivaizdi, bet negalima nepastebėti, jog tokia intensyvi ir įvairialypė migracija daro daug didesnę neigiamą įtaką pačiai valstybei.. Net vertinant tik kiekybinius šio proceso aspektus, emigracija turi nemažos įtakos Lietuvos gyventojų skaičiaus mažėjimui bei kitiems demografiniams bei socialiniams ekonominiams procesams. Ilgalaikės emigracijos pasekmės, tokios kaip darbo jėgos trūkumas, „protų nutekėjimas“ yra gana skaudžios valstybei. Taip pat reikia paminėti, kad valstybei visiškai nesikišant į migracijos procesus, gali nesusidaryti darbo jėgos pusiausvyra – iš šalies bus emigruojama net tada, kai vietinėje rinkoje pradės trūkti darbo jėgos. Atsižvelgiant į šiuos neigiamus padarinius galima kalbėti apie rinkos trūkumus ir ieškoti valstybės politikos priemonių šiems trūkumams spręsti.

Iki šiol atliktuose tyrimuose dažnai sutinkama mokslininkų nuomonė, kad didžiausią efektą skatinant emigrantus sugrįžti padėtų pasiekti ilgalaikė gyvenimo lygio kilimo tendencija, išlaikyti socialiniai - kultūriniai ryšiai su Lietuva bei problemų tam tikruose sektoriuose sprendimas. Apibendrinant tyrimų išvadas galima nubraižyti schemą, kuri parodytų įvairaus lygio valstybės intervencijų įtaką migrantų apsisprendimui sugrįžti (žr. 4 pav.).

⁶⁵ Barcevičius E. ir kt. Ekonominės migracijos reguliavimo strategijos efektyvumo įvertinimas. I etapo galutinė ataskaita. - Vilnius: Viešosios politikos ir vadybos institutas, 2009.

4 pav. Valstybės politikos priemonių įtaka ekonominių migrantų sprendimui sugrįžti

Šaltinis: Viešosios politikos ir vadybos institutas, 2005.

Toks apsisprendimas priklauso, pirmiausia, nuo bendros Lietuvos ekonominės situacijos bei situacijos konkrečiuose sektoriuose; valstybės makroekonominė politika bei intervencija atitinkamuose sektoriuose šią situaciją gali pagerinti arba pabloginti. Ekonominės gerovės lygiui šalyje pasiekus tam tikrą standartą (taškas A), galima tikėtis, kad grįžtančių emigrantų skaičius iš esmės padidės. Valstybės politikos priemonės, skirtos konkrečioms sugrįžtančių migrantų problemoms spręsti gali sumažinti sugrįžimo kaštus ir taip paankstinti sprendimą (taškas B). Tačiau be šių priemonių, būtina įgyvendinti

tokią valstybės politiką (makroekonominę, horizontalią, šakinę), kuri padidintų ekonominės gerovės lygį nuo tos, kuri yra šiuo metu (taškas C, kai išvykstančiųjų skaičius iš esmės viršija sugrįžtančių asmenų skaičių) bent jau iki tokios situacijos, kurią schemoje simbolizuoja taškas B.

Viešosios politikos ir vadybos instituto atlikto tyrimo išvadose teigiama, kad valstybė turi įgyvendinti kompleksinę politiką Lietuvos piliečių migracijos atžvilgiu, kuri apimtų tris pagrindinius aspektus:

- (1) Emigracijos mažinimas;
- (2) santykių su išeivija palaikymas;
- (3) paskatos sugrįžti išvykusiems migrantams⁶⁶.

Toliau ir bus plačiau apžvelgiama valstybės vykdoma politika nuo 1990 m., atkreipiant dėmesį į visų trijų aspektų realizavimą į užsienį išvykusių lietuvių atžvilgiu.

2.2. Lietuvos politikos priemonės išeivijos atžvilgiu nuo 1990 m.

1989 - 1990 m. žlugus sovietiniam blokui ir atsivėrus sienoms, pakilo ketvirtoji išeivių iš Lietuvos banga. Nepaprastai išaugęs gyventojų migracinis mobilumas būdingas ne tik Lietuvai, bet ir kitoms pokomunistinėms šalims. Lietuvai atgavus nepriklausomybę, emigracija išaugo ryškiai, tačiau didžiausią išvykstančiųjų dalį sudarė ne lietuvių kilmės asmenys. Lietuvai skaudžiausias yra lietuvių emigracijos srautas, prasidėjęs atsivėrus ES darbo rinkai.

Po 2004 m. suintensyvėjusi Rytų – Vakarų migracija ES viduje ir ekonominio augimo laikotarpiu išaugęs darbo jėgos poreikis kai kuriose Vidurio rytų Europos šalyse privertė jas susimąstyti apie grįžtamąją migraciją skatinančias iniciatyvas. Pavyzdžiui, Lenkijoje migracijos politikos priemonių poreikis pripažintas dar 2003 m. Latvijoje reintegracijos politika pradėta kurti apie 2007 m. Šiuo atžvilgiu Lietuva neišsiskiria iš santykinai didelio masto emigraciją patyrusių kaimyninių VRE šalių⁶⁷.

Lietuvoje dėmesys su emigracija susijusiems klausimams viešojoje erdvėje išaugo apie 2005 – 2006 m. Tai paskatino valstybę imtis nuoseklesnio migracijos politikos formavimo ir 2006 m. pabaigoje emigracijos problematika pateko į politinę darbotvarkę. 2007 m. patvirtinta Ekonominės migracijos reguliavimo strategija (EMRS) buvo pirmas dokumentas, aiškiai nustatantis Lietuvos ekonominės migracijos politikos tikslus, uždavinius bei veiklos priemones. Vis dėlto 2008 m. prasidėjęs ekonominis

⁶⁶ Barcevičius E. et al., Mokslinis tyrimas: Ekonominė migracijų skatinimo grįžti į tėvynę, priemonės // Viešosios politikos ir vadybos institutas, Vilnius, 2005

⁶⁷ Barcevičius E., Žvalionytė D. Užburtas ratas?: Lietuvos gyventojų grįžtamoji ir pakartotinė migracija, Vilnius 2012// ISBN 978-5-415-02245-8

nuosmukis nutraukė valstybės institucijų pradėtą nuosekliau vykdyti migracijos politiką. Atsižvelgiant į šiuos pasikeitimus Lietuvos migracijos ir išeivijos politikoje, nepriklausomos Lietuvos migracijos politiką galima skirstyti į tris – keturis laikotarpius: Lietuvos išeivijos politika ir migracijos politikos užuomazgos (1990 - 2006 m.), ekonominės migracijos reguliavimo pradžia (2007-2008 m.), „Globalios Lietuvos“ kūrimas (nuo 2009 m.) bei 2013 m. pradėtas kurti naujas darbo jėgos susigrąžinimo planas. Kadangi šiuo metu dar tik pradėdamas naujos programos kūrimo procesas, tad bus aptarti tik prioritetiniai būsimos strategijos tikslai.

2.2.1. 1990-2006m.: Lietuvos išeivijos politika ir migracijos politikos užuomazgos

Pirmaisiais nepriklausomybės metais pagrindinis valstybės dėmesys buvo nukreiptas į švietimo ir kultūrinės veiklos plėtojimą etninėse lietuvių bendruomenėse kaimyninėse valstybėse ir ryšių su užsienyje gyvenančiomis lietuvių bendruomenėmis užmezgimą ir puoselėjimą.⁶⁸

Nuo pat nepriklausomybės paskelbimo politiką išeivijos atžvilgiu vykdė 1989 m. įkurtas Tautybių departamentas prie Vyriausybės ir tuometinės Švietimo ir kultūros ministerijos Ryšių su išeivija skyrius. Jų vykdoma politika apsiribojo ryšių su lietuvių bendruomenėmis užsienyje užmezgimu, kontaktų paieška. Plėtoti santykiai su Pasaulio Lietuvių Bendruomene, 1993 m. ji paskyrė savo atstovą Lietuvoje. Pagrindinis dėmesys buvo skiriamas valstybėms, kuriose gyveno etninių lietuvių bendruomenės – Lenkijai, Baltarusijai, Latvijai, Rusijai (Kaliningrado sričiai). Ryšių užmezgimą ir palaikymą sunkino ne tik lėšų ir resursų trūkumas, bet ir tai, kad tuo metu kai kurių valstybių (pavyzdžiui, Baltarusijos, Ukrainos) valdžia trukdė kurtis lietuvių bendruomenėms.

1994 m. buvo sukurtos atskiros Švietimo ir mokslo bei Kultūros ministerijos. Toks poelgis iššaukė iki tol egzistavusio Švietimo ir kultūros ministerijos Ryšių su išeivija skyriaus panaikinimą. Tais pačiais metais panaikinti Regioninių problemų komisija prie Seimo ir Tautybių departamentas prie Vyriausybės. Šių trijų institucijų vietoje buvo sukurtas Regioninių problemų ir tautinių mažumų departamentas (RPTM). LR Vyriausybės nutarime nurodyta, jog viena iš pagrindinių jo funkcijų buvo formuoti ir įgyvendinti valstybės politiką šiose srityse: tautinių santykių reguliavimas, regioninių bei tautinių mažumų problemų sprendimas, ryšių su užsienyje gyvenančiais lietuviais bei išeivija iš Lietuvos plėtojimas.⁶⁹ 1994 m. oficialiai pradėtos registruoti užsienio lietuvių bendruomenės, toliau plėtojami ryšiai su Pasaulio Lietuvių Bendruomene. Pagrindinis departamento dėmesys buvo skiriamas švietimo ir kultūros veiklai

⁶⁸ Ten pat

⁶⁹ Dėl regioninių problemų ir tautinių mažumų departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės nuostatų patvirtinimo. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. gegužės 25 d. nutarimas Nr. 407// Valstybės žinios, 1994, Nr. 41-747

etninėse lietuvių bendruomenėse kaimyninėse valstybėse. Be to, buvo skatinamas bendruomenių kūrimasis tose šalyse ir regionuose, kur lietuvių gyveno nedaug ir jie dar nebuvo susibūrę į bendruomenes (pavyzdžiui, Kazachstane, Kryme)⁷⁰.

Apytiksliai nuo 1998 m. prasidėjo laikotarpis, kurio metu buvo sukurtos ir pradėtos vykdyti tikslinės valstybinės programos užsienio lietuvių bendruomenėms remti. Dar 1997 m. patvirtinta Lietuvos išeivijos grįžimo ir integracijos Tėvynėje programa bei įkurta už jos koordinavimą atsakinga Išeivijos integravimosi į Lietuvos gyvenimą koordinacinė komisija⁷¹. Taip pat sukurtos ir vykdomos Užsienio lietuvių bendruomenių kultūros ir švietimo rėmimo 1998–2000 metų programa⁷² (2001 m. jos vykdymas pratęstas iki 2003 m.) bei Užsienio lietuvių bendruomenių rėmimo 2004–2006 metų programa⁷³.

Pastebima, kad programose didžioji dalis paramos buvo skiriama lietuviškų mokyklų, kultūros centrų statybai ir steigimui kaimyninėse valstybėse (pvz., Punske, Seinuose, Tilžėje) bei ten gyvenančių tautiečių ir jų bendruomenių kultūrinei veiklai finansuoti⁷⁴. Galima teigti, jog kitose šalyse įsikūrusioms bendruomenėms, kurias sudarė ankstesnių emigracijos bangų astovai ir jų palikuonys, numatyta parama apsiribojo vadovėlių ir literatūros aprūpinimu, palankių sąlygų mokytis lietuvių kalbos ir susipažinti su Lietuva sudarymu. Toks paramos būdas pasirinktas dėl to, kad ne pirmą dešimtmetį egzistuojančios bendruomenės, kurių nariai apibūdinami kaip tautinę savimonę išsaugoję išeiviai, įnešę svarbų indėlį ginant lietuvių tautos teisę į valstybingumą, buvo „sukūrusios nuoseklią tautinio savitumo palaikymo sistemą“⁷⁵. Didžiausią finansinę paramą Vyriausybė skyrė lietuvių palaikymui bei skatinimui kaimyninėse valstybėse, kuriose lietuvių bendruomenės buvo palyginti silpnos, kad šios „stiprėtų ir bręstų“⁷⁶.

Apibendrinant išvykusiųjų grįžimo skatinimą ir pagalbą grįžusiems pirmuoju nepriklausomybės dešimtmečiu, reikia pažymėti, kad ji pirmiausia buvo teikiama sovietiniu periodu deportuotiems asmenims ir jų palikuonims, grįžtantiems į Lietuvą. Kaip pastebėjo A.Sipavičienė, šiai specifinei grupei jau nuo 1990 m. buvo taikoma dosni ir ilgalaikė paramos programa. Minėtiems asmenims buvo suteikiami

⁷⁰ Lietuvos valstybės ilgalaikė strategija lietuvių emigracijos ir išeivijos atžvilgiu. Strateginių studijų centras, Vilnius, 2006. <http://www.elibrary.lt/resursai/Strateginiu_stud_centras_/Tyrimai/SSC_emigracija.pdf> [žiūrėta 2012-09-20]

⁷¹ Dėl Išeivijos integravimosi į Lietuvos gyvenimą koordinacinės komisijos. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. rugpjūčio 14 d. nutarimas Nr. 907 // Valstybės žinios, 1997, Nr.: 77 -1980.

⁷² Dėl Užsienio lietuvių bendruomenių kultūros ir švietimo rėmimo 1998–2000 metų programos. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. liepos 4 d. nutarimas Nr. 723 // Valstybės žinios, 1997, Nr.: 66 -1626

⁷³ Dėl Užsienio lietuvių bendruomenių rėmimo 2004–2006 metų programos patvirtinimo. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. birželio 8 d. nutarimas Nr. 704 // Valstybės žinios, 2004, Nr.: 93- 3404

⁷⁴ Barcevičius E., Žvalionytė D. Užburtas ratas?: Lietuvos gyventojų grįžtamoji ir pakartotinė migracija, Vilnius 2012// ISBN 978-5-415-02245-8

⁷⁵ Dėl Užsienio lietuvių bendruomenių kultūros ir švietimo rėmimo 1998–2000 metų programos. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. liepos 4 d. nutarimas Nr. 723 // Valstybės žinios, 1997, Nr.: 66 -1626

⁷⁶ Ten pat

lengvatiniai ilgalaikiai kreditai nuosavų namų statybai, skiriami būstai, organizuojami persikvalifikavimo kursai ir t.t. Valstybė taip pat rūpinosi grįžusiųjų švietimu: 1990 m. Vilniuje įsteigta tremtinių vaikaičiams ir emigrantų Rytų šalyse vaikams skirta mokykla „Lietuvių namai“.⁷⁷

Irma Budginaitė taip pat pastebi, kad pirmaisiais nepriklausomybės metais į Lietuvą grįžo ne tik deportuoti ar į Rytų šalis sovietiniu laikotarpiu emigravę asmenys. Valstybei atgavus nepriklausomybę, ėmė grįžti ir ankstesnių emigracijos bangų metu į JAV, Kanadą, Australiją ir kitas valstybes pasitraukę lietuviai ir jų palikuonys. Jiems dažnai tekdavo spręsti pilietybės, turto apmokestinamo ir panašius klausimus. Atsižvelgiant į tai, 1997 m. buvo sudaryta speciali komisija, kuriai pavesta koordinuoti Lietuvos išėvijios grįžimo ir integracijos Tėvynėje programą. Už šios programos koordinavimą atsakingu buvo paskirtas Lietuvių grįžimo į Tėvynę informacijos centras, kurio įsteigimas 1998 m. taip pat rodo, kad valstybės institucijos suvokė poreikį plėtoti ryšius su užsienyje gyvenančiais tautiečiais ir teikti pagalbą grįžtantiems asmenims.⁷⁸

Lietuvių grįžimo į Tėvynę informacijos centras savo veiklą vykdė iki 2010 m. Prie pagrindinių jo funkcijų buvo priskirtinas aktualios informacijos kaupimas, analizavimas bei platinimas užsienyje gyvenantiems lietuviams, atsakinėjimas į asmenines užklausas. Nusprendusius persikelti nuolatiniam gyvenimui į Tėvynę, centras, bendradarbiaudamas su atitinkamomis Lietuvos įstaigomis, konsultuodavo pilietybės atgavimo, sveikatos apsaugos ir jos draudimo, verslo atidarymo, draudimo kompanijų, mokesčių, transporto, muitų, būsto įsigijimo ir kitais svarbiais klausimais. Visus besidominčius Lietuvos gyvenimu Centras taip pat informuodavo apie galimybes dalyvauti profesinėje, mokslinėje, kultūrinėje, turistinėje veikloje, rinkdavo ir skelbdavo medžiagą apie vykstančius renginius, konferencijas, mokymo kursus, stovyklas.⁷⁹

Nuo 1999 m. pagrindinį valstybės politikos išėvijios atžvilgiu formuotojo ir vykdytojo vaidmenį perėmė Tautinių mažumų ir išėvijios departamentas prie Vyriausybės. Jis buvo įkurtas reorganizavus Regioninių problemų ir tautinių mažumų departamentą prie Vyriausybės. Tokie pasikeitimai kartu atspindėjo ir pokyčius Lietuvos politikoje užsienyje gyvenančių lietuvių atžvilgiu – nuo regioninių problemų sprendimo ilgainiui pereinama prie santykių su išėvijia palaikymo. Kaip pastebima Lietuvos valstybės ilgalaikėje strategijoje lietuvių emigracijos ir išėvijios atžvilgiu, ES šalyse tokių vyriausybinių institucijų veikimas valstybės valdymo sistemoje vertinamas kaip modernus ir sektingas pavyzdys.⁸⁰ Tačiau

⁷⁷ Sipavičienė et al. Grįžtamoji migracija: teorinės įžvalgos ir situacija Lietuvoje // Mokslo studija – Vilnius: Europos migracijos tinklas Tarptautinė migracijos organizacija Socialinių tyrimų institutas, 2009, - ISBN 978-9955-697-20-6

⁷⁸ Barcevičius E., Žvalionytė D. Užburtas ratas?: Lietuvos gyventojų grįžtamoji ir pakartotinė migracija, Vilnius 2012// ISBN 978-5-415-02245-8

⁷⁹ Lietuvių grįžimo į Tėvynę informacijos centras.<http://www.lgitic.is.lt/www.lgitic.lt/index.html> [žiūrėta 2013 02 03]

⁸⁰ Lietuvos valstybės ilgalaikė strategija lietuvių emigracijos ir išėvijios atžvilgiu. Strateginių studijų centras, Vilnius, 2006. <http://www.elibrary.lt/resursai/Strateginiu_stud_centras_/Tyrimai/SSC_emigracija.pdf> [žiūrėta 2012-11-15]

nors ir teigiant, kad valstybės politika pasiekė naują kokybinį lygmenį, negalima paneigti, kad ji vis dar apsiribojo daugiau kultūrine bei švietimo veikla, kuri ypač pasireiškė kaimyninėse valstybėse.

2004 m. Lietuva buvo priimta į Europos Sąjungą. Kaip pastebi J.Vėlyvis, Lietuva tapo ne tik sąjungos nare, bet kartu ir sutarčių, kuriomis yra grindžiama ES, šalimi⁸¹.

Europos Sąjungos migracijos politikos esminis bruožas – bet kokių kliūčių asmenų judėjimui iš vienos valstybės narės teritorijos į kitos valstybės narės teritoriją panaikinamas, taip įtvirtinant „laisvo asmenų judėjimo“ principą. Šis principas – tai viena iš laisvių, sudarančių Bendrosios rinkos pagrindą. Ši laisvė suteikia galimybę ES piliečiams Sąjungos viduje ieškoti geresnių gyvenimo ir darbo sąlygų. Kartu laisvas darbo jėgos (asmenų) judėjimas sumažina socialinę įtampą ir įgalina pagerinti gyvenimo sąlygas darbo jėgai ES neturtingiausiuose regionuose.

Tačiau Lietuvos piliečių naudojimas šia laisve sukėlė ir neigiamų pasekmių – prasidėjo spartus emigracijos iš Lietuvos augimas. Prie vis didėjančių emigrantų skaičiaus prisidėjo ir tai, kad atsiradus galimybei, anksčiau išvykę emigrantai legalizavosi. To pasekoje ėmė atsiskleisti ir iki tol vykusios nedeklaruotos emigracijos mastai.

Toks sparčiai didėjantis asmenų išvykimas privertė suklusti ne tik žiniasklaidą, bet ir politikus – pradėta vis dažniau reikšti susirūpinimą emigracijos keliamomis grėsmėmis, prabilta apie nuoseklios valstybės politikos išėivijos atžvilgiu bei ryšių su išėivija stiprinimo būtinybę. Vyriausybė, Seimas, politinės partijos, nevyriausybines organizacijos pradėjo vis dažniau į savo darbotvarkę įtraukti emigracijos bei išėivijos klausimus. Tačiau iš karto buvo susidurta su nauja problema – akademiųjų studijų bei patikimos informacijos apie emigracijos mastus trūkumu. Siekiant kuo skubiau išspręsti šią problemą buvo užsakomi įvairūs moksliniai tyrimai. Prie svarbesnių tyrimų galima priskirti tokias studijas:

- „Lietuvos valstybės strategija lietuvių emigracijos ir išėivijos atžvilgiu“ – parengė Strateginių studijų centras (2006 m.).
- „Lietuvių emigracija: problema ir galimi sprendimo būdai“ - parengė Pilietinės visuomenės institutas (2005 m.).
- „Lietuvos integracijos į ES poveikis kvalifikuotų viešojo sektoriaus darbuotojų išvykimui į užsienį“ - parengė Viešosios politikos ir vadybos institutas (2006 m.).
- „Protų nutekėjimo mažinimas ir „protų“ susigrąžinimas“ - parengė Viešosios politikos ir vadybos institutas (2006 m.).

⁸¹ Vėlyvis, J. Euroverslas: asmenų, paslaugų, prekių ir kapitalo laisvas judėjimas. – Vilnius: Ciklonas, 2005.- ISBN 9955-49780-7

- „Migracija: pagrindinės priežastys ir gairės pokyčiams“ - parengė Lietuvos laisvosios rinkos institutas (2006m.)
- „Ekonominių migrantų skatinimo grįžti į Tėvynę priemonės“ – parengė Viešosios politikos ir vadybos institutas (2005 m.).

Paminėtuose tyrimuose galima atrasti įvairių nuomonių, kokios pozicijos emigrantų atžvilgiu turėtų laikytis valstybė. Pavyzdžiui, Lietuvos laisvosios rinkos instituto (LLRI) tyrime laikomasi nuomonės, kad valstybės institucijos neturėtų kelti „politinio tikslo visomis priemonėmis stabdyti emigraciją, vertinti ją kaip asmeninės laisvės siekti savo gerovės išraišką ir individualų, subjektyvų pasirinkimą, nors ir veikiamą bendrų ekonominių, kultūrinių, politinių, socialinių ar kitų veiksnių“ (LLRI, 2006, p. 22)⁸². Tokia LLRI išsakyta pozicija susilaukė kritikos. 2006 m. kovo 17 d. vykusioje konferencijoje „Emigracija iš Lietuvos: padėtis, problemos, galimi sprendimo būdai“ Seimo narė L. Mogenienė (2006 m.) teigė, kad „nors kai kurie ekspertai (Lietuvos laisvosios rinkos institutas) ragina atsisakyti politinio siekio mažinti emigraciją, manau, klausimas diskutuotinas, ypač šalyje, kuri pagal emigracijos mastus pirmauja Europoje. Net jeigu būtų pasirinkta pasyvi strategija, ji turi būti plačiai apsvarstyta. Veikimo ar neveikimo strategija turi būti sąmoningai pasirinkta, o vienintelė nepriimtina yra stručio politika – nutylėti realias problemas, lyg tai būtų padėję jas spręsti.“(p.95). Pilietinės visuomenės instituto atliktame tyrime (2005) teigiama, kad valstybei reikia realios bei apgalvotos strategijos, reikalingi tarpdisciplininiai tyrimai, kompleksinis reiškinių aprašymas bei vertinimas. Siūloma į emigraciją žvelgti diferencijuotai, matant reiškinių visumą ir įvairius jo aspektus: darbo jėgos, specialistų migraciją, „protų nutekėjimą“⁸³. Dar kitokios išvados pateikiamos Viešosios politikos ir vadybos instituto tyrime - „valstybės politika ilguoju laikotarpiu turėtų būti nukreipta į žmoniškųjų išteklių kokybės gerinimą, palankios aplinkos verslui sudarymą bei makroekonominio stabilumo užtikrinimą.“ (VPVI, 2005, p. 52).

Nepaisant kartais skirtingų tyrėjų nuomonių, daugumoje tyrimų sutinkama su 2005 m. patvirtintoje naujoje Nacionalinės saugumo strategijoje išsakyta pozicija, kad „nekontroliuojama migracija, plintanti nelegali imigracija bei didėjanti Lietuvos piliečių emigracija yra rizikos nacionaliniam saugumui veiksny“ (LR Seimas, 2005). Tai iššaukia didesnę ar mažesnę valstybės politikos emigracijos atžvilgiu būtinybę.

Apibendrinant pirmuosius penkiolika Lietuvos nepriklausomybės metų, galima teigti, kad iš pradžių valstybės vykdoma politika apsiribojo daugiau tik santykių su išeiviais palaikymu. Nors analizuojamu laikotarpiu jau pasirodė pirmosios iniciatyvos, kuriomis buvo siekiama pagerinti grįžimą ir integraciją

⁸² Lietuvos laisvosios rinkos institutas. „Migracija: pagrindinės priežastys ir gairės pokyčiams“
www.lrinka.lt/uploads/files/dir16/16_0.php [žiūrėta 2012 11 16]

⁸³ Lietuvių emigracija: problema ir galimi sprendimo būdai // Pilietinės visuomenės institutas, Vilnius, 2005.

reglamentuojančią teisinę bazę, bet apie kryptingas priemones pradėta kalbėti tik apie 2005 - 2006 m. Vis didėjantys emigracijos mastai ir augantis visuomenės dėmesys emigracijos problemai paskatino valstybės institucijas imtis konkretesnių migracijos bei politikos tikslų bei uždavinių formavimo.

2.2.2. 2007-2008m.: ekonominės migracijos reguliavimo pradžia

Pradedant kalbėti apie nuoseklios politikos formavimo pradžią reikia paminėti, kad konkretesnių veiksmų pradėta imtis dar 2005 m. kai Seimas priėmė rezoliuciją „Dėl jaunimo, išvykstančio iš Lietuvos į užsienį nuolat gyventi, skatinimo sugrįžti į Lietuvą programos“⁸⁴. Šiame dokumente Vyriausybei buvo išsakytas siūlymas iki 2006 m. kovo mėnesio sudaryti ilgametę strategiją, kuri jaunimui sukurtų palankias sąlygas sugrįžti į Lietuvą.

2006 m. kovo.17 d. LR Seime buvo surengta konferencija „Emigracija iš Lietuvos: padėtis, problemos, galimi sprendimo būdai“, kurioje kartu su valdžios atstovais dalyvavo ir emigracijos srities specialistai iš valstybinių institucijų bei universitetų. Šios konferencijos rezultatas buvo LR Seimo priimta rezoliucija „Dėl nuoseklios valstybės politikos emigracijos procesams valdyti“⁸⁵.

Remdamasi šia rezoliucija Vyriausybė įsipareigojo parengti Ekonominės migracijos reguliavimo strategiją (EMRS) ir priemonių planą jai įgyvendinti. Siekiant palengvinti valstybės valdymo institucijų bei organizacijų veiklos koordinavimą, 2007 m. buvo sudaryta ir patvirtinta Ekonominės migracijos reikalų komisija, kuriai buvo pavesta parengti strategiją bei priemonių planą 2007–2008 ir 2009–2012 metams. Strategija ir priemonių planas 2007–2008 metams buvo parengti ir Vyriausybės patvirtinti, o 2009-2012 metams patvirtinti nebuvo.

Strategija buvo pakankamai greitai parengta. A.Sipavičienė ir M. Jeršovas vienu iš svarbiausių veiksmų, nulėmusių skubų strategijos parengimą, laiko darbo jėgos stygių⁸⁶. Darbo jėgos stygiaus klausimas atsispindi ir EMRS strateginio tikslo formuluotėje: „Siekti, kad spartaus ekonominio augimo sąlygomis Lietuvoje nepritrūktų darbo jėgos bei būtų išvengta kitų neigiamų šio proceso padarinių“.(LR Vyriausybė)⁸⁷.

Šio strateginio tikslo įgyvendinimą turėjo užtikrinti du žemesnio lygmens tikslai (žr.5 pav.):

- Pirmasis – siekti patenkinti Lietuvos darbo rinkos poreikius.

⁸⁴Dėl jaunimo, išvykstančio iš Lietuvos į užsienį nuolat gyventi, skatinimo sugrįžti į Lietuvą programos. Lietuvos Respublikos Seimo 2005 m. gruodžio 15 d. rezoliucija // Valstybės žinios, 2005, Nr.: 151 -5533

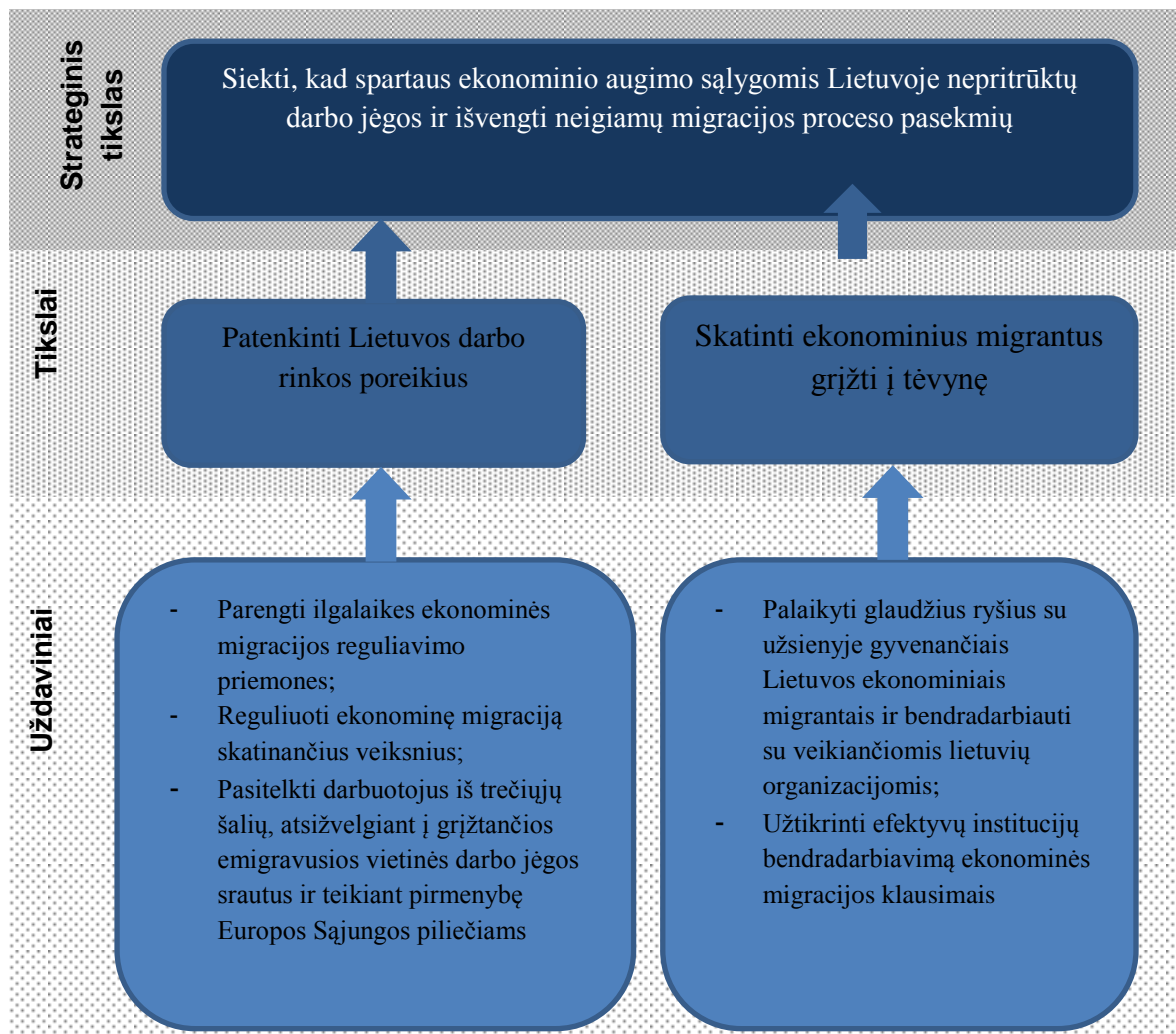
⁸⁵Dėl nuoseklios valstybės politikos emigracijos procesams valdyti. Lietuvos Respublikos Seimo 2006 m. liepos 19 d. rezoliucija// Valstybės žinios, 2006, Nr.: 81 -3200.

⁸⁶ Sipavičienė A., Jeršovas M. Darbo jėgos migracija: poreikis ir politika Lietuvoje // Vilnius: Europos migracijos tinklas Tarptautinė migracijos organizacija Lietuvos socialinių tyrimų centras, 2010 - ISBN 978-9955-697-25-1

⁸⁷ Dėl Ekonominės migracijos reguliavimo strategijos įgyvendinimo priemonių 2007-2008 metų plano ataskaitos. Lietuvos Respublikos Vyriausybės kanceliarija, 2009 m

- Antrasis – skatinti ekonominius migrantus grįžti į tėvynę.

Irma Budginaitė pastebėjo, kad vis dėlto pirmenybė akivaizdžiai buvo teikiama nepriklausomybės laikotarpiu emigravusių lietuvių susigrąžinimui⁸⁸. Šio tikslo įgyvendinimo rezultato kriterijus – siekis, kad 2012 m. Lietuvos piliečių migracijos saldo (atvykusiųjų ir išvykusiųjų santykis) būtų lygus nuliui.⁸⁹

5 pav. Ekonominės migracijos reguliavimo politikos tikslų medis

Šaltinis: Viešosios politikos ir vadybos institutas, 2009.

Išvykusiųjų grįžimo skatinimas pirmiausia buvo siejamas su glaudžių ryšių su emigrantais palaikymu bei efektyviu institucijų bendradarbiavimu ekonominės migracijos klausimais. Siekiant šių

⁸⁸ Barcevičius E., Žvalionytė D. Užburtas ratas?: Lietuvos gyventojų grįžtamoji ir pakartotinė migracija, Vilnius 2012// ISBN 978-5-415-02245-8

⁸⁹ Barcevičius E. ir kt. Ekonominės migracijos reguliavimo strategijos efektyvumo įvertinimas. Ietapo galutinė ataskaita. - Vilnius: Viešosios politikos ir vadybos institutas.- 2009.- 47 p.

tikslų buvo numatytos priemonės, kurios pasireiškė kaip informacijos teikimas, finansavimas ar paslaugos. Šios priemonės buvo nukreiptos į tam tikras tikslines grupes:

- Emigrantams, kurie tuo metu neketino grįžti, buvo priskirtos informacinės ir kitos paslaugos bei finansavimas. Šių priemonių buvo imamasi siekiant palaikyti glaudžius ryšius su užsienyje gyvenančiais Lietuvos ekonominiais migrantais ir bendradarbiauti su veikiančiomis lietuvių organizacijomis;
- emigrantams, svarstantiems grįžimo galimybes, buvo numatytos informacinio pobūdžio paslaugos;
- jau grįžusiems emigrantams buvo numatytos daugiau finansavimo bei integraciją palengvinančios priemonės⁹⁰.

2.2.2.1. EMRS numatytų priemonių analizė

Galvojant apie emigrantus, kurie neketino tuo metu grįžti, buvo daroma prielaida, kad palaikyti glaudžius ryšius su išvykusiais lietuviais padės informacijos teikimas, konsultavimo paslaugos bei finansinė parama.

Pirmiausiai buvo siekiama suteikti informacijos apie Lietuvoje vykstančius procesus. Buvo užsibrėžtas tikslas rengti ir teikti Lietuvos ir užsienio žiniasklaidai informaciją apie teigiamus socialinius ir ekonominius pokyčius Lietuvoje, siekiant sušvelninti neigiamas nuostatas dėl Lietuvos ekonominės, socialinės ir politinės būklės. Už pranešimų rengimą atsakomybė buvo paskirstyta kelioms valstybės institucijoms:

- Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai priskirta pareiga siųsti informaciją apie besikeičiančią padėtį Lietuvos darbo rinkoje, socialinėje bei ekonominėje srityse interneto svetainėms www.anglija.lt, www.lietuviams.com.
- Lietuvių grįžimo į Tėvynę informacijos centras užsienio lietuvių žiniasklaidai el. paštu kiekvieną darbo dieną privalėjo siųsti pranešimus apie įvykius Lietuvoje.
- Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas užsienio lietuvių žiniasklaidai turėjo teikti emigrantams aktualią informaciją, pavyzdžiui apie priimtus sprendimus dėl dvigubos pilietybės ar pan.

Apžvelgus 2007-2008 m. informacijos teikimo efektyvumą, buvo suformuluotos išvados, kad nors ši priemonė ir buvo įgyvendinama, bet dažniausiai skelbiami pakankamai bendro pobūdžio pranešimai,

⁹⁰ Barcevičius E. ir kt. Ekonominės migracijos reguliavimo strategijos efektyvumo įvertinimas. Ietapo galutinė ataskaita. - Vilnius: Viešosios politikos ir vadybos institutas. - 2009

neskiriant jų konkrečioms grupėms⁹¹. Toks priemonės įvertinimas privedė prie nuomonės, kad „įgyvendinant Ekonominės migracijos reguliavimo viešojo informavimo kampaniją reikia labiau niuansuoti, į atskirų migrantų grupių poreikius geriau atsižvelgiančio ir į ekonominius motyvus mažiau orientuoto požiūrio. Tokio požiūrio esmine nuostata turėtų tapti siekis neprarasti išvykusių Lietuvos gyventojų, nepaisant to, ar jie grįš, ar ne. Reikėtų siekti išlaikyti ir nuolat stiprinti visų užsienyje gyvenančių lietuvių ryšius su Lietuva, gerinant išvykusiesiems teikiamos informacijos kokybę ir prieinamumą“ (Barcevičius, Žvalionytė ir kt., 2009).⁹²

Siekiant praplėsti informacijos sklaidos kanalų kiekį, buvo iškelta idėja užsienyje gyvenantiems lietuviams transliuoti Lietuvos televizijos programą per palydovinę televiziją. Televizijos programa pradėta transliuoti 2007 m. Tai daroma per trečiąjį nacionalinio transliuotojo kanalą – LTV World.

Siekiant apie grįžimo galimybes informuoti kuo daugiau užsienyje gyvenančių asmenų, EMRS kontekste buvo svarstomas ir informacinių konsultavimo centrų steigimas užsienio valstybėse. Tačiau atlikus tokių centrų steigimo analizę, šios idėjos atsisakyta. Tokį sprendimą nulėmė tai, kad centrams būtų reikalingos labai didelės lėšos, o ir būtų sunku užtikrinti jų pasiekiamumą ar įvertinti tokių centrų poveikį. Nuspręsta, kad informacijos sklaidai veiksmingiausia būtų išnaudoti informacines technologijas, t.y. sukurti virtualų informacinį centrą, kuriame būtų pateikiama susisteminta ir nuolat atnaujinama emigrantams aktuali informacija. Nors portalo projektas buvo parengtas, bet atsižvelgus į projekto trūkumus, įgyvendinti projektą tuo metu buvo taip pat atsisakyta⁹³.

EMRS buvo numatytos ir priemonės, į Lietuvą grįžusiems lietuviams remti ir integracijai palengvinti. Šiam tikslui pasiekti iš viso buvo numatytos 4 programos – trys iš jų buvo susijusios su užsienio lietuvių integracija į Lietuvos švietimo sistemą, o ketvirtąja buvo skatinama įsitraukti į žemės ūkio sektorių:

Užsienyje gyvenusių vaikų integracija į bendrojo lavinimo sistemą. Šiam tikslui pasiekti EMRS įgyvendinimo laikotarpiu moksleiviams buvo sudaromos galimybės mokytis nuotoliniu būdu, taip palengvinant jų grįžimą į Lietuvą ateityje. Išvykstantiems iš Lietuvos ir ketinantiems grįžti asmenims buvo suteikiama galimybė mokytis pagal savarankiško mokymosi programą. Kita galimybė užsienyje gyvenantiems lietuvių vaikams – lituanistinės mokyklos. Grįžusių vaikų integracijai palengvinti, nemokantiems lietuvių kalbos, buvo sudaromos išlyginamosios klasės, taip pat sudaromos individualios programos, siekiant suvienodinti jų žinias su Lietuvoje besimokančiais vaikais.

⁹¹ Ten pat

⁹² Barcevičius E. ir kt. Ekonominės migracijos reguliavimo strategijos efektyvumo įvertinimas. II etapo galutinė ataskaita. - Vilnius: Viešosios politikos ir vadybos institutas.- 2009

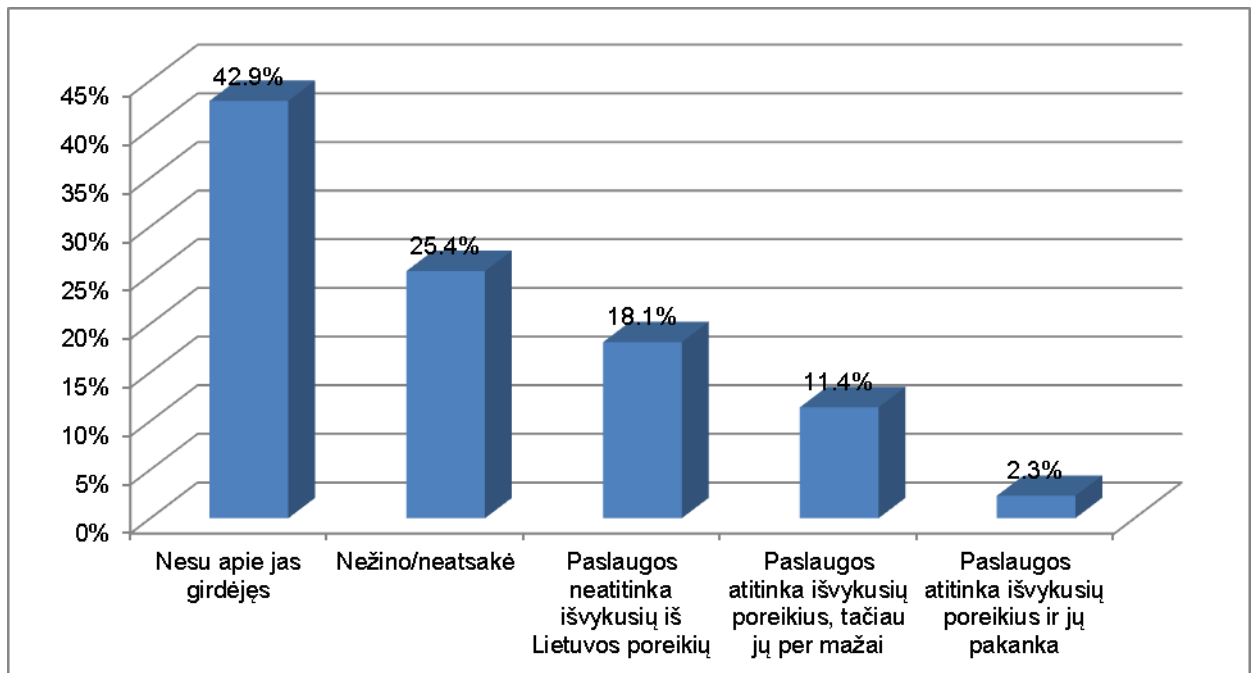
⁹³ Dėl Ekonominės migracijos reguliavimo strategijos įgyvendinimo priemonių 2007-2008 metų plano ataskaitos. Lietuvos Respublikos Vyriausybės kanceliarija, 2009 m

Protų susigrąžinimo programa. 2008 m. patvirtinta programa buvo skirta ne tik susigrąžinti iš Lietuvos išvykstančius, bet ir pritraukti užsienio šalių mokslininkus bei tyrėjus.

Užsienio lietuvių stažuotių ir mokymosi programa. Ši priemonė nebuvo įgyvendinta, nes pripažinta, kad parama užsienio lietuvių stažuotėms ir mokymuisi Lietuvoje teikiama įgyvendinant anksčiau patvirtintas Švietimo ir mokslo ministerijos priemones.

Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas. Programa pradėta vykdyti 2007 m. kaip viena iš Lietuvos kaimo plėtros 2007 – 2013 m. priemonių. Nors dalis programoje dalyvavusių asmenų iki paraiškos pateikimo buvo išvykę iš Lietuvos, tačiau reikia pažymėti, kad programoje emigrantai nebuvo išskiriami kaip atskira tikslinė grupė.

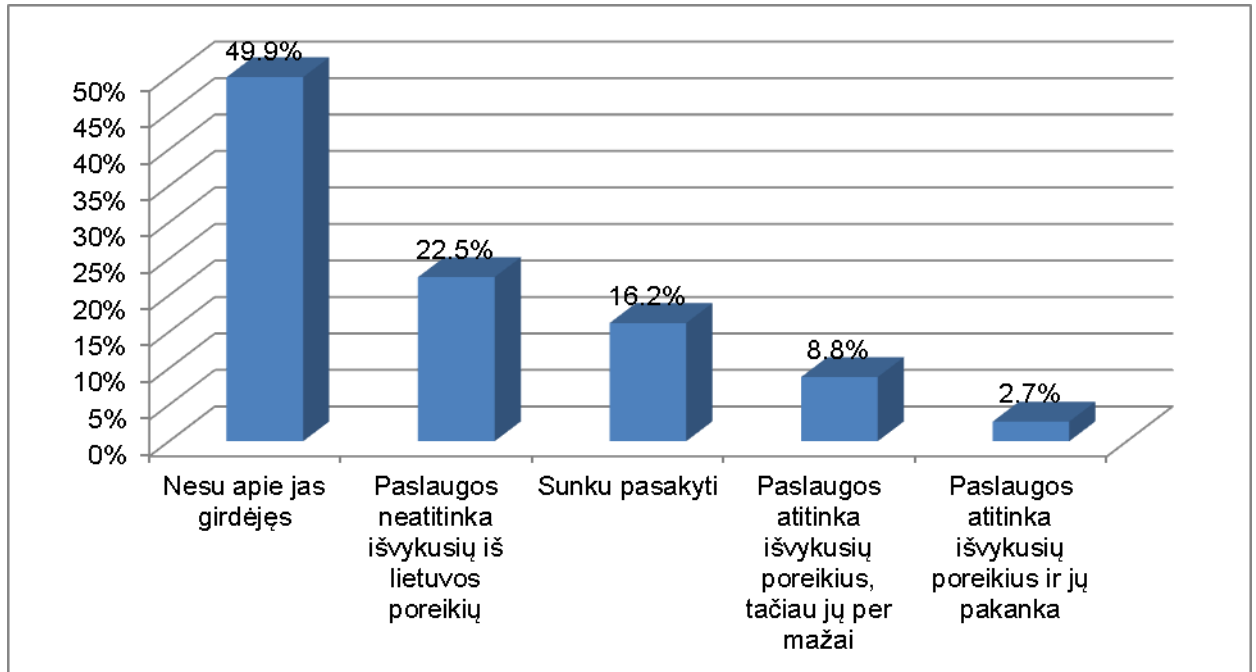
Trumpai apžvelgus valstybės vykdomas priemones, kyla klausimas, ar vykdoma valstybės politika yra veiksminga ir ar pasiekia tikslines grupes. 2008 m. VPVI atliko tiek grįžusių, tiek dar užsienyje gyvenančių emigrantų apklausas. Apklausų duomenys parodė, kad emigrantai labai mažai žino apie valstybės vykdomas programas. 42,9 proc. į Lietuvą grįžusių emigrantų nurodė, kad apie valstybės pastangas net nėra girdėję. 18,1 proc. respondentų laikėsi nuomonės, kad paslaugos neatitinka poreikių, 11,4 proc. teigė, kad paslaugų yra per mažai ir tik 2,3 proc. apklaustųjų buvo pilnai patenkinti valstybės vykdoma politika (žr.6 pav.).

6 pav. Grįžusiųjų migrantų atsakymai į klausimą, ar Lietuvos valstybės paslaugos atitinka išvykusiųjų poreikius.

Šaltinis: Viešosios politikos ir vadybos institutas, 2008.

Panašūs duomenys buvo gauti ir apklausus vis dar užsienyje gyvenančius emigrantus: beveik pusė emigrantų net nebuvo girdėję apie valstybės paslaugas, 22,5 proc. teigė, kad jos neatitinka poreikių, o paslaugomis patenkinti vos 2.7 proc. išvykusiųjų (žr. 7 pav.).

7pav. Išvykusiųjų pasiskirstymas pagal Lietuvos valstybės emigrantams teikiamų paslaugų vertinimą.

Šaltinis: Viešosios politikos ir vadybos institutas, 2008.

Šie apklausų rezultatai rodo, kad nors valstybė bandė įgyvendinti emigrantų susigrąžinimo priemones, bet buvo susidurta su informacijos apie pačias priemones sklaidos trūkumu. Trūko ne tik bendros informacijos kompanijos, kurios metu būtų naudojami įvairūs šaltiniai, siekiant suderinti informaciją apie valstybės pastangas ir paslaugas, bet ir užsienyje gyvenantiems lengvai prieinamų informavimo paslaugų⁹⁴.

2.2.3. 2009 – 2013 m. - „Globalios Lietuvos“ programa bei naujos strategijos idėja

Visame pasaulyje prasidėjusi ekonominė krizė neaplenkė ir Lietuvos. Tai atsiliepė ir EMRS tęstinumui. Nors 2009 m. turėjusio pasirodyti naujo priemonių plano ruošimas buvo jau išibėgėjęs (2009 m. buvo atliktas išsamus piemonių, skirtų ekonominių migrantų grįžimo į tėvynę skatinimui,

⁹⁴ Dėl Ekonominės migracijos reguliavimo strategijos įgyvendinimo priemonių 2007-2008 metų plano ataskaitos. Lietuvos Respublikos Vyriausybės kanceliarija, 2009 m

įgyvendinimo efektyvumo vertinimas bei pateiktos rekomendacijos veiksmų plano rengimui), bet išlaidų mažinimas valstybiniame sektoriuje ir sumažėjusi ES struktūrinių fondų parama, naudojama ir migracijos reguliavimo priemonėms vykdyti, ypač apsunkimo darbą. To pasekoje naujas priemonių planas taip ir nebuvo patvirtintas.

Blogėjanti ekonominė situacija Lietuvoje pakoregavo ir valstybės politikos kryptis – didžiausias dėmesys skiriamas krizės valdymo politikai formuoti. Tokie valstybės politikos pokyčiai itin gerai pastebimi penkioliktosios LR Vyriausybės programoje. Tačiau nors 2008 m. gruodžio 9 d. programoje didžiausias dėmesys buvo skiriamas ekonomikos krizės suvaldymui, bet kartu neužmiršamos ir kitos valstybės problemos. Viena iš jų – emigracija. Programoje pabrėžiama emigracijos problema bei piliečių ryšio su tėvyne bei valstybe silpnėjimas taip pat skiriamas visas skyrius Vyriausybės veiksams migracijos atžvilgiu aptarti.

Vyriausybės siekiai migracijos politikos srityje:

- Kryptingas ir aktyvus dalyvavimas formuojant Europos Sąjungos imigracijos ir prieglobsčio politiką.
- Aiškiau reglamentuota užsieniečių atvykimo įsidarbinimo tikslais tvarka.
- Siekis išsaugoti nacionalinę kompetenciją reguliuojant ekonominę imigraciją ir prieglobsčio suteikimą.
- Bendra valstybės migracijos procesų reguliavimo politika.
- Supaprastintos sąlygas užsienio šalių aukštos kvalifikacijos specialistams ir jų šeimos nariams atvykti į Lietuvą.
- Nelegalios migracijos prevencijos ir kontrolės stiprinimas⁹⁵.

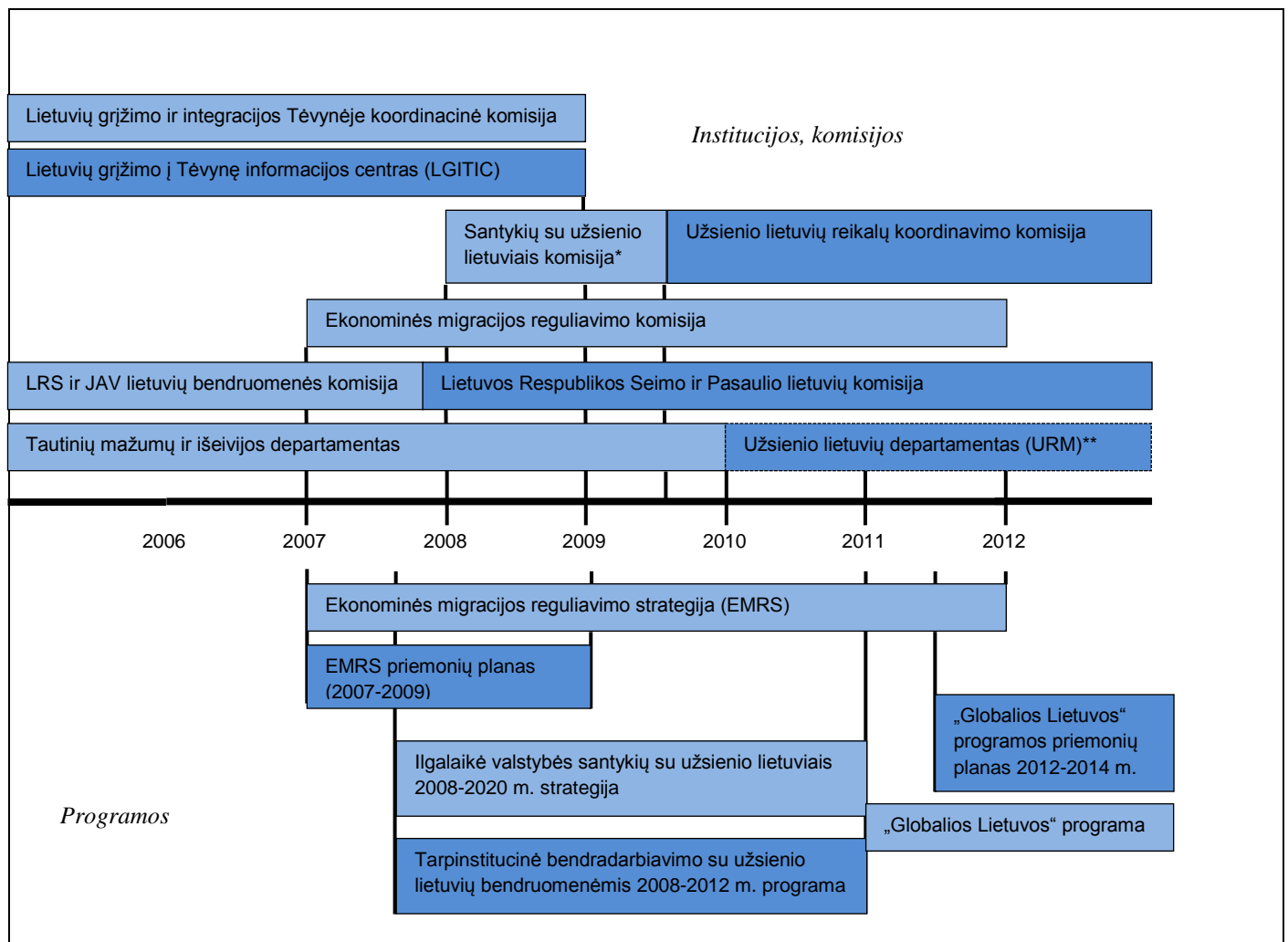
Šiame skyriuje išdėstytos veiklos gairės akivaizdžiai siejamos tik su imigracijos ir prieglobsčio politika. Vyriausybės siekiai emigracijos atžvilgiu išsakomi kitame skyriuje – deklaruojamas siekis parengti priemones, užtikrinančias kiek įmanoma efektyvesnę migracijos ir emigracijos procesų valdymą bei didesnės dalies emigravusių šalies gyventojų susigrąžinimą. Pasak I. Budginaitės (2012), „nepasiant to, kad Vyriausybės programoje ir kituose strateginiuose dokumentuose, pasirodžiusiuose po 2010 m., vis dar minimas priemonių, kurios padėtų susigrąžinti išvykusius Lietuvos gyventojus, poreikis, apie tikslingą grįžtamosios migracijos skaitinimą kalbama retai“⁹⁶.

Sumažėjęs dėmesys migracijos politikai atsispindėjo ir vykdant institucijų pertvarką (žr.8 pav.):

⁹⁵ Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos. Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. gruodžio 9 d. nutarimas Nr. XI-52 // Valstybės žinios, 2008, Nr.: 146 -5870.

⁹⁶ Barcevičius E., Žvalionytė D. Užburtas ratas?: Lietuvos gyventojų grįžtamoji ir pakartotinė migracija, Vilnius 2012// ISBN 978-5-415-02245-8

- 2009 m. Socialinės apsaugos bei darbo ministerijoje panaikintas nuo 2008 m. vasario veikęs Ekonominės migracijos skyrius, atsakingas už EMRS koordinavimą ir įgyvendinimą;
- 2010 m. panaikintas TMID. Jo funkcijos, susijusios su ryšių su išeivija bei emigrantais palaikymu, perduotos Užsienio reikalų ministerijai, kurioje pradėjo veikti Užsienio lietuvių departamentas;
- 2010 m. buvo nutraukta Lietuvių grįžimo į Tėvynę informacijos centro veikla.

8 pav. Lietuvos institucijų ir programų, susijusių su santykių su išeivija palaikymu ir į Lietuvą grįžusių migrantų integracija, laiko juosta (2006-2012 m.)⁹⁷

Šaltinis: Barcevičius ir kt., 2012, p. 197

⁹⁷Pastaba. Pilnas žvaigždute(*) pažymėtos komisijos pavadinimas –Ilgalaikė valstybės santykių su užsienio lietuviais 2008-2020 metų strategijos koordinavimo ir priežiūros komisija. Dviem žvaigždutėm (**) pažymėtas URM Užsienio lietuvių departamentas-jis įsteigtas reorganizavus TMID ir perėmė dalį jo funkcijų.

Tokie valstybės politikos pokyčiai leidžia daryti išvadą, kad aptariamuoju laikotarpiu nors emigracijos problema ir nėra užmiršta, tačiau dėmesys jai labai sumažėjęs, valstybė daugiau apsiriboja tik ryšių su išeivija ir emigrantais palaikymu.

Po institucinės pertvarkos išauga Užsienio reikalų ministerijos (URM) reikšmė migracijos srityje. Ji tampa pagrindine institucija, atsakinga už santykių su užsienyje gyvenančiais asmenimis palaikymą. Su šiuo pokyčiu galime sieti ir tolimesnius pokyčius valstybės politikoje.

Pradėjo vis plačiau skliti „Globalios Lietuvos“ idėjos. 2008-aisiais buvo sukurta Globalios Lietuvos koncepcija, 2010 metais – „Globalios Lietuvos“ strategija, URM įkurtas Užsienio lietuvių departamentas su „Globalios Lietuvos“ skyriumi, o 2011 metais Lietuvos Vyriausybė patvirtino programos "Globali Lietuva" tarpinstitucinį veiklos planą.

Žvelgiant iš laiko perspektyvos, vienas iš pirmųjų „Globalios Lietuvos“ sąvoką pavartojo Strateginių studijų centras 2006 metais parengtoje Lietuvos valstybės ilgalaikėje strategijoje lietuvių emigracijos ir išeivijos atžvilgiu. Pasak šios studijos, „Globali Lietuva - tai tautos visuma, sujungta į transnacionalinį globalų kultūrinį, socialinį, ekonominį ir tam tikru lygiu į politinį organizmą“⁹⁸.

Šiai idėjai pagrindą davė prielaidos, kad:

a) Globalizacijos procesai ir toliau tęsis bei gilės, drauge vis aktualesnė darysis laisvo idėjų, asmenų, prekių ir kapitalo judėjimo būtinybė, vis mažiau bus įmanoma ir produktyvi izoliacionistinė politika. Kaip valstybinės politikos išeities nuostatą būtina priimti Lietuvos atvirumą pasauliui, jos įsijungimą į globalią erdvę ir priklausymą transnacionalinėms struktūroms, tokioms kaip Europos Sąjunga, NATO, JTO ir kitos;

b) dera priimti nuostatą, kad dabarties pasaulio geopolitinėmis sąlygomis neįmanomas Lietuvos politinės, etninės ir geografinės „reintegracijos“ scenarijus: išeivijos visuotinis ir galutinis grįžimas į tėvynę, o drauge – Lietuvos tautos sugrįžimas į geografinės Lietuvos valstybės ribas. Ši negalimybė reikalauja kaip duotybę priimti negrįžtamas emigracijos pasekmes Lietuvos raidai bei tapatybei;

c) emigracijos procesai kelia problemų ir grėsmių, bet drauge gali teikti naujų galimybių bei pranašumų: būtina maksimaliai išnaudoti pozityvius bei minimalizuoti negatyvius jos aspektus;

d) migracijos procesai yra spontaniški ir decentralizuoti, veikiami daugelio makro- bei mikrolygio veiksnių, tačiau jie nėra už produktyvaus valstybės veikimo ribų: tikslinga intervencija ir į ilgalaikį poveikį orientuotos kompleksinės reformos gali migracijos procesus kryptingai veikti⁹⁹.

⁹⁸ Motieka E. ir kt. Lietuvos valstybės ilgalaikė strategija lietuvių emigracijos ir išeivijos atžvilgiu. - Vilnius: Strateginių studijų centras.- 2006.- 142 p

⁹⁹ Ten pat

Atsižvelgiant į šias prielaidas Lietuvos valstybei buvo pradėta siūlyti vykdyti „Globalios Lietuvos“ projektą. Kaip pastebi S. Spurga (2013), „Globalios Lietuvos“ idėja ir toliau gyvavo, nors visą laiką buvo kritikuojama. Kritikai teigė, jog viltys išlaikyti nenutautėjusią išeiviją - nepagrįstos. Ši idėja, anot jų, dirbtinai supriešina Lietuvoje ir užsienyje gyvenančius tautiečius, o tai yra tikras paradoksas globalėjančio pasaulio sąlygomis, kai gyvenamoji vieta tampa vis mažiau reikšminga. Galų gale „Globali Lietuva“ vertinta kaip iš viršaus nuleista „popierinė“ strategija¹⁰⁰. Nepaisant prieštarų nuomonių, „Globalios Lietuvos“ vizija toliau buvo plėtojama Demokratinės politikos instituto parengtoje „Globalios Lietuvos“ plėtros koncepcijoje bei EMRS efektyvumo vertinime. Galiausiai visos idėjos susijungė į „Globalios Lietuvos“ programą.

Kaip jau minėta anksčiau, „Globalios Lietuvos“ programa buvo patvirtinta 2011 m. Ši programa pakeitė visus ankstesnius teisės aktus, reguliavusius ryšius su lietuviais ir lietuvių bendruomenėmis užsienyje palaikymą, tapo svarbiausiu dokumentu, reguliuojančiu santykius su į užsienį išvykusiais asmenimis.

Programoje „Globali Lietuva“ suprantama kaip „Lietuvoje ir užsienyje gyvenanti Lietuvos tauta, jungiama bendros lietuviškosios tapatybės ir istorinės atminties, kuri naudodama kūrybinį savo potencialą aktyviai įsitraukia į Lietuvos pilietinį, politinį, ekonominį, kultūrinį gyvenimą ir prisideda prie modernios Lietuvos kūrimo. Svarbios sąlygos užsienio lietuviams įsitraukti į Lietuvos gyvenimą – jų tautinio tapatumo, lietuviybės išlaikymas ir Lietuvos Respublikos pilietybės išsaugojimas¹⁰¹.

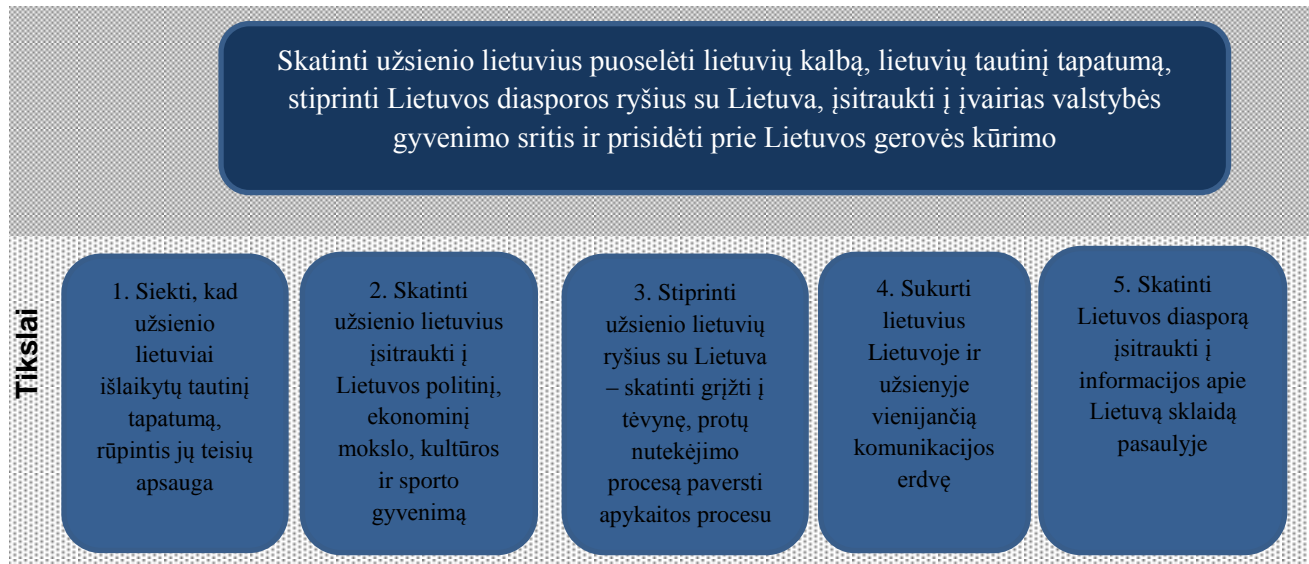
S.Spurga (2013) pateikia dar išsamesnį apibrėžimą: „Globali Lietuva - tai sparčiai besikeičiančiame ir didžiai konkurencingame pasaulyje savo vietą radusi kūrybinga valstybė, galinti didžiuotis kultūros, demokratijos, ekonomikos ir socialinės raidos laimėjimais. Tai valstybė, išlaikanti savo unikalią kalbą ir kultūrą, tačiau atvira pasauliui ir drąsiai priimanti naujoves. Tai tauta, atsikračiusi nevisavertiškumo komplekso, sauganti ir pabrėžianti savo tapatybę ne atsitverdama ar atsiribodama nuo permainų vėjo, o kūrybiškai perimdama ir pritaikydama pažangiausią patirtį. Tai valstybė, iš kurios žmonės ne tik išvyksta, bet ir atvyksta, nes čia gali atskleisti save, prisidėti prie šalies klestėjimo“¹⁰².

„Globalios Lietuvos“ programoje numatytos penkios pagrindinės veiklos sritys (žr.9 pav):

¹⁰⁰ Spurga S. Globali Lietuva - vienijanti ir skaldanti idėja // IZINIOS.lt , 2013 m. sausio 4 d, <http://www.lzinios.lt/Komentarai/Globali-Lietuva-vienijanti-ir-skaldanti-ideja> [žiūrėta 2013 01 25]

¹⁰¹ „Globalios Lietuvos“ – užsienio lietuvių įsitraukimo į valstybės gyvenimą – kūrimo 2011–2019 metų programa. Patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2011 m. kovo 30 d. nutarimu Nr. 389 // Valstybės žinios, 2011, Nr.: 42 -1969

¹⁰² Spurga S. Globali Lietuva - vienijanti ir skaldanti idėja // IZINIOS.lt , 2013 m. sausio 4 d, <http://www.lzinios.lt/Komentarai/Globali-Lietuva-vienijanti-ir-skaldanti-ideja> [žiūrėta 2013 01 25]

9 pav. „Globalios Lietuvos“ programos tikslai

Šaltinis: Barcevičius ir kt., 2012, p. 199

Kaip teigiama už tarpinstitucinio veiklos plano rengimą ir įgyvendinimą atsakingos Užsienio reikalų ministerijos internetiniame puslapyje, „Globalios Lietuvos“ idėjos įgyvendinimas yra daugiasluoksnis, apimantis aukščiau išvardintas veiklos sritis. Planuose numatyta daug dėmesio skirti lituanistinio švietimo užsienyje galimybių plėtrai, lituanistinių mokyklų aprūpinimui mokymosi priemonėmis, Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos kanalo „LTV World“ pasiekiamumui, plėtrai ir kokybei užtikrinti, taip pat keliamas tikslas remti užsienio lietuvių žiniasklaidą, užsienio lietuvių bendruomenių ir organizacijų, tarp jų ir jaunimo, veiklą ir projektus. Atsižvelgiant į didelį užsienyje gyvenančių ir dirbančių Lietuvos Respublikos piliečių skaičių, taip pat numatoma gerinti konsolines paslaugas, sudaryti sąlygas psichologinėms konsultacijoms ir kitoms su reintegracijos procesu susijusioms paslaugoms emigrantams ir jų šeimų nariams teikti, atlikti užsienio lietuvių poreikių apklausą. Siekiama skatinti užsienio lietuvius dalyvauti su Lietuva susijusioje mokslo, verslo, kultūros ir sporto veikloje, o Lietuvos savivaldybių institucijas ir įstaigas – aktyviau įsitraukti į bendras su užsienio lietuviais iniciatyvas ir projektus. Programoje taip pat numatoma sudaryti sąlygas užsienio lietuviams įsitraukti į Lietuvai reikšmingo kultūros paveldo užsienyje paiešką, sklaidą, priežiūrą ir sugrąžinimą, taip pat rūpintis archyvų užsienyje išsaugojimu, teikti užsienio lietuviams aktualią informaciją, įtraukti Lietuvos diasporą ir Lietuvos draugus į valstybės pristatymą užsienyje¹⁰³.

Galima įvardinti pagrindinius „Globalios Lietuvos“ programos bruožus :

¹⁰³ „Globalios Lietuvos“ kūrimo programa – kurkime Globalią Lietuvą kartu! <http://www.urm.lt/index.php?2695978607> [žiūrėta 2013 02 05]

- išlaikomas tam tikras tęstinumas: programoje ir priemonių plane perimta nemažai dar 2008 m. priimtos Ilgalaikės valstybės santykių su išeivija strategijos nuostatų.

- bandoma naujai pažvelgti į išvykusiųjų ir grįžusiųjų santykį – nesistengiama naudoti išeivio bei emigranto sąvokų, stengiamasi nepaisyti anksčiau buvusio įprasto atskyrimo tarp iki 1990 m. ir vėliau iš Lietuvos išvykusių migrantų. Taip pat bandoma nepabrėžti skirtumų tarp užsienyje ir Lietuvoje gyvenančių asmenų.

- į užsienyje gyvenančius lietuvius žiūrima ne kaip į gimtosios šalies pagalbos reikalaujančius asmenis, o priešingai, pabrėžiamas jų galimas indėlis į šalies gerovės kūrimą. Užsienio lietuviai ir jų tikslinės grupės (mokslininkai, tyrėjai, aukštos kvalifikacijos specialistai) skatinami atvykti trumpalaikių vizitų, užsienyje studijuojantys asmenys raginami atlikti praktiką Lietuvos valstybės institucijose bei privačiose bendrovėse, tikimasi, kad trumpalaikiai vizitai jiems padės palaikyti ryšius su tėvyne, paskatins išvykusius apsvarstyti grįžimo galimybes ir grįžti¹⁰⁴.

Apibendrinant galima teigti, kad „Globalios Lietuvos“ programa siekia telkti užsienio lietuvius bendrai veiklai ir sudaryti sąlygas įsitraukti į Lietuvos valstybės gyvenimą, tačiau tai nėra programa, skirta reguliuoti migraciniams procesams.

2012 m. pabaigoje darbą pradėjo šešioliktoji Algirdo Butkevičiaus vadovaujama Vyriausybė. 2012 m. gruodžio 13 d. Vyriausybės programoje kritikuojami ankstesnės Vyriausybės pažadai sustabdyti emigracijos problemą ir pabrėžiama tai, kad „per 2009–2011 m. Lietuvos gyventojų skaičius dėl migracijos sumažėjo 130 tūkst. 2011 m. iš šalies emigravo 54,3 tūkst. gyventojų, beveik pusė jų (44 proc.) – 20–29 metų. Šie milžiniški praradimai lėmė, kad Lietuvos gyventojų skaičius 2012 m. pabaigoje nebesiekia 3 mln.“¹⁰⁵. Programoje Vyriausybė įsipareigojo parengti „kompleksinę emigravusios darbo jėgos susigrąžinimo programą, aprėpiančią skubų naujų darbo vietų steigimą, socialinių stimulų sugrįžti į Lietuvą paketo parengimą, geresnių sąlygų sugrįžtančiųjų socialiniams poreikiams tenkinti sukūrimą“¹⁰⁶.

Įgyvendinant programos tikslus, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija yra įpareigota kuo greičiau pateikti planą, kaip mažinti emigraciją, programoje ypač akcentuojant jaunų žmonių įdarbinimo Lietuvoje klausimą.

Įvertinus Vyriausybės programą, pastebimas didesnis dėmesys migracijos procesų valdymo srityje, vėl keičiama valstybės vykdomos politikos kryptis. Esminė emigracijos sustabdymo sąlyga laikomas esamų darbo vietų išsaugojimas ir naujų darbo vietų kūrimas.

¹⁰⁴ Barcevičius E., Žvalionytė D. Užburtas ratas?: Lietuvos gyventojų grįžtamoji ir pakartotinė migracija, Vilnius 2012// ISBN 978-5-415-02245-8

¹⁰⁵ Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos. Lietuvos Respublikos Seimo 2012 m. gruodžio 13 d. nutarimas Nr. XII-51 // Valstybės žinios, 2012, Nr. 149-7630.

¹⁰⁶ Ten pat

2.3. Užsienio šalių patirtis, skatinant migrantus sugrįžti – Airijos pavyzdys

Pastaraisiais metais išaugus migracijos mastui, vis daugiau kilmės šalių vyriausybės imasi vienkovių ar kitokių priemonių bandydamos susigražinti išvykusiųjų. Ypač didelės pastangos skiriamos aukštos kvalifikacijos specialistų bei jaunimo susigražinimo programoms. Kaip matome iš antesniuose skyriuose aptartos medžiagos, Lietuva yra viena iš Vidurio ir Rytų Europos šalių, kuriose apie panašias priemones imta kalbėti palyginti neseniai.

Užsienio literatūroje vienomis iš geriausių grįžtamosios migracijos politiką suformavusių valstybių laikomos tokios šalys kaip Airija, Kinija, Taivanas ar Korėja¹⁰⁷. Plačiau nagrinėjant šių šalių pavyzdžius, galima pastebėti tendenciją, kad emigrantų sugrįžimą skatina pagerėjusi ekonominė padėtis tėvynėje, geresnis mokslo ir tyrimų finansavimas, atviresnė bei sisteminga politika ir pan. Nors valstybės ekonominė plėtra paprastai laikoma svarbiausiu emigrantų grįžimą skatinančiu veiksniu, kiekviena iš valstybių įgyvendina ir tam tikras specifines programas, skatinančias emigrantus sugrįžti.

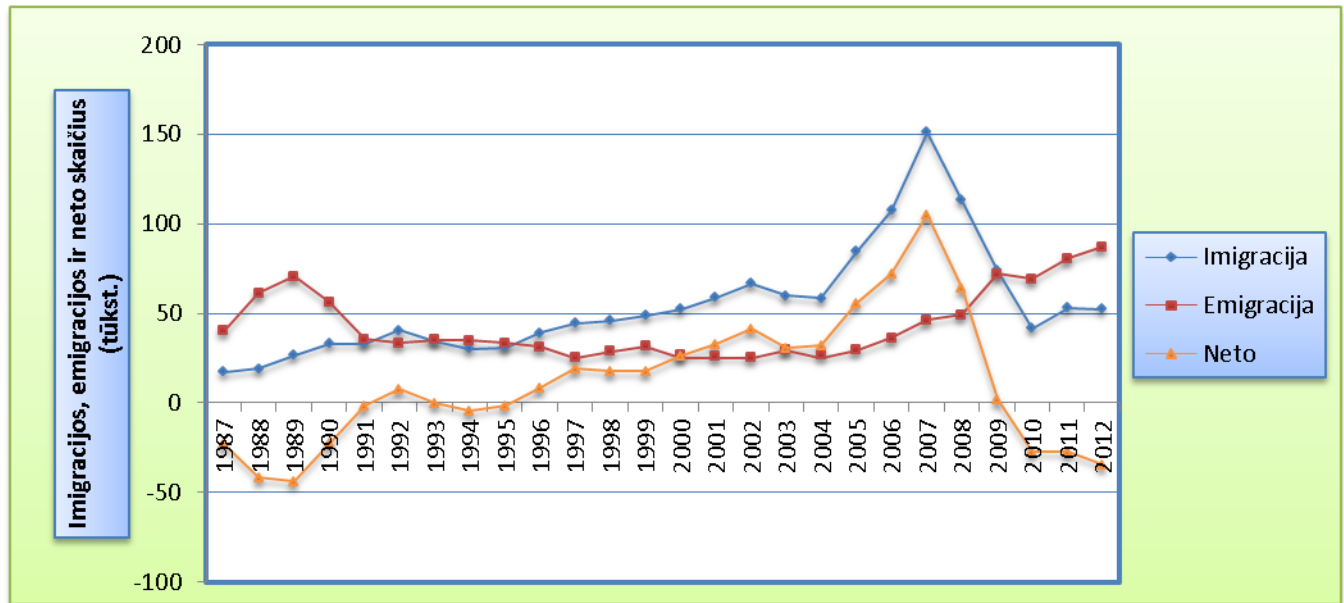
Išsamesnei studijai buvo pasirinkta Airijos valstybės vykdoma politika. Šios šalies vykdomos grįžimą į tėvynę skatinančios politikos priemonės skaičiuoja ne pirmą dešimtmetį, todėl gali būti laikomos sėkmingu pavyzdžiu tolimesniam Lietuvos politikos išsivijimo atžvilgiu formavimui.

Airija jau kelis šimtmečius buvo laikoma viena didžiausių emigrantų srautą „siunčiančių“ valstybių. Toks procesas vyko apytiksliai iki XX a. antros pusės. Šiuo laikotarpiu airiai dažniausiai vykdavo į kultūros ir kalbos požiūriu artimą Jungtinę Karalystę ar Jungtines Amerikos Valstijas. Akivaizdūs pokyčiai prasidėjo Airijai 1973 m. įstojus į Europos Sąjungą (iki 1993 m. buvo vartojamas „Europos Bendrijos“ terminas). Šalis pradėjo naudotis struktūriniais fondais, sparčiai plėtoti ekonomiką, kurti naujas darbo vietas, o tuo pačiu gerėjo ir žmonių gyvenimo kokybė. Airija ne tik pakilo iš skurdo, suklestėjo, bet tapo uždarbiaujančių emigrantų traukos centru.

Analizuojant imigracijos, emigracijos bei neto migracijos duomenis galima pastebėti, kad 1990 m. prasidėjo naujas etapas Airijos migracijos istorijoje. Išvykstančiųjų bei įvažiuojančiųjų srautai daugiau ar mažiau susibalansavo, o nuo 1996 m. imigracija ženkliai išaugo (žr.10 pav.). Tai siejama su precedento neturinčiu ekonominiu augimu, kuris įgavo „keltų tigro“ fenomeno pavadinimą. Kasmet vis augančią šalies ekonomiką nulėmė tiek trumpalaikiai, tiek ilgalaikiai veiksniai. Pasak Emma Quinn, ilgalaikiais veiksniais laikoma - kliūčių tarptautinei prekybai laipsniškas mažinimas, tiesioginių užsienio investicijų skatinimas, nemokamo viduriniojo išsilavinimo įvedimas (1967 m.) ir narystė Europos Bendrijoje. Autorė prie trumpalaikių veiksnių priskiria narystę Europos ekonominėje ir pinigų sąjungoje.

¹⁰⁷ Cervantes M., Guellec D. The brain drain: Old myths, new realities//OECD Observer ,2002 ,No.230. http://www.oecdobserver.org/news/archivestory.php/aid/673/The_brain_drain:_Old_myths,_new_realities.html [žiūrėta 2013 02 20]

Skyrus didelį investicijų kiekį į švietimo sistemos tobulinimą, studijas pabaigė daug aukštos kvalifikacijos studentų, kurie turėjo galimybę pasinaudoti informacinių technologijų, farmacijos, medicinos ir kitų sektorių plėtra. Lyginant 1996 m. ir 2001 m. užimtumas išaugo net 30%. Vis gerėjančios gyvenimo sąlygos, didėjanti darbo vietų pasiūla bei jaučiamas darbo jėgos trūkumas sparčiai skatino imigraciją¹⁰⁸.

10 pav. **Imigracija, emigracija ir neto migracija 1987 - 2012 m. (tūkstančiais)**

Šaltinis: sudaryta pagal Airijos centrinio statistikos biuro duomenis: Central Statistics Office www.cso.ie

Reikia atkreipti dėmesį, kad didelę imigrantų dalį sudaro grįžtantys airiai. Tokia tendencija ypač pastebima iki pat 2004 m. kol prie Europos Sąjungos prisijungė dar 10 naujų valstybių, tarp kurių yra ir Lietuva. Analizuojant statistinius duomenis pastebima tendencija, kad nors nuo 2005 m. nemažą imigrantų į Airiją dalį sudaro ir naujų ES valstybių piliečiai, bet grįžtančių airių skaičius išlieka vis dar labai didelis (žr.1 lent.).

1 lentelė. **Airijos imigrantai pagal tautybę, 2005 – 2012 m.**

Tautybė	Imigrantai (tūkst.)							
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Airiai	19,0	18,9	30,7	23,8	23,0	17,9	19,6	20,6
Britai	6,9	9,9	4,3	6,8	3,9	2,5	4,1	2,2
Likusi ES 15 ¹⁰⁹	7,1	12,7	11,8	9,6	11,5	6,2	7,1	7,2
ES 12 ¹¹⁰	26,4	49,9	85,3	54,7	21,1	9,3	10,1	10,4

¹⁰⁸ Quinn E. Focus Migration //Ireland , No.19, January 2010. <http://focus-migration.hwwi.de/Ireland.6269.0.html?L=1>

[žiūrėta 2013 02 23]

¹⁰⁹ Likusi ES 15: ES šalys iki plėtros 2004 m. gegužės 1d., išskyrus Airiją ir Didžiąją Britaniją

Tautybė	Imigrantai (tūkst.)							
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Likęs pasaulis	10,6	16,4	19,0	18,6	14,1	6,0	12,4	12,4
Iš viso	70,0	107,8	151,1	113,5	73,7	41,8	53,3	52,7

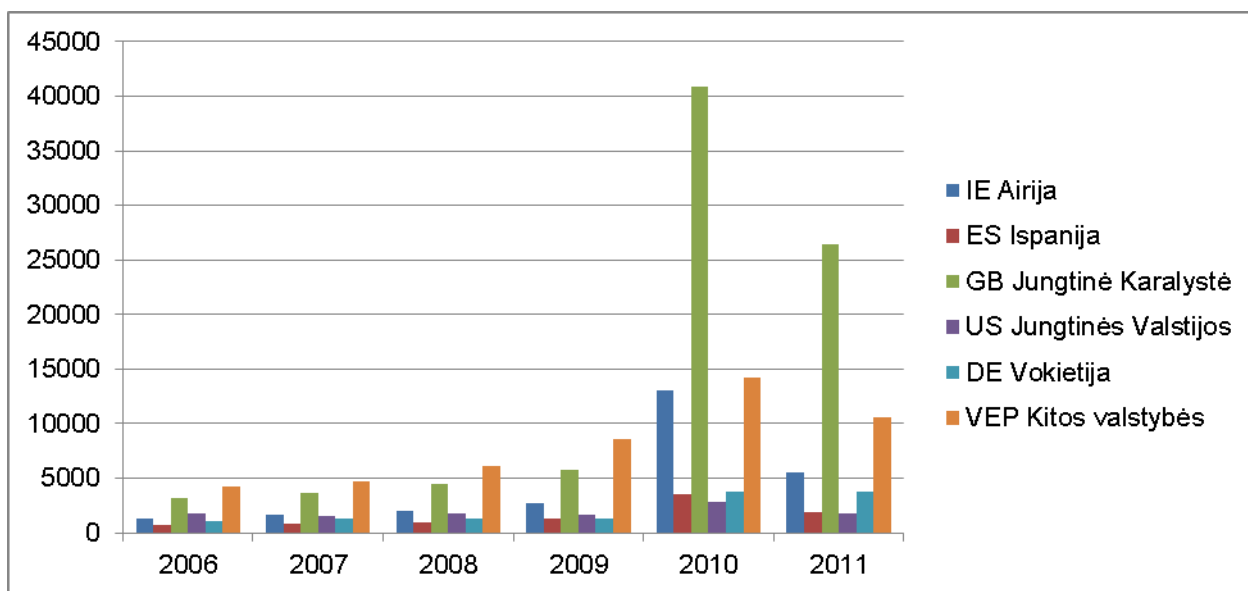
Šaltinis: sudaryta pagal Airijos centrinio statistikos biuro duomenis: Central Statistics Office www.cso.ie

Migrantų grįžimą skatinančių veiksnių analizę atliko ir Viešosios politikos ir vadybos institutas. Mokslininkų atliktame tyrime nurodoma, kad pirmiausiai migrantų grįžimą paskatino ekonominiai bei socialiniai veiksniai. Remiantis nedarbo lygio, migracijos bei BVP pokyčių analize buvo padarytos išvados, kad egzistuoja ryšys tarp ekonomikos augimo, nedarbo lygio bei migracijos tendencijų. Analizuojami statistiniai duomenys taip pat patvirtino teiginį, kad migracija yra inertiškas procesas. Airijos ekonomikai atsigaunant devintojo dešimtmečio antrojoje pusėje, emigracijos tendencijos tik dar labiau stiprėjo. Tuo tarpu 2002-2005 m. laikotarpiu, nepaisant Airijos ekonomikos augimo sulėtėjimo, imigrantų skaičius ir toliau augo greičiau nei emigrantų¹¹¹.

Jau antrą dešimtmetį stebimam imigrantų skaičiaus augimui Airijoje įtaką darė ne tik ekonominiai veiksniai, bet ir vykdoma migracijos politika. Dažnai ji apibūdinama kaip viena liberaliausių ES. Airija nenustatė kvotų iš kitų šalių atvykstantiems darbuotojams, lyginant su kitomis ES šalimis suteikia sąlyginai daug darbo leidimų, o ir netaikė pereinamojo laikotarpio darbo jėgos judėjimui iš naujų ES šalių. Kalbant apie lietuvių emigraciją lemiančius veiksnius taip pat buvo paminėtas faktas, kad vienas iš pagrindinių migrantų srautų pakrypo į liberalesnę įdarbinimo politiką taikančią Airiją (žr.11 pav.)

¹¹⁰ ES 12: 2004 m. gegužės 1 d. prie ES prisijungusios 10 valstybių bei 2007 m. sausio 1 d. prisijungusios Rumunija ir Bulgarija

¹¹¹ Barcevičius E. ir kt., Mokslinis tyrimas: Ekonominių migrantų skatinimo grįžti į tėvynę, priemonės // Viešosios politikos ir vadybos institutas, Vilnius, 2005

11 pav. Emigrantų pasiskirstymas pagal tikslo šalį

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas. <http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1280> [žiūrėta 2013 02 05]

Duomenys apie tai, kad nemažą imigrantų dalį sudaro grįžtantys ariai rodo, kad grįžimą į Airiją skatinanti politika bent iš dalies buvo sėkminga. Kiek tiksliai arių grįžimą nulėmė būtent konkrečios valstybės priemonės tiksliai nustatyti neina. Viešosios politikos ir vadybos instituto mokslininkai to priežastimi laiko tai, kad labai sunku atskirti valstybės įgyvendintų priemonių bei gerėjančios ekonominės situacijos poveikį migrantų sugrįžimui¹¹².

Kryptingos Airijos politikos kūrimą iniciavo Airijos užsienio reikalų ministerija. Jos iniatyva 2001 m. pabaigoje buvo sudaryta darbo grupė, kuriai buvo pavesta išnagrinėti problemas šioje srityje bei suformuoti ateities migracijos politikos gaires. Šiai darbo grupei buvo pavestos tokios užduotys:

- 1) Ištirti šiuo metu tiek Vyriausybės, tiek visuomeninių organizacijų teikiamų paslaugų kokybę, asmenims, kurie planuoja išvykti;
- 2) nustatyti būdus, kaip būtų galima greičiau ir geriau nustatyti užsienyje gyvenančių arių poreikius;
- 3) rekomenduoti vidutinės trukmės planus, pagalbą emigrantams teikiantiems Vyriausybės departamentams bei agentūroms Airijoje, Airijos ambasadoms ir konsulatams kitose šalyse. Aiškiai apibrėžti jų atsakomybę ir funkcijas;
- 4) apsvarstyti visuomeninių organizacijų tiek Airijoje, tiek užsienio šalyse bendradarbiavimo su Vyriausybe galimybę, siekiant kuo geriau patenkinti emigrantų poreikius;

¹¹² Ten pat

5) išnagrinėti tolimesnes priemones, siekiant skatinti ir palengvinti grįžimą bei integraciją Airijoje, skiriant ypač didelį dėmesį labiau pažeidžiamiems bei senyvo amžiaus žmonėms;

6) rekomenduoti struktūros, praktikos ar išteklių paskirstymo pakeitimus, kurių gali prireikti siekiant užtikrinti veiksmingą politikos įgyvendinimą.

Siekiant šių tikslų buvo atliekamas išsamus tyrimas – specialistai bei ekspertai rengė pranešimus, Airijos ambasados turėjo parengti išsamias ataskaitas apie airių emigrantus bei jų bendruomenes savo šalyse. Vyriausybė taip pat buvo pakviesta pateikti savo pastabas bei pasiūlymus. Darbo grupės nariai patys keliavo į daugiausiai išvykusiųjų iš Airijos priglausdusias šalis – Didžiąją Britaniją, Jungtines Amerikos Valstijas, Australiją, siekiant kuo geriau išsiaiškinti tiek individualių žmonių, tiek emigrantų grupių poreikius¹¹³.

Galiausiai darbo grupė parengė ataskaitą „Airija ir Airiai užsienyje“, kurioje buvo įvardintos svarbiausios grįžtantiems emigrantams kylančios problemos:

- Informacijos trūkumas (ypač kalbant apie pasikeitimus, kurie įvyko Airijoje po to, kai emigrantai iš jos išvyko);
- grįžimo sąlygotas vienatvės ir izoliacijos jausmas;
- informacijos apie socialines pašalpas, sveikatos apsaugą bei kitas viešojo sektoriaus paslaugas trūkumas;
- kvalifikacijos pripažinimas;
- įsidarbinimas;
- būsto įsigijimas¹¹⁴.

Šioje ataskaitoje buvo stengiamasi išanalizuoti ne tik iš Airijos emigravusių piliečių poreikius bei problemas, bet buvo atsižvelgiama ir į airių kilmės žmones, kurie, nors ir gyvendami kitose šalyse, nori išreikšti Airijos kultūros identitetą bei paveldą. Tai siejama su siekiu pripažinti ir vertinti išvykusių airių kilmės žmonių pasiekimus bei sudaryti galimybes jiems jaustis svarbia airių tautos dalimi. Siekiant šio tikslo, buvo numatyta įsteigti apdovanojimus už nuopelnus kitose šalyse gyvenantiems airiams¹¹⁵. Ši programa buvo sėkmingai įgyvendinta. Paskutiniai apdovanojimai įvyko 2012 m. lapkričio mėnesį. Nominantu galėjo būti skiriamas asmuo, nuolat gyvenantis užsienyje, bet savo pasiekimais garsinantis

¹¹³ Ireland and the Irish abroad. <http://www.dfa.ie/uploads/documents/task%20force%20on%20policy%20regarding%20emigrants.pdf> [žiūrėta 2013 02 24]

¹¹⁴ Barcevičius E. ir kt., Mokslinis tyrimas: Ekonominių migrantų skatinimo grįžti į tėvynę, priemonės // Viešosios politikos ir vadybos institutas, Vilnius, 2005

¹¹⁵ Ireland and the Irish abroad. <http://www.dfa.ie/uploads/documents/task%20force%20on%20policy%20regarding%20emigrants.pdf> [žiūrėta 2013 02 24]

Airiją užsienyje¹¹⁶. Verta pažymėti, kad Airijos pavyzdžiu seka ir Lietuva. 2012 m. gruodžio 27 d. Lietuvos Prezidentūroje pirmą kartą šalies istorijoje buvo surengtos „Globalios Lietuvos“ apdovanojimų 2012“ iškilmės. Šis renginys buvo skirtas pagerbti užsienyje gyvenančius lietuvius ir su Lietuva savo kilme, giminyste ar kitais ryšiais susijusių mokslo, verslo, meno ir kultūros atstovus, įvertinti jų pasiekimus profesinėje srityje prisidedant prie Lietuvos vardo garsinimo¹¹⁷.

Programoje taip pat neužmiršti ir kitose šalyse (ypač Didžiojoje Britanijoje) gyvenantys senyvo amžiaus Airijos piliečiai. Jiems numatyta apsilankymų / atostogų Airijoje (angl. Holiday in Ireland) galimybė. Šios programos tikslas – padėti ilgą laiką išvykusiems airijos piliečiams vėl pamatyti savo gimtąją šalį, susirasti tėvynėje likusius giminaičius bei draugus ar po ilgo gyvenimo užsienyje vėl sugrįžti į gimtinę. Viena iš didžiausių organizacijų, teikiančių tokias paslaugas būtų „Laikinas grįžimas į Airiją“ (angl. Aisling Return To Ireland). Per daugiau nei 12 veiklos metų Londone buvo įkurta daug organizacijos skyrių tam, kad kuo daugiau airių kilmės žmonių galėtų pasinaudoti organizacijos paslaugomis. Šios organizacijos veikla finansuojama iš Airijos Vyriausybės fondų bei privačių rėmėjų¹¹⁸.

Vyresnių nei 60 metų airių kilmės piliečių sugrįžimu rūpinasi ir „Saugių namų“ (angl. Safe Home Programme) organizacija. Ši labdaringa organizacija grįžtančiuosius dažniausiai aprūpina socialiniu būstu ar bent jau kompensuoja dalį būsto nuomos kainos¹¹⁹.

Siekiant išspręsti informacijos trūkumo problemą, buvo leidžiami ir platinami leidiniai, organizuojami susitikimai bei konferencijos užsienyje. Į pagalbą informacijos sklaidos efektyvumui didinti buvo kviečiami socialiniai partneriai – visų pirma, Bažnyčia. Vis plačiau naudojamos interneto teikiamos galimybės¹²⁰.

2003 m. Socialinių ir šeimos reikalų ministerija finansavo informacinio leidinio „Grįžimas į Airiją“ (angl. Returning to Ireland) leidybą. Tai nemokamas leidinys, kuriame pateikiama naudinga faktinė informacija - kainos, statistiniai duomenys apie Airijos ekonominę situaciją. Taip pat pateikiama informacija, kokius dokumentus turi turėti grįžtantieji, detalai aprašomos būsto įsigijimo, nuomos ar įsidarbinimo galimybės, nurodomi naujausi pasikeitimai socialinės ir sveikatos apsaugos, švietimo bei mokesčių sistemose, nurodomi įvairių istaigų bei organizacijų kontaktai ir t.t.

¹¹⁶ Breadun D. D. Award recognises service to Ireland from abroad. <http://www.irishtimes.com/newspaper/ireland/2012/0906/1224323653593.html> [žiūrėta 2013 01 15]

¹¹⁷ Vaiškūnas J. Geriausiems Lietuvos vardo garsintojams įteikti 2012-ųjų Globalios Lietuvos apdovanojimai //alkas.lt: internetinis naujienų portalas:[elektroninis išteklius].-Vilnius, 2012. <http://alkas.lt/2012/12/27/geriausiems-lietuvos-vardo-garsintojams-iteikti-2012-uju-globalios-lietuvos-apdovanojimai/> [žiūrėta 2013 02 24]

¹¹⁸ Aisling return to Ireland. <http://www.aisling.org.uk/drupal/?q=node/8> [žiūrėta 2013 02 24]

¹¹⁹ Safe home – programme Ireland. <http://www.safehomeireland.com/> [žiūrėta 2013 02 10]

¹²⁰ Barcevičius E. ir kt., Mokslinis tyrimas: Ekonominių migrantų skatinimo grįžti į tėvynę, priemonės // Viešosios politikos ir vadybos institutas, Vilnius, 2005

Airijoje stengiamasi spręsti ir profesinių kvalifikacijų pripažinimo problemą. Geriausiu pavyzdžiu galima laikyti vairavimo pažymėjimo pripažinimą. Jei asmuo įgijo vairuotojo pažymėjimą vienoje iš Europos Sąjungos šalių, tai jį galima pasikeisti į airišką, nelaikant egzamino¹²¹.

Airija yra geras pavyzdys Lietuvai tuo atžvilgiu, kad parodo, jog sutelkus visas pastangas į esminių vidaus problemų sprendimą galima paskatinti reemigraciją. Pirmiausiai didžiausias dėmesys turėtų būti kreipiamas į švietimo sistemos tobulinimą, nes kaip rodo Airijos pavyzdys, aukštą kvalifikaciją turintis jaunimas gali stipriai prisidėti prie informacinių technologijų, farmacijos, medicinos ir kitų sektorių plėtros. Tokių sektorių plėtra savaime kuria naujas darbo vietas. Prie darbo vietų kūrimo gali prisidėti bei tiesioginių užsienio investicijų skatinimas bei laipsniškas kliūčių tarptautinei prekybai mažinimas.

Airijos politikos išėivijos atžvilgiu kūrimo pavyzdys taip pat rodo, kad labai naudinga atlikti „giluminį“ išvykusių piliečių poreikių tyrimą. Toks tyrimas ne tik parodo valstybės dėmesį, bet kartu leidžia geriau pažinti išėivijos problemas bei surasti galimus problemų sprendimo būdus.

¹²¹ Public service information.Citizens information
http://www.citizensinformation.ie/en/travel_and_recreation/motoring_1/driver_licensing/full_driving_licence.html

3. VALSTYBĖS POLITIKOS IŠEIVIJOS ATŽVILGIU ĮGYVENDINIMO VERTINIMAS BEI TOLIMESNĖS POLITIKOS KRYPTIES NUSTATYMAS

3.1. Tyrimo metodika

Lietuvai 1990 m. kovo 11 d. atkūrus nepriklausomybę šiuolaikinės pasaulinės migracijos tendencijos su visomis joms būdingomis savybėmis ėmė ryškėti ir Lietuvoje. Lietuvai itin skaudi su įstojimu į Europos Sąjungą suaktyvėjusi ekonominė migracija. Panaikinus administracinius emigracijos iš Lietuvos ribojimus kiekvienais metais išvyksta didelis skaičius žmonių. Siekiant spręsti emigracijos problemą pradėta ieškoti sprendimų būdų tiek viešajame diskurse, tiek politiniame gyvenime. Per beveik dešimt metų nuo didesnio susidomėjimo emigracija pradžios galima pastebėti nemažai iniciatyvų, kuriomis buvo bandoma suvaldyti emigracijos procesus. Tačiau ar tos iniciatyvos buvo sėkmingos ir emigrantai planuoja grįžti į Lietuvą? Ar valstybės vykdoma politika eina tinkama linkme? Į šiuos klausimus bus bandoma atsakyti remiantis kokybinio sociologinio tyrimo rezultatais.

Šio **tyrimo tikslas** – sužinoti emigrantų bei ekspertų nuomonę apie valstybės pastangas reguliuoti emigracijos procesus, nustatyti esmines politikos įgyvendinimo problemas bei pateikti pasiūlymus dėl valstybės politikos efektyvumo gerinimo.

Tiksliui pasiekti keliami šie **uždaviniai**:

1. Nustatyti emigraciją skatinančias priežastis.
2. Įvertinti valstybės vykdomos politikos poveikį išvykusiųjų apsisprendimui sugrįžti.
3. Išskirti iki šiol formuotos politikos trūkumus.
4. Įvardinti galimas tolimesnės politikos kūrimo kryptis.

Tyrimo **metodai**. Siekiant kuo išsamiau išnagrinėti šią temą bei atsakyti į iškeltą tyrimo tikslą buvo pasirinktas kokybinis sociologinis tyrimas, kuris buvo atliekamas dviem etapais:

I. Interviu su emigrantais

Tyrimo dalyvavo daugiausiai aukštąjį išsilavinimą turintys ir iš Lietuvos emigravę piliečiai. Jų buvo prašoma nurodyti išvykimo priežastis, ateities planus, pasidalinti mintimis apie grįžimą į Lietuvą. Taip pat emigrantai buvo prašomi išsakyti savo nuomonę apie valstybės pastangas juos susigrąžinti, nurodyti kokį poveikį jų apsisprendimui sugrįžti gali turėti valstybės politika bei išsakyti savo lūkesčius.

Iš viso tyrimo buvo apklausta penkiolika respondentų iš įvairių Europos Sąjungos šalių. Respondentų geografinis pasiskirstymas toks: Didžioji Britanija – 10 respondentų, Airija – 2 respondentai, Suomija – 1 respondentas, Danija – 1 respondentas, Belgija – 1 respondentas.

Kadangi nebuvo galimybių apklausti emigrantus gyvai, į pagalbą buvo pasitelktos šiuolaikinės technologijos – interviu buvo atliktas pasinaudojant internetu. Stengiantis nesukelti papildomų problemų, apklausos buvo atliekamos elektroniniu paštu bei „Skype“ pokalbių programa.

Respondentai buvo renkami panaudojant „sniego gniūžtės“ metodą. Šio metodo veikimo principas pasireiškia tuo, kad pirmiausia parenkama nedaug asmenų, pasižyminčių tam tikromis tyrimą dominančiomis savybėmis. Po to šie asmenys nurodo kitus, turinčius analogiškų savybių, o šie dar kitus, ir t.t. Grupė didėja kaip sniego kamuolys. Kitaip tariant, „sniego gniūžtės“ metodas yra naudojamas išplėsti apklausos dalyvių ratą per žinomus tiriamos populiacijos atstovus, t. y. pagal pirminės respondentų grupės atsakymus nustatomi kiti (pirmųjų pažįstami, draugai, partneriai) respondentai, kurie vėliau irgi apklausiami¹²². Taigi pirmiausia klausimai buvo pateikiami darbo autorės pažįstamiems asmenims, gyvenantiems užsienyje. Pastarieji savo ruožtu nurodė kitus galimus respondentus.

2 lentelė. Respondentų sąrašas

Respondento kodas	Respondento amžius	Respondento išsilavinimas	Gyvenimo emigracijoje laikas	Tikslo valstybė (gyvenamoji vieta)
R1	23 m.	Filologijos bakalauras	1,5 m	Didžioji Britanija
R2	24 m.	Teisės bakalauras	2 m	Suomija
R3	22 m.	nebaigtas aukštasis	1,5 m	Didžioji Britanija
R4	43 m.	Filologijos bakalauras	7 m.	Airija
R5	36 m	Edukologijos bakalauras	6 m.	Didžioji Britanija
R6	22 m	Teisės bakalauras	8 mėn.	Didžioji Britanija
R7	25 m.	Vadybos ir verslo administravimo bakalauras	8 mėn.	Didžioji Britanija
R8	24 m.	Vadybos ir verslo administravimo bakalauras	6 m.	Airija
R9	30 m.	Filologijos bakalauras	1 m.	Didžioji Britanija
R10	25 m.	Statybos inžinerijos bakalauras	2 m.	Danija
R11	25 m.	Statybos inžinerijos bakalauras	1 m.	Didžioji Britanija
R12	36 m.	Tarptautinių santykių magistras	1,5 m.	Belgija
R13	26 m.	Statybos inžinerijos bakalauras	2 m.	Didžioji Britanija
R14	23 m.	Tarptautinių santykių bakalauras	5 m.	Didžioji Britanija

¹²² Pukėnas K. Kokybinių duomenų analizė SPSS programa : mokomoji knyga. - Kaunas: Lietuvos kūno kultūros akademija, 2009.

R15	23 m.	Reklamos vadybos bakalauras	3 m.	Didžioji Britanija
------------	-------	-----------------------------	------	--------------------

Emigrantų apklausai buvo pasirinktas struktūruoto interviu metodas. Interviu vyko pagal planą, kuriame buvo numatyti tam tikri klausimai, susiję su analizuojama tema (žr. 1 priedą).

II. Ekspertų interviu.

Pasirinktas ekspertų interviu metodas taip pat priskiriamas kokybinio tyrimo metodui. Būtina pažymėti, kad socialiniais kokybiniais tyrimais, kitaip nei kiekybiniais, nesiekama išmatuoti, pagrįsti, įrodyti ar patikrinti priežastingumo ryšiu, jų paskirtis – suprasti egzistuojančius reiškinius¹²³. Galima teigti, kad interviu pranašesnis už kitus metodus ir tuo, kad atsiveria platesnės galimybės pažinti tiriamąjį asmenį. Ekspertų apklausai buvo pasirinktas pusiau struktūruotas interviu, kurio metu buvo bandoma atskleisti įvairias nuomones ir vertinimus. Naudojant pusiau struktūruoto interviu metodą yra numatomi tik bendri klausimai, kurie toliau buvo koreguojami pagal situaciją. Kalbant apie ekspertų apklausą reikia apibrėžti pačią eksperto sąvoką. „Ekspertai – tai asmenys, kurie dėl savo profesinės ir gyvenimo patirties turi didžiausią kompetenciją ir patikimiausią bei pakankamai išsamią informaciją apie tiriamą problemą“¹²⁴. Nors dažnai sutinkama nuomonė, kad šiuo metodu gautos žinios yra subjektyvios, susijusios ir su asmeniška nuomone, ir su vertybių, jausmų, pasaulėžiūros sritimi, tačiau kita vertus, ekspertų apklausa, kaip tyrimo metodas, puikiai tinka įvertinti įvairias programas bei procesus¹²⁵.

Ekspertų interviu dažniausiai naudojamas siekiant aptarti naujų projektų patirtį, nustatyti veiksnius, lemiančius klaidas ar struktūrų sustabarėjimą, arba norint rasti kriterijų naujoms programoms kurti ir pan¹²⁶. Šiame tyrime siekiama išanalizuoti valstybės politikos išėivijos atžvilgiu formavimo procesą, todėl siekiant įvertinti valstybės pastangas, nustatyti politikos įgyvendinimo klaidas bei nurodyti galimas tolimesnes kryptis, buvo pasirinktas ekspertų interviu metodas, kuris ir suteikė galimybę susipažinti su kompetentingų specialistų nuomone.

Tyrimo metu buvo atlikti interviu su 4 ekspertais. Ekspertų vertinimo objektyvumo pasiekama tinkamų specialistų parinkimu. Jie privalo būti kompetentingi asmenys, turintys specialios patirties ir išmanantys tiesiogiai su ekspertizės objektu susijusią sritį. Ekspertų kompetentingumo rodikliai yra pareigybinė padėtis, mokslinis laipsnis, tam tikro mokslinio ir praktinio darbo stažas¹²⁷.

¹²³ Švedaitė B. Kokybinio ekspertų interviu metodo paskirtis ir naudojimo galimybė, 2005.

http://www.leidykla.eu/fileadmin/Acta_Paedagogica_Vilnensia/14/133-144.pdf [žiūrėta 2013 02 24]

¹²⁴ Tidikis R. Socialinių mokslų tyrimų metodologija. - Vilnius: Lietuvos Teisės universitetas, 2003.- 467 p.-. ISBN 9955-563-26-5

¹²⁵ Kardelis K. Moksliniu tyrimu metodologija ir metodai, 2007, p. 207

¹²⁶ Švedaitė B. Kokybinio ekspertų interviu metodo paskirtis ir naudojimo galimybė, 2005.

http://www.leidykla.eu/fileadmin/Acta_Paedagogica_Vilnensia/14/133-144.pdf [žiūrėta 2013 02 25]

¹²⁷ Tidikis R. Socialinių mokslų tyrimo metodologija. - Vilnius: Lietuvos Teisės Universitetas,- 2003.- ISBN 9955-563-26-5

3 lentelė. Apklaustų ekspertų sąrašas

Eil.Nr.	Atstovaujama įstaiga	Užimamos pareigos
1	Vilniaus apskrities VPK Migracijos valdyba	Viršininkas
2	Migracijos departamentas	Buvęs Migracijos departamento direktoriaus pavaduotojas
3	Užsienio reikalų ministerija	Departamento direktorius
4	Viešosios politikos ir vadybos institutas	Tyrimų vadovė

Ekspertai buvo parinkti tiek iš valstybės politiką įgyvendinančių, tiek iš migracijos procesus tiriančių bei migracijos politiką iš šalies vertinančių institucijų tam, kad skirtingos nuomonės leistų į problemą pažvelgti keliais aspektais.

Viena iš Migracijos valdybos funkcijų – dokumentų išdavimas užsienyje gyvenantiems lietuviams, ši įstaiga dažnai susiduria su pačiais emigrantais, tad valdybos viršininkas gali geriausiai įvertinti realias emigrantų problemas. Taip pat apklaustas buvęs Migracijos departamento direktoriaus pavaduotojas – migracijos klausimų ekspertas, turintis svarbios patirties migracijos politikos formavimo procese.

Reorganizavus Tautinių mažumų ir išeivijos departamentą prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Užsienio reikalų ministerija (URM) perėmė užsienio lietuvių reikalų koordinavimo funkciją bei nuo tada atlieka pagrindinį vaidmenį „Globalios Lietuvos“ programos įgyvendinime, tad Ekspertas 3 gali išsamiai supažindinti su šia programa bei jos įgyvendinimu.

Viešosios politikos ir vadybos institutas vaidina svarbų vaidmenį migracijos procesų iš Lietuvos moksliniuose tyrimuose, todėl šio instituto atstovė gali suteikti naujausios informacijos apie atliekamus tyrimus bei išsamiau pakomentuoti migracijos procesus.

Tyrimas buvo atliekamas šiais etapais:

1. Interviu klausimų suformulavimas. Pirmiausiai buvo atliekama šaltinių analizė bei emigrantų apklausa. Atlikus antrinių šaltinių bei interviu su emigrantais metu gautų duomenų analizę, buvo formuojami klausimai ekspertams.

2. Ekspertų parinkimas. Pagrindiniais ekspertų atrankos kriterijais buvo jų kompetencija bei patirtis migracijos srityje. Taip pat buvo atsižvelgiama į užimamas pareigas įstaigoje. Manytina, kad asmenys, užimantys aukštesnes pareigas, turi didesnę patirtį ir gali nagrinėti temą platesniu mastu.

3. Pokalbis su ekspertu - pirminių duomenų rinkimas. Su ekspertais iš pradžių buvo bendraujama elektroninio pašto pagalba – nurodomi interviu klausimai bei planuojama pokalbio trukmė, susitariama dėl

susitikimo laiko. Respondentams sutikus, susitikimo metu interviu buvo įrašomas į diktafoną. Vienas respondentas nesutiko, kad interviu būtų įrašomas, tad šio pokalbio metu buvo daromos pastabos užrašuose.

4. Po kiekvieno interviu buvo atliekama *kokybinių duomenų transkripcija*.

5. *Pirminių šaltinių analizė*. Surinkta informacija buvo išnagrinėta bei susisteminta. Apibendrinami ekspertų ir emigrantų apklausų rezultatai.

6. Remiantis gautais rezultatais *suformuluotos darbo išvados*.

3.2. Emigraciją skatinančių šalies vidaus problemų analizė

Vienu iš pirmųjų klausimų emigrantams buvo siekiama išsiaiškinti jų išvykimą nulėmusias priežastis. Analizuojant respondentų apklausų duomenis pasitvirtino darbo teorinėje dalyje konstatuotas faktas, kad dažniausiai žmonių apsisprendimą išvykti nulemia ekonominės priežastys. Neoklasikinė migracijos teorija kaip tik ir teigia, kad pagrindiniai makroekonominiai migracijos veiksniai yra darbo užmokesčio ir darbo jėgos pasiūlos bei paklausos skirtumai tarptautinėje rinkoje, nulemiantys darbo jėgos judėjimą iš žemesnio darbo užmokesčio rinkų į rinkas, kuriose galima tikėtis didesnio darbo užmokesčio. Sunkią ekonominę padėtį, kaip pagrindinį stūmos veiksnį, akcentavo net keli respondentai: „*Skirtingų išvykusių žmonių skirtingi ir poreikiai, visiems neįtiksi, bet dažniausiai žmonės išvažiuoja dėl didesnio atlyginimo svetur, tad į tai turėtų būti atsižvelgiama*“ (R11). Kita respondentė teigė, kad savo darbu Lietuvoje buvo labai patenkinta, tačiau buvo netiesiogiai priversta išvykti, nes dirbdama privačioje mokykloje gavo daug mažesnę algą, nei dirbant valstybinėje mokykloje, o ir algą pavykdavo gauti tik kas antrą mėnesį. Nepaisant tokių aplinkybių reikėjo mokėti paskolą būstui, draudimą bei patarnavimo mokesčius. Pasak respondentės, tokios gyvenimo sąlygos privedė prie to, kad „*bėgant laikui susidarė baisingos skolos, kurias padėjo apmokėti tėvai, močiutė. Tačiau ilgiau negalėjau taip gyventi ir pasibaigus mokslo metams, išėjau iš darbo ir išvykau į Norvegiją padirbėti*“ (R4). Kitos respondentės išvykimą nulėmė skyrybų sąlygota nestabili finansinė padėtis: „*Po skyrybų labai pablogėjo finansinė padėtis. Mano gaunato minimalaus darbo užmokesčio neužteko susimokėti už butą bei išlaikyti save bei mažametį vaiką*“ (R7). Respondentai dažnai akcentavo ir sunkią būtent socialiai labiau pažeidžiamos visuomenės dalies padėtį: „*Studento gyvenimas Lietuvoje yra apverktinas. Taip pat kaip ir kitų socialiai pažeidžiamų grupių padėtis (pensininkai, bedarbiai, minimalų atlyginimą uždirbantys žmonės ir t.t.)*.“

Pokalbių su respondentais metu pastebėtas labai glaudus ryšys tarp gaunamo atlyginimo dydžio, galėjimo patenkinti bent pagrindinius savo poreikius ir geros vidinės savijautos. Pavyzdžiui, respondentė R4 pabrėžia tai, kad būtent gaunamas nepakankamas darbo užmokestis atsiliepia ir žmogaus vidinei

būsenai: „Žmogus juk ne robotas, jausmus jis turi, o pirmoje vietoje turbūt yra savigarba. O apie kokią savigarbą gali kalbėti paprastas žmogus, kuris Lietuvoje dirba, stengiasi, bet neišgali net patenkinti savo svarbiausių poreikių?!“ (R4). Žmogaus savivertė akcentuojama ir kitos respondentės atsakyme: „Tai nereikia, kad būtinai noriu turėti prabangų automobilį, namą ir daugybę pinigų, tiesiog norėčiau gyventi bent taip, kaip gyvenu Šiaurės Airijoje. Jausmas, kai nereikia dėti litą prie lito, kad pavyktų sulaukti kito mėnesio algos yra itin svarbus. Jautiesi pilnaverčiu žmogumi.“ Apsisprendimu išvykti džiaugiasi ir dar viena respondentė: „Airijoje man geriau ne tik dėl darbo, bet taip pat dėl bendros žmonių kultūros ir pačios gyvenimo kokybės. Jaučiuosi, kad gyvenu, o ne tik egzistuoju“(R15).

Apibendrinant respondentų nuomones galima daryti išvadą, kad žmogui svarbūs ne tik už darbą gaunami pinigai, bet ir tai, kad gaunamas pakankamas atlyginimas suteikia žmogui pilnavertiškumo jausmą, suteikia malonumą gyventi.

Net 5 respondentai išvykimo priežastimi nurodė darbo trūkumą Lietuvoje. Literatūroje dažnai galima rasti teiginį, kad būtent tokią išvykimo priežastį lemia tai, jog sparčiai didėjanti aukštos kvalifikacijos specialistų pasiūla ir gerokai lėčiau – jų paklausa Lietuvos darbo rinkoje sudaro disbalansą. Įgytą kvalifikaciją atitinkančių darbo vietų stoka skatina kvalifikuotus specialistus emigruoti arba darbo rinkoje išstumti žemesnės kvalifikacijos asmenis, dėl to ir pastarieji emigruoja¹²⁸.

4 lentelė. Emigraciją skatinantis veiksnys – darbo trūkumas

R4	„Kai rudenį grįžau iš Norvegijos, negalėjau rasti jokio darbo...“
R6	„...nesėkmingos darbo paieškos Lietuvoje“
R7	„Kelis metus sunkiai mokiausi, o grįžusi gyventi į savo gimtąjį miestą galėjau susirasti tik menkai apmokamą darbą. Nemėgstu didelių miestų, tad norėjau sugrįžti gyventi pas tėvus, bet mažame mieste susirasti gerą darbą beveik neįmanoma, o už minimumą dirbti negaliu sau leisti“
R8	„Negalėjau susirasti gerai apmokamo darbo pusę metų, o gyventi tai reikėjo. Negalėjau tikėtis, kad mane visą gyvenimą išlaikys tėvai“
R13	„Po studijų baigimo nepavyko gauti darbo pagal specialybę, o dirbti už „minimumą“ nesinorėjo.“

Kaip pastebima, dažniausiai su įsidarbinimo sunkumais susiduria vos tik studijas pabaigęs jaunimas. Dažnai jauniems, pradedantiems specialistams mokami mažesni atlyginimai, o tai gali būti viena iš priežasčių, kodėl didelė dalis jaunimo dirba ne pagal specialybę ar net praradę viltį susirasti savo kvalifikaciją atitinkančią darbą išvyksta į užsienį. Tokios priežastys išvykti pastūmėjo ir dvi apklaustas

¹²⁸ Martinaitis Ž., Žalionytė D, Emigracija iš Lietuvos:ką žinome, ko nežinome ir ką turime žinoti?- Vilnius.- 2007.- ISSN 1392-1681

respondentes. Viena iš jų baigė studijas bei įgijo Vadybos ir verslo administravimo bakalauro laipsnį, bet pagal profesiją jai siūlė tik darbą, už kurį buvo mokamas minimalus darbo užmokestis (R7). Ši respondentė į viešumą iškelia dar vieną problemą – nesijaučia valstybės pastangos skatinant jaunimą sugrįžti į savo gimtuosius miestelius bei kaimus. Kaime ar mažesniame miestelyje užaugęs, studijuoti ar uždarbiauti išvykęs jaunimas namo negrįžta. Kaip teigia pašnekovė, „nemėgstu didelių miestų, tad norėjau sugrįžti gyventi pas tėvus, bet mažame mieste susirasti gerą darbą beveik neįmanoma, o už minimumą dirbti negaliu sau leisti“. Kalbant apie EMRS programą buvo paminėta, kad siekiant paskatinti jaunas žmones apsigyventi ir dirbti kaime, Lietuvos kaimo plėtros 2007-2013 m. programoje buvo numatyta „Jaunųjų ūkininkų įsikūrimo“ programa. Ši programa skirta ne tik į miestus išvykusio jaunimo skatinimui sugrįžti į anksčiau gyventas vietas, bet kartu buvo nurodoma kaip viena iš priemonių, kuriomis bandoma susigrąžinti į užsienį išvykusius piliečius. Tačiau kaip pastebima VPVI atliktame tyrime, programoje emigrantai nėra laikomi atskira tiksline grupe, tad ši priemonė neturi didesnės tiesioginės įtakos vykdant ekonominės migracijos reguliavimo politiką¹²⁹.

Toliau nagrinėjant jaunų žmonių įsidarbinimo sunkumus galima atkreipti dėmesį ir į Darbo biržos pateikiamus statistinius duomenis (žr.12 pav).

12 pav. Jaunimo situacija darbo rinkoje 2004-2012 m.

Šaltinis: Darbo biržos pateikiami statistiniai duomenys www.stat.gov.lt/ [žiūrėta 2013 02 10]

Žvelgiant į statistinius duomenis pastebima tendencija, kad nuo 2009 m. neturinčių darbo jaunų asmenų (iki 25 metų) skaičius sudarė nuo 20 iki 25 proc. visų bedarbių skaičiaus. Tai itin aukštas rodiklis atsižvelgiant į tai, kad jaunimas ir jo galimybių realizavimas yra šalies gyvavimo pagrindas.

¹²⁹ Barcevičius E. ir kt. Ekonominės migracijos reguliavimo strategijos efektyvumo įvertinimas. Ietapo galutinė ataskaita. - Vilnius: Viešosios politikos ir vadybos institutas. - 2009.-112 p.

Kelios respondentės nurodė, kad jaunam žmogui dažnai įsidarbinti sunku yra ir dėl to, kad dažniausiai darbo vietų laikosi „įsikibę“ pensinio amžiaus žmonės, kurie nenori užleisti darbo vietos jaunam žmogui, o ir dažnai darbo vietą galima gauti tik pasinaudojant pažįstamų pagalba:

„[...]didelės spragos įdarbinimo srityje, kol kiekvienas asmuo, turintis valdžią rankose, priims savo gimines ir draugų draugus į užtikrintą postą, tol apie Lietuvą vyraus „gimių krašto“ nuomonė.“(R6)

„Niekur nedingus ir „senų kadru“ sąvoka valdžios institucijose, o ir akademinėje bendruomenėje neišnyko noras užleisti vietą „šviežiam kraujui“.“(R15)

Neretai jaunimas susiduria su dar viena svarbia problema – patirties stoka. Darbo pasiūlymuose dažnai yra reikalaujama turėti 2-3 metų darbo patirtį. Mažai darbdavių ryžtasi priimti į darbą jokios praktikos neturinti jauną žmogų arba, kaip kalbėta anksčiau, už tokį darbą yra mokamas tik minimalus darbo užmokestis. Respondentės nuomone, tai yra švietimo sistemos problema. Pasak jos, dėmesys turėtų būti skiriamas ne tik teorinėm žiniom, bet ir praktiniam darbui: *„Jie jaučiasi nereikalingi, nes neturi praktikos. Su tuo susijusi ir aukštųjų mokyklų mokymo problema – nesuteikia augantiems ir tobulėjantiems žmonėms galimybės praktiškai išnaudoti savo teorines žinias.“(R13)*

Dar vieną švietimo sistemos problemą įžvelgia Ekspertas 1. Jis teigia, kad skiriamas per mažas dėmesys pačiam studentui, jo poreikių nustatymui. Pasak eksperto, su juo turi būti kalbamas nuo pat studijų pradžios: *„jei jis atidirbo, gerai mokėsi, tai negalima jo paleisti. Reikia padaryt tokią sistemą, kad gerai besimokantys studentai net minčių neturėtų į užsienį išvykti. Ko tau reikia, kad liktum pas mus? Stipendijos reikia? Gausi. Ko dar reikia? Tai elementarūs klausimai, į kuriuos turėtų būti gauti atskymai.“* Šis ekspertas taip pat išsako neigiamą požiūrį į profesinį orientavimą Lietuvoje: *„Jaunam žmogui, besimokančiam universitete, turi būti irgi kažkoks profesinis orientavimas, klausinama, ką jisai ruošiasi daryt po studijų. Pvz, kai aš dar mokiausi, kadangi valstybė investavo į tavo mokslą, tai būdavo skyrimai. Tai kas trukdo atkurt tokią sistemą? Tik aišku ne prievartos būdu, bet ten buvo gera sistema. Jei gerai mokaisi, tu gali gauti paskyra dirbti ten, kur nori. Tai kas trukdo univere pradėt šnekint jaunimą - ar jūs turit darbą? Ar jau žinot kur dirbsit? Reikia pradėt galvot nuo tokių dalykų. O dabar paleidžia tą jauną vaiką, o jis išeina ir kur jam eiti toliau? Tada ir ieškoma darbo vietų tik per pažįstamus. Ne tokia sistema turėtų būti. Tai vat viena iš politikos kryptių ir galėtų būti nukreipta šia linkme. Reikia nebepaleist jauno vaiko, o klausinėt, domėtis ir tokiu būdu sužinotumėm realiai, kiek ir kokių reikia darbo vietų. Pas mus yra paliekama natūrali atranka. Prigaminu teisininkų – ką norit, tą ir darykit toliau.“*

Ekspertas 2 taip pat palaiko nuomonę, kad su studentu turi būti kalbamas nuo pat studijų pradžios, reikia atrasti būdus, kaip jį išsaugoti Lietuvoje ir gal net paskatinti sugrįžti po studijų į mažesnius Lietuvos miestus ir kaimus. Ekspertas laiko sektinu Marijampolės savivaldybės poelgį: *„Labai patiko man*

Marijampolės savivaldybės žingsnis: savivaldybė sumokėjo už dviejų jaunų žmonių mokslą medicinos fakultete, kad jie pabaigę mokslus grįžtų į Marijampolę ir tenai dirbtų. Vat čia būtent yra sektinas pavyzdys.“

Kaip rodo apklausų duomenys, ne tik anksčiau aptartos švietimo sistemos spragos Lietuvoje, bet ir dažnai geresnės kokybės bei dažnai pigesnės studijos užsienyje tampa lemiamu motyvu palikti Lietuvą. Vis populiarėja mainų bei tarptautinių studijų programos, o ir informacijos apie studijas prieinamumas nėra problema šiuolaikiniam jaunimui.

5 lentelė. Emigraciją skatinantis veiksnys – studijos užsienyje/noras tobulėti

R2	„Emigravau, nes Lietuva negalėjo man suteikti tokio išsilavinimo lygio, kokį įgijau Suomijoje. Per metus Helsinkio Universitete išmokau daugiau nei per 4 Lietuvoje“.
R6	„Noriu pratęsti studijas ir pabaigti Tarptautinės teisės magistrą UK, nes vėl gi po praėjusį pavasarį įvykusio skandalo dėl sumaišytų Konstitucinės teisės valstybinio egzamino kodų, manau, kad švietimo sistema Lietuvoje gerokai atsilikusi ir todėl savaimė suprantama ieškau perspektyvų, kurios patenkintų mano lūkesčius UK“.
R10	„Norėjau studijuoti magistrantūrą, tad įstojau į universitetą Danijoje, nes čia mokslas nemokamas, o Lietuvoje būtų tekę mokėti didelę sumą. Tiek pinigų aš neturiu“.
R12	„Pirmoje vietoje buvo noras tobulėti ir galimybė realizuoti save – buvau deleguota į Europos Komisiją, tad negalėjau praleisti tokios progos“.
R14	„Emigruoti paskatino aukštasis išsilavinimas, visuomet norėjau studijuoti Jungtinėje Karalystėje“.

Tai, kad vis daugiau jaunų žmonių išvyksta studijuoti ar tiesiog siekia tobulinti savo gebėjimus užsienyje rodo, kad Lietuvoje nėra sudaromos pakankamai geros galimybės tobulėti, pilnai atskleisti savo potencialą. Savirealizacijos bei karjeros galimybių kitose šalyse siekia ne tik informacijai ypač imlus jaunimas, bet ir jau išsilavinimą bei darbo patirtį turintys Lietuvos piliečiai. Ir čia susiduriama dar su viena itin svarbia problema – „protų nutekėjimu“. Darbo pirmame skyriuje plačiau kalbant apie šį reiškinį buvo paminėta, kad „protų nutekėjimas“ iš Lietuvos įgauna pagreitį, o tai daro neigiamą įtaką tiek Lietuvos mokslo raidai, tiek bendrai šalies pažangai. Siekiant išvengti neigiamų pasekmių, būtina „protų nutekėjimo“ procesą paversti „protų apykaitos“ procesu, kai žmonės išvyktų studijuoti, tobulėti, įgyti patirties į kitas šalis, bet po to sėkmingai grįžtų į Lietuvą ir čia pritaikytų savo žinias. „Protų apykaitos“ proceso dalyvėmis galima laikyti ir kelias respondentes. Respondentė R10 į Daniją išvyko studijuoti magistrantūros studijų, po jų svarsto ir doktorantūros studijų galimybę, bet įgijus išsilavinimą planuoja grįžti ir karjeros aukštumą siekti Lietuvoje. Tobulintis į Belgiją išvažiavo ir R12, bet ši respondentė taip

pat planuoja savo ateitį Lietuvoje. Paminėtos moterys laikytinos sektiniais pavyzdžiais ir atsižvelgiant į tai, valstybės politika turėtų būti nukreipta būtent ta linkme, kad tokių žmonių būtų kuo daugiau. Geriausiu tokios politikos pavyzdžiu galima laikyti „Globalios Lietuvos“ programą. Eksperto 3 teigimu,

„[...]proprama siekia telkti užsienio lietuvius bendrai veiklai ir sudaryti sąlygas įsitraukti į Lietuvos valstybės gyvenimą. Daugelis žmonių, ypač jaunimas, naudojami globalizacijos teikiamomis galimybėmis, konstruoja savo profesinius ir asmeninius gyvenimus viename, dviejuose ar daugiau pasaulio kraštų. Jų gyvenimo patirtys neatsiskiria, bet susijungia į tai, ką šiuolaikinis žmogus vadina transnacionaliu būviu, o šiuolaikinės technologijos mums teikia unikalias transnacionalinių ryšių plėtojimo ir stiprinimo galimybes, kuriomis naudojantis „protų nutekėjimą“ galime (ir turime) paversti „protų apykaitos“ procesu. Vienas svarbiausių „Globalios Lietuvos“ programos darbotvarkės klausimų bei prioritetų ir yra šis „protų cirkuliacijos“ ir patirties mainų proceso suaktyvinimas.“

Ne tik protų cirkuliacija gali būti įvardinama kaip šiuolaikinės migracijos bruožas, bet ir tai, kad vis globalėjančio pasaulio ir neribotų pažinimo galimybių aplinkoje formuojasi „globalus žmogus“, kurio asmenybės formavimosi neberiboja nei sienos, nei teritorijos. Tokį žmogų gali paskatinti išvykti *„tiesiog avantiūra – niekad nebuvo buvus šioje šalyje, o ir pabaigus bakalaurą nenorėjau iš karto tęsti magistro studijų Lietuvoje. Buvo įdomu pažiūrėti, kaip ten anglai iš tikrųjų gyvena.“* (R1)

Dažnai lietuvių traukos centrais yra angliškai kalbančios Didžioji Britanija bei Airija. Tokį pasirinkimą lemia tiek Europoje, tiek ir Lietuvoje itin paplitęs anglų kalbos vartojimas, o ir *„[...] tai, jog UK galimybių ir pasirinkimų kraštas.“* (R6).

Apsisprendimą emigruoti labai palengvina socialinių ryšių tinklas, kuris kartu veikia ir kaip traukos veiksnys. Ne vienas iš apklaustų respondentų išskyrė šio veiksnio įtaką emigracijai:

6 lentelė. Socialiniai ryšiai kaip traukos veiksnys

R4	„Airijoje jau gyveno mano giminaičiai, tad tik atsiradus laisvai darbo vietai ir išvykau.“
R11	„Londone turėjau draugų, tad bent iš pradžių buvo kažkoks užnugaris, turėjau kur apsistoti kol apsipratau su aplinka, susiradau darbą bei naują būstą.“
R15	„Šioje šalyje jau kuris laikas gyveno giminaičiai, tad sulaukusi jų kvietimo ir išvykau“

Apžvelgus respondentų emigraciją lėmusius veiksnius darytina išvada, kad vienais iš pagrindinių išvykimo motyvų galima laikyti spragas švietimo sistemoje, nedidelius atlyginimus, gerai apmokamų darbo vietų trūkumą, bet negalima paneigti ir fakto, kad šiuolaikinį žmogų išvykti skatina ir noras save išbandyti, tobulinti savo gebėjimus ar tiesiog pažinti kitas kultūras.

Jei asmuo išvyksta į kitą valstybę būtent skatinamas noro tobulėti, įgyti žinių, bet pasiekęs savo tikslus planuoja greitu metu grįžti į Lietuvą, tai galima laikyti netgi sveikintina migracijos forma. Tačiau

kaip rodo respondentų atsiliepimai, iš Lietuvos dažniau išvykstama dėl itin stiprių anksčiau minėtų stūmos iš Lietuvos veiksnių.

Dalis stūmos veiksnių jau aptarta, tačiau siekiant dar geriau nustatyti „problemines“ valstybės vietas, respondentai buvo paprašyti nurodyti aplinkybes, kurioms pasikeitus, jie sugrįžtų į Lietuvą, o dar Lietuvoje gyvenantys žmonės taip ir nepriimtų sprendimo išvykti.

Kalbant apie galimas pertvarkas valstybėje respondentas R15 laikėsi labai griežtos nuomonės, kad „...reikia pertvarkos iš pagrindų“ (R15). Panašios nuomonės laikėsi ir respondentas R5 teigdamas, kad apsisprendimą sugrįžti nulemti gali tik „[...]pačios valstybės patrauklumas, t.y. kiek joje piliečiams saugu, gera ir patogu gyventi (korupcija, teisėsauga, švietimo sistema, požiūris į jaunas šeimas, galimybė dirbti ir užsidirbti ir t.t.)“.

Analizuojant kitų respondentų interviu duomenis galima visas Lietuvoje esančias problemines sritis suskirstyti į tris pagrindines grupes. Šios sritys išsamiau aprašomos 6 lentelėje.

7 lentelė. Lietuvos probleminių sričių analizė

Probleminė sritis	Konkreiti problema	Respondentų atsiliepimai
<u>Lietuvos politinė situacija:</u>	<i>Sistemingos politikos nebuvimas</i>	„Tačiau bendrai kalbant, Lietuvai trūksta ilgalaikių planų, viskas yra daroma neapgalvotai, paskubomis.“(R2)
		„[...]ir socialinės / ekonominės politikos tęstinumo valstybėje nebuvimas.“(R12)
	<i>Nusivylimas politine situacija</i>	„[...] jei politika supanašėtų į politiką, o ne į komunistų žaidimą minkštom alkanų Lietuvos pensininkų širdelėm....Tada gal ir svarstyčiau...“(R1)
		„Reiktų pastebėti, kad stebint iš toliau gyvenimą Lietuvoje, labai nuvilia ir demotyvuoja Lietuvos politikų elgesys, savanaudiškos paskatos“(R12)
		„[...]taip pat leidžiamų įstatymų atžvilgiu, galbūt tai gali nuskambėti perfekcionistiškai, tačiau valstybė turi tarnauti žmogui, o ne tik valstybės tarnyboje sėdintiems asmenims“(R6)
<i>Valstybinių institucijų veiklos neefektyvumas</i>	„Pirmiausia LRS be televizijos šou atstovų, dainininkų bei aktorių, gal vis dėlto leiskim savo srities specialistams daryti tai, ką jie išmano geriausiai, juk Lietuvoje apstu gerų ekonomistų, politikų, teisėjų. (R6)	
	„Išėivius nuo grįžimo į Lietuvą atgraso ir klestinti biurokratija bei kyšininkavimas“(R15) „[...]nesupratingumas ir nepagarba žmogui iš valstybės tarnautojų, socialinių darbuotojų“(R3)	

		„Niekur nedingus ir „senų kadry“ sąvoka valdžios institucijose“ (R15)
	Nepasitikėjimas politikais ir jų pažadais	„Esu girdėjusi ne vieną politiką skambiai skelbiantį, kad būtina susigrąžinti „nutekėjusius protus“ į Lietuvą. Tačiau mano manymu, didžioji dalis pastangų lieka „popierinės“ ir politiškai deklaratyvios“ (R12)
		„Mūsų šalies politikai nuolat deklaruoja pastangas sumažinti emigraciją, tačiau realių jų veiksmų nematau“ (R4)
		„Labiausiai pastangos susigrąžinti išvykusius tautiečius pasigirsta iš politikų rinkimų metu. Tačiau realių pastangų nematau. Po rinkimų dėmesys vėl dingsta, o juk mums tereikia iš politikų bent trupučio supratimo, o ne vien abejingo konstatavimo, kad tai mūsų pasirinkimas.“(R5)
Švietimo sistema:	Studijų kokybė	„Pirmiausia Lietuva turėtų kelti mokslo kokybę, gal jau išvažiavę Lietuviai ir negrįš, bet jų vaikai žinodami, kad galėtų studijuoti geram Lietuvos universitete už prieinamą kainą ir pragyvenimo sąlygas, mielai grįžtų.“(R2)
		„Emigravau, nes Lietuva negalėjo man suteikti tokio išsilavinimo lygio, kokį įgijau Suomijoje. Per metus Helsinkio Universitete išmokau daugiau nei per 4 Lietuvoje“(R2)
		„[...]manau, kad švietimo sistema Lietuvoje gerokai atsilikusi ir todėl savaime suprantama ieškau perspektyvų, kurios patenkintų mano lūkesčius UK“ (R6)
	Studijų kaina	„Visų pirma, tai aukštasis išsilavinimas galėtų būti pigesnis arba skiriama daugiau finansavimo geriau besimokantiems studentams.“(R1)
		„Anglijoje studentai už mokslą moka tik tada, kai baigus mokslus uždirba 25000 svarų per metus. Priešingu atveju mokėti nereikia. Taip valstybė garantuoja, jog mokeisi ne veltui.“(R3)
		„[...]įstojau į universitetą Danijoje, nes čia mokslas nemokamas, o Lietuvoje būtų tekę mokėti didelę sumą. Tiek pinigų aš neturiu“(R10)
Praktikos trūkumas ir trukdžiai ją atlikti	„Su tuo susijusi ir aukštųjų mokyklų mokymo problema – nesuteikia augantiems ir tobulėjantiems žmonėms galimybės praktiškai išnaudoti savo teorines žinias.“(R13)	
	„Maža to, studijuojau tarptautinę teisę ir kai norėjau atlikti praktiką Lietuvos Ambasadoje Suomijoje, tiek ambasada, tiek URM nenorėjo nieko girdėti apie tai. Kai tuo tarpu, pavyzdžiui, Suomijos Vyriausybė suteikia galimybę studentams atlikti praktiką beveik visose savo ambasadose nesvarbu kuriame pasaulio kampelyje ta ambasada būtų.“(R2)	
	Darbo paieška po studijų baigimo	„Taip pat lengvesnės aukštojo mokslo įgijimo sąlygos bei darbo garantijos jį pabaigus.“ (R3)

	Profesinio orientavimo trūkumas	„Reikia nebepaleist jauno vaiko, o klausinėt, domėtis ir tokiu būdu sužinotumėm realiai, kiek ir kokių reikia darbo vietų. Pas mus yra paliekama natūrali atranka. Prigaminu teisininkų – ką norit, tą ir darykit toliau.“ (Ekspertas 1)
Vidaus politika:	Nepakankamas darbo užmokestis	„[...]dažniausiai žmonės išvažiuoja dėl didesnio atlyginimo svetur, tad į tai turėtų būti atsižvelgiama“ (R11)
		„Mano gaunamo minimalaus darbo užmokesčio neužteko susimokėti už butą bei išlaikyti save bei mažametį vaiką“ (R7)
	Sunki labiau pažeidžiamų gyventojų grupių padėtis	„Studento gyvenimas Lietuvoje yra apverktinas. Taip pat kaip ir kitų socialiai pažeidžiamų grupių padėtis (pensininkai, bedarbiai, minimalų atlyginimą uždirbantys žmonės ir t.t.).“
		„[...] Reikalinga didesnė valstybės ir jos tarnautojų parama jaunoms, vaikus auginančioms šeimoms (turiu omenyje tiek materialinę, tiek moralinę paramą).“ (R3)
	Neskatinamas skulkus verslas	“Apsisprendimą grįžti galėtų paskatinti tiek neigiami, tiek teigiami veiksniai.[...]Prie teigiamų priskirčiau galimybę pradėti smulkų verslą, gauti gerai apmokamą darbą” (R5)
		„Remiant privatų verslą, turėtų ne tik atsirasti daugiau darbo vietų, bet ir sugrįžtančių protingų žmonių, kurie norėtų investuoti savo užsienyje užsidirbtus pinigus į kažką, ką jie sugebėtų ir norėtų įgyvendinti.“ (R1)
		„Valstybė turėtų skatinti smulkiąją pramonę ir verslus Lietuvoje, sudaryti lengvesnes sąlygas jam sukurti. Tai jau paskatintų žmonių susidomėjimą likti Lietuvoje. Šiuo metu norint įkurti verslą Lietuvoje, įstatymai ir įvairių tarnybų reikalavimai tik skatina jo nebuvimą. Pavyzdžiui, Anglijoje lengva pradėti verslą, kadangi naujiems verslininkams taikomos įvairios lengvatos ir kompensacijos, valstybinės tarnybos noriai padeda kuriant nuosavą verslą. Verslo skatinimas sukurtų daugiau darbo vietų, o tai būtų dar vienas dalykas, dėl kurio žmonės neemigruotų.“ (R3)
„[...]sudaryti legvatas ar suteikti pradinę pagalbą verslo kūrimui.“ (R14)		
Darbo užmokesčio ir pragyvenimo lygio neatitikimas	„Maisto produktų, nuomos, lėktuvo bilietai, drabužių, pramogų, studijų kainos turėtų atitikti lietuviškas algas. Lietuvos algos yra lietuviškos, o kainos tokios kaip užsienyje, bet mūsų valstybė užmiršta, kad užsienyje algos visiškai skirtingos, tokios, kurios atitinka tos šalies kainas. Jei užsidirbate 1000 svarų per mėnesį, galite sau leisti užsimokėti buto nuomą (2 miegamųjų kambarių kainos apie 350 – 600 svarų), transporto išlaidas, pramogas, maisto prekių išlaidas ir dar tikrai daugiau nei pakankamai liks kitiems gyvenimo malonumams / taupymui.“ (R8)	
Menkas dėmesys	„[...]svarbu kreipti dėmesį į urbanizacijos stabdymą. Pas	

	rajoniniams miesteliams bei kaimams	<i>mus miestų labai mažai, o juk ir valstybė visada buvo daugiau agro kultūrinė. Turėtų būti labiau remiama žemės ūkio veikla, kuri skatintų tai sugebančius jaunos žmones pasilikti namuose ir dirbti žemę, iš jos ne tik išgyventi, bet ir užsidirbti.“(R1)</i>
	Nėra valstybės pagalbos įsigijant būstą	<i>„ Noriu įsigyti būstą, tad reikia sukaupti tam tikrą pinigų sumą pradiniam įnašui“(R11)</i> <i>„Taip pat galėtų būti sudarytos lengvatinės sąlygos jauniems žmonėms įsigyti būstą, nes daug draugų būtent ir išvyko su mintim, kad reikia užsidirbti butui. Lietuvoje su tokiais atlyginimais reikėtų taupyti visą gyvenimą, o padirbus užsienyje keletą metų, susikaupia tam tikras pagrindas.“(R13)</i>

Kalbėdami apie emigracijos procesų valdymą tiek emigrantai, tiek specialistai akcentavo tai, kad pats didžiausias dėmesys turi būti kreipiamas į stūmos iš Lietuvos veiksmų valdymą. Tai turi būti emigracijos politikos formavimo pagrindas. Ekspertas 1 teigia, kad „su tais, kurie jau išvažiavo, dirbti turbūt yra pakankamai sudėtinga. Žymiai lengviau būtų dirbti su tais, kurie yra likę ir dar turi vilties. Vat juos reikia stengtis išlaikyti“. Siekiant šio tikslo būtina ieškoti 6 lentelėje įvardintų problemų sprendimo būdų.

Kaip jau minėta anksčiau, emigrantai pagrindine išvykimo problema laiko darbo vietų trūkumą bei nedidelį darbo užmokesčio dydį. Kadangi darbo užmokestis yra darbo paklausos ir pasiūlos darbo rinkoje rezultatas, valstybės poveikis šiuo klausimu gali būti tik minimalus, ji gali imtis priemonių tik tiek, kiek reikia taisant darbo rinkos netobulumus (pvz. nustatant minimalų darbo užmokestį).¹³⁰ Tad didžiausias dėmesys turėtų būti skiriamas į darbo vietų kūrimą. Remiantis ekspertų bei emigrantų išsakytomis mintimis, darytina išvada, kad darbo vietų atsiradimą galima skatinti dviem būdais – pritraukiant užsienio investicijas bei skatinant smulkaus verslo plėtrą.

Kaip teigiama Laisvosios rinkos instituto pranešime, „mažas tiesioginių investicijų srautas į Lietuvą rodo santykinį Lietuvos nepatrauklumą investuoti lėšas. Investicijų skatinime valdžia kontroliuoja daug daugiau svertų, tačiau pripažįstama, kad bendras investicinis klimatas priklauso ne tik nuo ypatingų skatinimo priemonių – finansinės paramos, parkų ir laisvųjų ekonominių zonų kūrimo, tačiau nuo bendros reguliacinės aplinkos, kurią ir sudaro kasdieniai ekonomiką veikiantys sprendimai – mokesčių klausimai,

¹³⁰ Barcevičius E. ir kt., Mokslinis tyrimas: Ekonominių migrantų skatinimo grįžti į tėvynę priemonės // Viešosios politikos ir vadybos institutas, Vilnius, 2005.

reguliacinės aplinkos pokyčiai, kontroliuojančių institucijų veikla, valstybės įsitraukimas į verslą ir konkuravimas su privačiomis įmonėmis”¹³¹.

Tai, kad Lietuva nėra patraukti investuotojams, pastebi ir Ekspertas 1. Jo nuomone, „šiai dienai Lietuvoj tokia situacija, kad nepriklausomai kiek tu investuotum į verslą Lietuvoje, tu esi vienodose sąlygose gauni leidimą gyventi ir tu negali nei šeimos, nei aptarnaujamo personalo atsivežti. Lietuva nesuteikia jokių lengvatinių sąlygų žmonėms, norintiems investuoti. Šia prasme mes visiškai esam atsilikę nuo kitų ES valstybių. Aš jau nekalbu apie didžiąsias valstybes, aš kalbu tik apie naujai įstojusias į ES. [...]Visokiems projektams skiriamas lėšas geriau investuoti į elementarių darbo vietų kūrimą, ypač kalbant su užsienio investuotojais, nes iš vakarų investicijų nelabai matom, na tik, žinoma, naudojamosi ES fondais. Bet jei kalbėt apie didžiąsias Vakarų Europos bendroves, kurios čia investuotų pinigus ir kurtų, tai jų čia yra vienetais. Toks pat atvejis ir su trečiosiom valstybėm. Jokių pastangų iš valstybės siekiant pritraukti jų investicijas. Pastebimas daugiausiai pavienių Lietuvos verslininkų tam tikras įdirbis.“

Be to, kad didesnis valstybės dėmesys turėtų būti skiriamas investicijų pritraukimui, negali būti užmirštas ir smulkus verslas. Nemaža dalis respondentų norėtų pradėti kurti savo verslą, investuoti užsienyje uždirbtus pinigus, bet kaip teigia respondentas R3, „šiuo metu norint įkurti verslą Lietuvoje, įstatymai ir įvairių tarnybų reikalavimai tik skatina jo nebuvimą“. Respondentų nuomone, turi būti sudaromos lengvatinės sąlygos pradėti savo verslą, stengiamasi skatinti ypač jaunus žmones ieškoti naujų idėjų, reikia remti jų iniciatyvas, nes tik turėdami galimybę realizuoti save, jauni žmonės liks Lietuvoj.

Didelės valstybės pastangos turi būti kreipiamas ir į švietimo sistemos problemų sprendimą. Reikalingas nuoseklesnis profesinis orientavimas, būtinas artimesnis bendradarbiavimas su moksleiviais ir studentais, stengiantis išsiaiškinti jų poreikius, reikalavimus bei galimybes. Kaip rodo interviu metu gauti rezultatai, dažniausiai jaunimą skatina išvykti tai, kad iš karto po studijų nėra galimybių susirasti kvalifikaciją atitinkantį darbą. Respondentai mano, kad šią problemą padėtų išspręsti galimybės studijų metu gauti ne tik teorines žinias, bet ir daugiau dėmesio skirti praktikai, bendradarbiavimui su būsimais darbdaviais. Ekspertai laikėsi nuomonės, kad valstybė turi būti suinteresuota garantuoti darbo vietą gerai besimokantiems studentams, o ir rajonų savivaldybės turi rodyti daugiau iniciatyvos pritraukiant jaunus specialistus į mažesnius miestus bei kaimus.

Apžvelgus ekspertų bei emigrantų apklausų metu nustatytas emigracijos priežastis galima teigti, kad išvykimo galimybę svarstantys lietuviai liks ir grįžtamoji migracija galbūt padidės tik tada, kai Lietuvoje bus pastebimas esminių problemų sprendimas – bus sudaromos geresnės ekonominės, darbo bei gyvenimo sąlygos, mažės biurokratizmas bei korupcija, matysis politinės kultūros pokyčiai. Kaip teigiama VPVI

¹³¹ Migracija: pagrindinės priežastys ir gairės pokyčiams. Lietuvos laisvosios rinkos institutas, 2006. www.lrinka.lt/uploads/files/dir16/16_0.php [žiūrėta 2013 01 16]

atliktame tyrime, „naivu tikėtis, kad išvykusieji ar grįžtantieji patikės valstybės noru išlaikyti ryšius, jei visiškai nepasitikės valstybės institucijomis ir manys, kad šalis nesusitvarko su esminėmis problemomis“¹³².

3.3. Valstybės politikos emigrantų atžvilgiu vertinimas

Kaip jau ne kartą minėta darbe, Lietuvos nacionalinėje diskusijoje migracija dažnai priskiriama prie nacionalinio saugumo klausimų. Tam pagrindą davė tai, kad migracija buvo pripažinta viešąja problema ir taip pateko į viešosios politikos darbotvarkę. Migracijos reiškinių priskyrimas nacionalinio saugumo klausimams rodo, kad ši Lietuvos problema atkreipė tiek visuomenės, tiek politikų dėmesį bei įgavo vieno iš politikos prioritetų statusą.

Žvelgiant iš laiko perspektyvos, Lietuvos viešoji politika migrantų atžvilgiu jau praėjo keletą etapų. Per tą laikotarpį emigracijos klausimais buvo plačiai diskutuojama, atliekama daug mokslinių tyrimų, o ir pasirodė pirmasis dokumentas (EMRS), aiškiai nustatantis Lietuvos ekonominės migracijos politikos tikslus, uždavinius bei veiklos priemones. Negalima užmiršti ir 2011 m. patvirtintos „Globalios Lietuvos“ programos. Tiek EMRS, tiek „Globalios Lietuvos“ programos buvo išsamiau analizuotos antrame skyriuje. Ne mažiau svarbu įvertinti šių programų sėkmę, trūkumus bei nustatyti galimas tolimesnės migracijos politikos kryptis. Į šiuos klausimus bus ieškoma atsakymų remiantis emigrantų bei specialistų interviu metu išsakytomis nuomonėmis.

Pradedant kalbėti apie valstybės politiką, respondentai buvo paprašyti atsakyti į klausimą, ar jie pastebi valstybės pastangas juos susigražinti. Gauti rezultatai atskleidė labai kritišką požiūrį į valstybės pastangas :

8 lentelė. Valstybės pastangų vertinimas

R12	<i>„Savo atveju gal kažkiek ir jaučiu, bet bendrai žvelgiant į šį reikalą, pastangos tikrai menkos. Esu girdėjusi ne vieną politiką skambiai skelbiantį, kad būtina susigrąžinti „nutekėjusius protus“ į Lietuvą. Tačiau mano manymu, didžioji dalis pastangų lieka „popierinės“ ir politiškai deklaratyvios, kadangi esminės emigracijos priežastys nėra šalinamos”</i>
R13	<i>„Tikrai nejaučiu. Girdžiu tik priekaištus, kodėl gi tie žmonės palieka tokią nuostabią šalį Lietuvą. Šalis nuostabi, bet tvarka joje visiškai priešinga. Apie programas nesu girdėjusi.”</i>
R2	<i>„Taip, bet kaip jau minėjau prieš tai, manau, kad tos pastangos yra bevaisės.”</i>
R14	<i>“Taip, esu girdėjusi, kad valstybė stengiasi sugrąžinti jaunuosius talentus per įvairias programas. Viena iš jų - praktikos atlikimas valstybinėse institucijose su galimybe gauti darbą po jos.”</i>
R3	<i>„Nejaučiu jokių pastangų ir nesu girdėjusi apie jokias programas.”</i>

¹³² Barcevicus E., Žvalionytė D. Užburtas ratas?: Lietuvos gyventojų grįžtamoji ir pakartotinė migracija, Vilnius 2012// ISBN 978-5-415-02245-8

R4	<i>„Nieko nejaučiu, kad kas ką norėtų susigrąžinti ir apie programas nesu girdėjusi. Mūsų šalies politikai nuolat deklaruoja pastangas sumažinti emigraciją, tačiau realių jų veiksmų nematau. Kuris iš politikų ėmėsi konkrečių veiksmų?! Girdime tik kalbas. Dažnai tenka išgirsti ir pasisakymus, kad išvykę iš savo šalies piliečiai sugrįš ir nesisistengiant. Optimizmas dažnai yra sveikintinas bruožas, tačiau šiuo atveju jis netinka, nes emigrantai, kurie įsitvirtino svetur, nė nemano grįžti.“</i>
R5	<i>„Labiausiai pastangos susigrąžinti išvykusius tautiečius pasigirsta iš politikų rinkimų metu. Tačiau realių pastangų nematau. Po rinkimų dėmesys vėl dingsta, o juk mums tereikia iš politikų bent trupučio supratimo, o ne vien abejingo konstatavimo, kad tai mūsų pasirinkimas. Didžioji dalis emigrantų išvyko ne dėl nuotykių, o verčiami gyvenimo sąlygų, tad apie savanorišką pasirinkimą nereikia net kalbėti.“</i>
R8	<i>„Tikrai nieko nejaučiu. Emigrantų padėtimi susirūpinama tik prieš rinkimus, nes taip bandoma įgyti rinkėjų palankumą, o po rinkimų vėl tylą.“</i>

Vos keletas respondentų pripažino jaučiantys valstybės dėmesį, bet ir tai juntamas daugiau pesimistinis požiūris – „manau, kad tos pastangos yra bevaisės“(R2). Reikėtų atkreipti dėmesį, kad nepaisant vykdomų programų, dauguma respondentų nepastebi valstybės pastangų juos susigrąžinti, o ir negirdėjo apie programas, kuriomis siekiama paskatinti emigrantų grįžimą.

Pasak I. Budginaitės, tokį respondentų požiūrį bent iš dalies galima aiškinti tuo, kad ekonominio sunkmečio laikotarpiu įvyko daug pokyčių, o ir užtrukęs naujų iniciatyvų (pvz., „Globalios Lietuvos“ programa) kūrimo procesas nulėmė tai, kad realių valstybės veiksmų emigrantų atžvilgiu sumažėjo. Be to, dėl sustojusio EMRS programos įgyvendinimo, nebuvo tęsiamas informavimo priemonių tobulinimas bei specialių programų vystymas¹³³.

Mažą programų žinomumą nulėmia ir tai, kad dažnai programos yra skirtos tik tam tikroms specifinėms žmonių grupėms: „Jeigu programa veikia, tai bet koku atveju veikia tik labai konkrečiose situacijose ir labiau mikro lygmeny.[...] apie jas sužinoma tik susidūrus su konkrečiomis aplinkybėmis. Pavyzdžiui, jei turi vaikų ir planuoja sugrįžti, tai ir susiduri su valstybės pastangomis padedant susitvarkyti dokumentus, integruojant vaikus į gyvenimą Lietuvoje. Tačiau apie tai paklausus žmonių, kurie neturi vaikų, jie gi nieko nežinos apie tokią pagalbą, bet tai nereiškia, jog tai bloga priemonė. Tai rodo, kad priemonės nėra masinės, todėl gal nėra taip lengvai pastebimos. Jos sprendžia labiau konkrečias problemas“(Ekspertė 4). Atsižvelgiant į šią nuomonę, galima daryti išvadą, jog nėra visiškai tikslinga vertinti programų žinomumą bei valstybės pastangas neatsižvelgiant į tai, kiek kiekvienam respondentui yra aktualus konkrečios programos įgyvendinimas.

Toliau analizuojant respondentų atsakymus buvo pastebėta dar viena politinės sistemos problema – nepasitikėjimas politikais bei jų rinkiminiais pažadais. Šios problemos priežastimi galima laikyti didelį

¹³³ Barcevičius E., Žvalionytė D. Užburtas ratas?: Lietuvos gyventojų grįžtamoji ir pakartotinė migracija, Vilnius 2012// ISBN 978-5-415-02245-8

emigracijos klausimo politizavimą viešojoje erdvėje. Prieš rinkimus tiek spaudoje, tiek televizijoje pasigirsta politikų kalbos apie emigraciją, jos valdymą. Kaip teigiama dienraščio „Lietuvos žinios“ straipsnyje, „rūpinimasis išsivažinėjančia Lietuva prieš rinkimus tampa mėgstamu politikų "arkliuku"¹³⁴. Respondentai įsitikinę, kad „didžioji dalis pastangų lieka „popierinės“ ir politiškai deklaratyvios“(R12), o „po rinkimų dėmesys vėl dingsta“(R5). Tokių jų požiūrį nulemia tai, kad politiniai pažadai neduoda jokios realios naudos, o ir „esminės emigracijos priežastys nėra šalinamos“(R12). Respondentė R4 net uždavė retorinį klausimą - kuris iš politikų ėmėsi konkrečių veiksmų?! Ekspertas 2 taip pat palaiko nuomonę, kad svarbiausia yra politinė valia. Ši valia turi pasireikšti ne tik kalbomis, bet ir konkrečiais darbais. Eksperto teigimu, „jei politikai rimtai kalba apie politinę valią, kurią jie propaguoja, ir visa kita, šitie žodžiai turi būti paremti jų konkrečiais veiksmais“.

Užsienyje gyvenantys lietuviai valstybės pastangas vertina pakankamai kritiškai. Dauguma respondentų net nėra girdėję apie valstybės programas. Tai iš dalies galima paaiškinti tuo, kad programos pradėtos vykdyti pakankamai neseniai, o ir dažniausiai yra skiriamos tik tam tikroms tikslinėms grupėms, todėl negalima atmesti tikimybės, jog dalis respondentų tiesiog dar nespėjo pastebėti valstybės pastangų.

3.4. Respondentų siūlomas valstybės politikos modelis

Respondentų apklausų metu išgirsta neigiama nuomonė apie iki šiol vykdytą valstybės politiką paskatino ieškoti galimų tolimesnių valstybės politikos išėvijos atžvilgiu krypčių. Siekiant šio tikslo respondentai buvo paprašyti išsakyti nuomonę apie tai, kokios pozicijos išėvijos atžvilgiu turėtų laikytis valstybė.

9 lentelė. Respondentų siūloma valstybės politikos kryptis

R1	<i>„Manau, kad didžiausias dėmesys turėtų būti skiriamas dar Lietuvoje gyvenantiems žmonėms, o ne išėviams.“</i>
R2	<i>„Valstybė turėtų dirbti ties tais, kurie gyvena Lietuvoje, o ne tais, kurie jau ją paliko. Kartą išėjus - sunku sugrįžti, o kol esi Lietuvoje dar stengiesi puoselėti viltį, kad gyvenimas pagerės.“</i>
R4	<i>„Turi stengtis gerinti gyvenimo sąlygas pačioje šalyje“</i>
R13	<i>„Visų pirma, priemonių reikia imtis ne tam, kad susigrąžintų, o tam, kad išlaikytų besiruošiančius išvažiuoti.“</i>
R6	<i>„Pirmiausia norint susigrąžinti piliečius turi įvykti dideli pokyčiai valstybės tarnybose, Seime, Vyriausybėje, pažadų, kaip anksčiau nebe gana.“</i>
R8	<i>„Pirmiausiai iš pagrindų keisti gyvenimą Lietuvoje, kad neišvažiutuų dar daugiau žmonių. Kai pagerės padėtis Lietuvoje, tai savaime dalis emigrantų ir sugrįš.“</i>
R3	<i>„Be abejo manau, kad valdžia turėtų imtis priemonių, nes jei ir toliau tęsis tokia masinė emigracija, išnyksime iš žemėlapiu. Manau, kad visų pirma valstybė turėtų skatinti smulkiąją</i>

¹³⁴ Tvaskienė J. Į rinkimus - pasikinkius emigracijos temą. <http://www.lzinios.lt/index.php/Tyrimas/I-rinkimus-pasikinkius-emigracijos-tema> [žiūrėta 2013 02 24]

	<i>pramonę ir verslus Lietuvoje, sudaryti lengvesnes sąlygas jam sukurti. Tai jau paskatintų žmonių susidomėjimą likti Lietuvoje.”</i>
R10	<i>“Nemanau, kad čia reiktų kažkokį ypatingą dėmesį skirti išeivijai. Manau, kad valstybė turėtų rūpintis savo vidaus problemomis ir spręsti nedarbo klausimus. Išeiviai grįžta ir grįš sustiprėjus ekonomikai. Pažįstu žmonių, kurie jau grįžo į Lietuvą, nes gavo gerus darbo pasiūlymus.”</i>

Absoliuti dauguma respondentų pagrindine valstybės politikos kryptimi laikė pertvarkas šalies viduje. Pagrindinės „probleminės“ Lietuvos sritys jau išsamiai aptartos ankstesniame darbo skirsnyje, tad darytina išvada, jog respondentai tvirtai laikosi nuomonės, kad būtent tik šių šalies problemų sprendimas gali sustabdyti masinę emigraciją ir paskatinti išvykusius sugrįžti. Visas dėmesys turi būti sutelktas į tuos asmenis, kurie dar būdami Lietuvoje stengiasi „puoselėti viltį, kad gyvenimas pagerės“ (R2), nes „*kai pagerės padėtis Lietuvoje, tai savaime dalis emigrantų ir sugrįš*”(R8).

Tokios nuomonės laikosi ir kalbinti ekspertai. Jų teigimu, tik atlikus konkrečius darbus šalies viduje (pvz. sukūrus daugiau darbo vietų), galima bandyti kreiptis į jau išvykusius. „*Reikia tiesiog kurti darbo vietas, o tada jau galima bandyti kreiptis į tuos išvykusius lietuvius, kad grįžtų į Lietuvą. [...]Reikia galvot apie tai, kaip kurti darbo vietas. Jei tu prikalbini kokį galingą investitorių, tada jau gali važiuoti į Angliją ar Airiją ir kviešti tuos žmones.*”(Ekspertas 1).

Tai tik patvirtina anksčiau išsakytas mintis, kad žmonėms jau nebeužtenka pažadų bei pastangų, kurios taip ir „*lieka ministerijų stalčiuose*“(R5), o reikia konkrečių pasiūlymų. Šiai nuomonei taip pat pritaria Ekspertas 2: „*Be jokios abejonės, problemos čia Lietuvoj, ne jos išvažiuoja, reikalingas problemos sprendimas čia. Kai problemos bus sprendžiamos, žmonės ten pamatys. Bet esmė tame, kad jei dar ilgiau bus laukiama bei atidėliojami kokretūs veiksmai, tai teks atsisveikinti su tais, kurie jau yra išvykę. Ypač su tais, kurie išsivežę šeimas, vaikus ir visa kita.*”

Šis ekspertas taip pat pabrėžia tai, kad į užsienį išvažiavus visoms šeimoms, nuo pirmos minutės prasideda jų integracijos į tenykštį gyvenimą procesas. Vaikai pradeda lankyti darželius, mokyklas, bendrauja su kitų tautybių žmonėmis, tad kuo ilgiau šeimos gyvens užsienyje, tuo mažesnė tikimybė, kad jie sugrįš į Lietuvą, o jei ir sugrįš, tai gali iškilti problemų vėl prisitaikyti prie gyvenimo Lietuvoje.

Čia galima įžvelgti dar vieną galimą Lietuvos politikos kryptį – sudaryti palankesnes sąlygas greitesnei integracijai sugrįžus. Šią poziciją palaiko ir respondentai. Respondentas R14 pabrėžia, kad „*pati pradžia sugrįžus ir yra labai svarbus momentas, kurio metu valstybė turi puikią galimybę parodyti, jog išeivis yra laukiamas*“. Anot respondento R11, „*kiekvienam sugrįžusiajam turbūt reikės vis skirtingos pagalbos, nes tai labai individualus dalykas. Bet bendrai paėmus reikalinga išsami informacija apie veiksmus, kuriuos reikia atlikti grįžus į Lietuvą – kokius dokumentus ir kur tvarkyti (savivaldybė, ligonių*

kasos)“ . Tokiai nuomonei linkusi pritarti ir respondentė R4. Ji išsakė pasiūlymą, kad siekiant palengvinti informacijos gavimą bei užtikrinti jos patikimumą reikia įvesti „vieno langelio“ principą.

Kiti respondentai pripažino, kad šiuolaikinis žmogus pakankamai greitai prisitaiko prie aplinkos, tad nemato didelių integracijos problemų. Jų teigimu, didžiausių sunkumų integruojantis gali turėti tik vaikai, tad didesnis dėmesys turėtų būti nukreiptas būtent į jų integraciją:

- *„Manau, kad didžiausia skriauda šaliai yra ta, kad lietuvių vaikai jau neberašo lietuviškai. Kiti jau ir kalba sunkiai. Jei sugrįžusios šeimos (jei tokių būtų..) galėtų leisti vaikus į kažkokiais švietimo institucijas, padedančias vaikams geriau integruotis Lietuvoj kalbine ar švietimo prasme, manau, jog tai būtų šis tas“.*(R1)
- *„Mano nuomon, pagalba labai reikalinga emigrantų vaikams, kuriems sunku adaptuotis lietuviškose ugdymo įstaigose. Manau, būtų reikalingas papildomos pamokos ar dėmesys, ypač lietuvių kalbą primiršusiems vaikams“.* (R9)

Kalbant apie reikalingą pagalbą grįžusių moksleivių integracijai, būtina paminėti, kad priemonių planas šiai problemai spręsti jau buvo numatytas ir EMRS strategijoje. Kaip rodo VPVI atlikto tyrimo rezultatai, ši programos dalis buvo pakankamai sėkmingai įgyvendinta – sukurtos išlyginamosios klasės, parengti specialūs vadovėliai, sudarytos sąlygos mokytis nuotoliniu būdu. Tačiau šio tyrimo metu taip pat buvo nustatyta, kad vis dėlto dalis emigrantų susiduria su informacijos apie vaikų integracijos į Lietuvos švietimo sistemą stoka bei mokymo proceso organizavimu, tad nors geri politikos pagrindai jau yra padaryti, reikalinga dar tobulinti šią sistemą.

Kaip jau minėta anksčiau, Lietuvos viešoji politika migrantų atžvilgiu praėjo keletą etapų. Buvo kuriamos ir įgyvendintos net kelios programos, bet realaus situacijos pagerėjimo nematyti – nejučiamas ženklus emigracijos mąsto sumažėjimas ar grįžtamosios migracijos padidėjimas. Tai leidžia daryti prielaidą, kad iki šiol valstybės vykdyta politika nebuvo pakankamai sėkminga. Būtent tokia prielaida ir verčia ieškoti atsakymo į klausimą, ar įmanoma tokia valstybės politika, kuri sėkmingai skatintų grįžtamąją migraciją?!

Atsakydama į šį klausimą Ekspertė 4 išsakė nuomonę, jog esminė problema ta, kad per daug yra tikimasi iš kažkokių tiesioginių migracijos programų: *„Aš vėlgi nesu tikra, kiek jie intensyviai domisi tuo, ką Lietuva daro, kokios yra konkrečios priemonės. Niekas gi nesėdi ir neieško informacijos apie priemonių įgyvendinimą. Realiai žino nebent tik apie tas priemones, kurios yra labai išviešinamos.[...]O ir pakeisti migracijos srautus yra gana naivus tikslas. Taip pat naivus buvo Ekonominės migracijos reguliavimo strategijoje numatytas siekis, kad 2012 m. Lietuvos piliečių migracijos saldo būtų lygus nuliui. Aš nemanau, kad yra konkrečių migracijos politikos priemonių, kurios gali tai pasiekti, nu nebent*

uždarytumėm sienas. Kadangi tai nėra įmanoma, tai realiai nuo ekonomikos, nuo šalies vystymosi priklauso tokių tikslų pasiekimas. Ir dėl to yra labai sunku atsakyti į klausimą, ar migracijos politika yra sėkminga, ar ne. Ji iš principo negali sustabdyti, suvaldyti... jei ekonomika Lietuvoj vėl pradės kilti, jei pamažu Lietuvoj gyvenimo kokybė gerės, augs žmonių pajamos tai savaime daugės grįžtančių, mažės išvykstančių“.

Tokiai nuomonei pritaria ir Ekspertas 1. Jo teigimu, jei nebus sukurta darbo vietų pačioje Lietuvoje, tai jokios programos negalės paskatinti grįžtamosios migracijos: *„ir čia va labai susiję su tuo, kad valstybė, praktiškai nesukurdama darbo vietų Lietuvoje, negali šiuo metu reguliuoti migracijos arba, sakykim, sulaukyti tą jauną darbingo amžiaus žmogų Lietuvoj“.*

Remiantis ekspertų nuomonėmis ir strateginių dokumentų bei jų priemonių planų analize, galima daryti išvadą, kad būtent tik esminių šalies problemų sistemingas sprendimas gali labiausiai prisidėti prie išvykusiųjų apsisprendimo sugrįžti, o konkrečių emigrantams skirtų priemonių reikšmė yra daugiau simbolinė. Tačiau nors iki šiol vykdytos programos ir neturėjo didelės reikšmės reemigracijos skatinimui, negalima paneigti fakto, kad emigrantams labai svarbu jausti valstybės dėmesį. Interviu metu emigrantai akcentavo sunkumus gaunant informaciją tiek iš Lietuvos institucijų, tiek iš Lietuvos ambasadų užsienyje, o ir nurodė, kad didesnis valstybės dėmesys turi būti skiriamas emigrantui sugrįžus, nes tuo metu *„valstybė turi puikią galimybę parodyti, jog išeivis yra laukiamas“*(R14). Ekspertė 4 taip pat akcentavo, kad geriausia dėmesį užsienyje gyvenantiems išeiviams rodyti per pastangas įsiklausyti į jų problemas ir pagalbą jas sprendžiant: *„[...]kalbant apie valstybės politiką, sakyčiau, kad didžiausia pridėtinė vertė yra simbolinė komunikacija, t.y. ieškoti priemonių, kurios sakytu, kad mes norim, jog jūs sugrįžtumėt arba palaikytumėt ryšį t.y. informacijos pateikimas ir kuo lengvesnis jos prieinamumas, kad žmogus žinotų ką ir kaip daryt. Taip pat turbūt svarbus lituanistinis švietimas tam, kad išlaikytumėt tą žmonių kažkokį lietuvišką aktyvumą.“*

Respondentų nuomonių analizė rodo, kad migracijos procesus valstybė veikti gali tik vykdydama tikslingą intervenciją bei į ilgalaikį poveikį orientuotas kompleksines reformas. Vien į išvykusiųsčius nukreipta politika nepadės išspręsti migracijos problemas, nes sėkmingos politikos pagrindas yra sistemingas šalies vidaus problemų sprendimas, o būtent išvykusiesiems skirtos programos turi atlikti daugiau pagalbinę funkciją. Jiems turi būti sudaromos galimybės gauti išsamią informaciją bei kompetentingą pagalbą. Taip pat turi būti atsižvelgiama į emigrantams itin svarbių klausimų sprendimą. Šiuo metu ypač aktualūs klausimai – dvigubos pilietybės suteikimas bei galimybė balsuoti internetu. Tik jausdami valstybės palaikymą bei pagalbą sprendžiant kylančias problemas, užsienyje gyvenantys lietuviai laikys save Lietuvos dalimi ir galbūt ateityje sugrįš į gimtinę.

3.4. Iki šiol vykdytos valstybės politikos trūkumai

Ankstesniame poskyryje buvo numatytos galimos tolimesnės valstybės politikos kryptys. Poreikį apibrėžti valstybės galimybes valdyti migracijos procesus bei numatyti tolimesnes politikos gaires paskatino prielaida, kad iki tol vykdyta valstybės politika neturėjo labai didelės įtakos migracijos procesų valdymui. Analizuojant ekspertų nuomones, galima išskirti kelis pagrindinius iki šiol vykdytos valstybės politikos trūkumus:

Politinės valios trūkumas

Respondentai įsitikinę, kad nors politikai dažnai mėgsta pasisakyti emigracijos klausimais, bet per mažai rodo iniciatyvos imantis konkretnių veiksmų: „*mūsų šalies politikai nuolat deklaruoja pastangas sumažinti emigraciją, tačiau realių jų veiksmų nematau*“ (R4). Čia būtent atsiskleidžia anksčiau jau aptarta problema, kad „*emigrantų padėtimi susirūpinama tik prieš rinkimus, nes taip bandoma įgyti rinkėjų palankumą, o po rinkimų vėl tyla.*“ (R8) Ekspertas 2 taip pat pasidalina savo patirtimi: „*Jei politikai rimtai kalba apie politinę valią, kurią jie propaguoja ir visa kita, šitie žodžiai turi būti paremti jų konkrečiais veiksmais.[...]dirbdamas Migracijos departamente [...] aš visą laiką sakydavau, kad nėra politinės valios. Dabar vėl laikomasi nuomonės, kad vykdančioji valdžia viską išspręs, o politikai sėdės sau rankutes sukišę į kišenes. Taip būti negali*“.

Nepakankamas politikos tęstinumas

Nors nuoseklios migracijos politikos poreikis atsirado tik 2005-2006 m., bet nuo to laiko Lietuvos viešoji politika migrantų atžvilgiu jau spėjo pereiti keletą etapų. 2007 m. buvo priimta Ekonominės migracijos reguliavimo strategija (EMRS), kurioje vienu iš pagrindinių siekių buvo numatytas poreikis susigrąžinti emigrantus. Šios programos nuostatose buvo numatytas programos atnaujinimas kas dvejus metus, tačiau 2009 m. Ekonominės migracijos reikalų komisija taip ir nepatvirtino naujo EMRS įgyvendinimo plano 2010-2012 metams. To pasekoje EMRS įgyvendinimas buvo *de facto* nutrauktas, nors EMRS nuostatose šios strategijos galiojimas turėjo baigtis tik 2012 m. Kita programa buvo patvirtinta tik 2011 m. „Globalios Lietuvos“ programoje jau nėra orientuojamasi į grįžtamosios migracijos skatinimą, o pagrindinis dėmesys sutelkiamas į glaudesnių ryšių su užsienyje gyvenančiais lietuviais palaikymą.

Apie vėl naują programą pradėta kalbėti 2012 m. pabaigoje į valdžią atėjus naujai Vyriausybei. Ši Vyriausybė Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai pavedė užduotį parengti naują emigracijos mažinimo programą. Tikėtina, kad su šia programa prasidės dar vienas migracijos politikos etapas.

Vertindamas naujos Vyriausybės siekį parengti naują programą Ekspertas 2 palaiko Vyriausybės sprendimą vėl imtis konkrečių priemonių susigražinant emigrantus, tačiau neigiamai vertina tai, kad siekiama kurti naują strategiją:

„Atrodytų sveikintinas poelgis, tačiau atkreiptinas dėmesys, kad neatsižvelgiama į anksčiau veikusią struktūrų darbo rezultatus. Lietuvoje nepriimta keičiantis Vyriausybei vykdyti politikos perimamumą. Naująją Vyriausybę kritikuoju vien todėl, kad nesinaudoja tuo, ką turi Lietuva jau sukūrusi, parengusi kažkokius dokumentus, kuriuos tereikia išplėtoti. Kam reikia kurti naują komisiją, jei senosios niekas nepanaikino?! Yra paruošti nuostatai, yra paskirtos atsakingos institucijos ir t.t Tereikia naudotis tuo sukurtu darbu ir viskas.“

Ekspertė 4 ne taip kritiškai vertina naujos Vyriausybės siekius. Jos nuomone, naujoje programoje turėtų atsikartoti dauguma EMRS strategijoje numatytų nuostatų, nes valstybės politikai didelę įtaką daro šalies ekonominė padėtis, o šiuo metu Lietuva po truputį jau atsigauna po ekonominės krizės, tad yra panašioje padėtyje kaip ir 2007 m: *„Šiaip nenustebčiau, jei turinio prasme atsikartotų EMRS strategija, net jei ji bus kitaip pavadinta. Mes vėl esam labai panašioj ekonominėj padėty kaip 2007 m. Tikėtinas ekonomikos augimas, darbo jėgos jau trūksta, o naujų priemonių nelabai sugalvosi. Manau, jog tikėtina, kad bus pasižiūrėta į tai, kas buvo padaryta anksčiau“.*

Kalbant apie „Globalios Lietuvos“ programą jau buvo paminėta, kad ji susilaukė labai daug kritikos nuo pat jos kūrimo pradžios. Labai skirtingas šios programos vertinimas atsispindi ir ekspertų nuomonėse.

Ekspertas 2 labai kritiškai vertina „Globalios Lietuvos“ programą. Jo nuomone, ši programa yra netikslinga todėl, kad yra nukreipta tik į asmenis, kurie yra išvažiavę, o visiškai nesistengiama suvaldyti emigracijos iš Lietuvos:

„Aš tai atvirai pasakius esu pakraupęs nuo „Globalios Lietuvos“ strategijos. Juk tai yra strategija, kaip sunaikinti Lietuvą.[...]remiantis šia strategija lietuviai pradeda rūpėti tik tada, kai jis peržengia Lietuvos sienas. Jis tada tampa šitos strategijos objektu, o iki to laiko nereikia rūpintis tais, kurie čia liko. Čia yra košmaras. [...]Visų pirma reikia pasakyti tai, kad paskutinė Vyriausybė, turiu omenyje Kubiliaus, iš viso jokios emigracijos ar migracijos politikos nevykdė. Tiesiog ar jų ideologija tokia, ar vidinis įsitikinimas toks buvo, kad migracijos nereikia valdyti, viskas susiklostys savaime.[...] Toliau keturių metų laikotarpis tuščias, absoliučiai nieko, jokių politinių sprendimų, politinių vertinimų to, kas vyksta, tiesiog viskas vyko laisva eiga.“

Ekspertas 3 patvirtina, kad „Globalios Lietuvos“ programos tikslas yra visai kitoks nei prieš tai buvusios EMRS programos. Ši programa nėra skirta reguliuoti migraciniams procesams, bet siekia telkti užsienio lietuvius bendrai veiklai ir sudaryti sąlygas įsitraukti į Lietuvos valstybės gyvenimą. Pasak

eksperto, „[...]programa remiasi „Globalios Lietuvos“ idėja, kuri yra grįsta suvokimu, kad esame viena Lietuvos tauta ir kiekvienas motyvuotas lietuvis ar su Lietuva save siejantis asmuo yra svarbus ir reikalingas Lietuvai, nesvarbu kur jis dirbtų ir gyventų. Kiekvienas savo žiniomis, idėjomis ir patirtimi gali prisidėti prie valstybės ir visuomenės pažangos. Ši idėja įtvirtinta „Globalios Lietuvos“ – užsienio lietuvių įsitraukimo į valstybės gyvenimą – kūrimo 2011 – 2019 m. programoje, kuria siekiama sutelkti Lietuvos diasporą Lietuvos valstybės stipinimui ir jos vardo garsinimui. „Globalios Lietuvos“ programos tikslas – stiprinti pasaulio lietuvių ryšius su Lietuvos valstybe, sudaryti užsienio lietuviams sąlygas dalyvauti valstybės viešajame gyvenime ir skatinti jų įsitraukimą į Lietuvoje vykstančius procesus.“

Vertindama „Globalios Lietuvos“ programą Ekspertė 4 palaikė tarpinę poziciją. Jos nuomone, „Globalios Lietuvos“ programa atitiko to laikotarpio šalies padėtį, nes „Globalios Lietuvos“ idėjos plačiau pasireiškė ekonominės krizės laikotarpiu, tad siekti skatinti reemigraciją būtų netikslinga vien dėl to, kad Lietuvoje ekonominė padėtis vis blogėjo: „Kažkaip gana natūraliai buvo pereita prie „Globalios Lietuvos“ idėjos.[...] sakyčiau, kad tarkim devintais metais kalbėt apie žmonių grąžinimą į Lietuvą, kurioje yra didelis nedarbas, turbūt neatrodė nei labai realu, nei labai reikalinga ar įmanoma. Ir nors šioje programoje nėra deklaruojamas tikslas, kad būtinai reikia skatinti emigrantus sugrįžti, bet po tuo slepiasi idėja, kad dalis jų anksčiau ar vėliau turėtų grįžti, jei ne fiziškai, tai bent investicijomis, žiniomis ir t.t.“

Per pakankamai trumpą laiką Lietuvoje buvo sukurtos net kelios strategijos, tačiau tai turi tiek plusų, tiek minusų. Strategijų kaita gali būti teigiamas veiksnys tuo atžvilgiu, kad atnaujinamos priemonės geriau atspindi šalies ekonominę padėtį bei žmonių poreikius, bet negalima nepastebėti, kad naujų strategijų bei planų kūrimas užima pakankamai daug laiko, reikalauja nemažų investicijų, o svarbiausia tai, kad sistemingos politikos nebuvimas gali būti viena iš priežasčių, kodėl iki šiol nepavyksta ženkliai sumažinti išvykstančių iš Lietuvos skaičių bei paskatinti grįžtamąją migraciją.

Politinis nesusikalbėjimas

Tai dar viena esminė problema, kuri neužtikrina sistemingo politikos įgyvendinimo. Ekspertai pastebėjo, kad Lietuvoje dažnai pasitaiko situacijų, kai nors Vyriausybė vienu iš prioritetinių politikos klausimų laiko emigracijos stabdymą, bet tuo pačiu metu Seime priimami sprendimai, kurie nors ir netiesiogiai, bet skatina emigraciją iš Lietuvos. Ekspertas 2 kaip pavyzdį pateikia aukštojo mokslo reformą: „Kyla klausimas, ar koalicijos partneriai yra pasirengę dirbti vienodai darniai, taktas į taktą? [...] Jei koalicija vadovauja Vyriausybei, ji turi daryti kažkokią įtaką ir Seimui. O koks numatytas Seimo vaidmuo emigracijos klausimu? Vyriausybė kovos su emigracija, o Seimas priiminės įstatymus, kurie skatins emigraciją? Seimas ir turi turėti kažkokių įsipareigojimus. Aš manau, kad turėtų būti sukurtas,

kad ir Emigracijos reikalų komitetas, kuris įvertintų įstatymų projektus būtent per emigracijos prizmę. Jau mes turim pakankamai buvusios Vyriausybės pavyzdžių. Ar metas buvo didžiausiu emigracijos piko metu priiminėti įstatymą, kuris aukštąjį mokslą padarė mokamą?! O dabar visi už galvos susiėmę, kad jaunimas važiuoja iš Lietuvos“.

Atkreiptinas dėmesys, kad aptariant apklaustų emigrantų išvykimo priežastis buvo pastebėta, kad dalis jaunimo pasirinko studijas kitose šalyse būtent dėl aukštų aukštojo mokslo kainų. Šiuo atveju kaip sektinas pavyzdys gali būti paminėta antrame skyriuje analizuota Airijos politika. Mokslininkai teigia, kad vienu iš ilgalaikių Airijos ekonomikos augimo veiksnių ir buvo didelės investicijos į švietimo sistemą. Užtikrinus tikslingą švietimo sistemos veikimą, studijas pabaigė daug aukštos kvalifikacijos studentų, kurie vėliau prisidėjo prie informacinių technologijų, farmacijos, medicinos bei kitų sektorių plėtros.

Ekspertų nuomone, institucijų nesusikalbėjimą lemia ir tai, kad už migracijos politikos įgyvendinimą atsakingos įvairios institucijos ir nėra visą migracijos politikos formavimą bei įgyvendinimą kontroliuojančios įstaigos: „Lietuvoje taip susiklostė, kad emigracijos ir imigracijos klausimai yra pavesti skirtingoms institucijoms (emigracija – Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai, o imigracija – Migracijos departamentui prie Vidaus reikalų ministerijos)“ (Ekspertas 2). Tokio funkcijų išskirstymo tarp ministerijų, departamentų ir kitų institucijų rezultatas, pasak Eksperto 1, yra tas, kad „dauguma pilnai neatlieka savo darbų, arba tas darytas kažkoks neglobalus“.

Atlikta analizė rodo, kad ne tik strategijų bei programų nuostatos, bet ir įgyvendinimo veiksmingumo gerinimas gali ženkliai prisidėti prie migracijos procesų stabilizavimo. Siekiant optimalaus rezultato turi būti atsižvelgiama į programų tęstinumą, įstaigų bendradarbiavimo ir kontrolės tobulinimą bei į sistemingą tikslų siekimą.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

- Šiuolaikinėje žinių visuomenėje mobilumas yra laikytinas vienu iš prioritetų, leidžiančių geriau prisitaikyti, gerinti darbo jėgos gebėjimus bei sureguliuoti darbo jėgos pasiūlą ir paklausą. Nors galimybė laisvai judėti Europos Sąjungos teritorijoje buvo laikoma vienu iš didžiausių narystės ES privalumų, Lietuvos atveju daugiausiai pastebimas tik vienkryptis migracijos srautas.

- Įvertinus emigracijos mastus bei galimas pasekmes valstybei, migracijos klausimai buvo įtraukti į politinę darbotvarkę. Buvo atlikta daug mokslinių tyrimų, siekiant nustatyti emigracijos priežastis, pasekmes bei galimų programų poreikį. Suvokus nuoseklios migracijos politikos poreikį, buvo pradėtos įgyvendinti konkrečios programos (EMRS, „Globali Lietuva“). Tačiau mokslininkų atlikti tyrimai bei statistinių rodiklių analizė rodo, kad iki šiol vykdyta valstybės politika nebuvo itin sėkminga ir beveik neprisidėjo prie išvykstančiųjų skaičiaus sumažinimo bei grįžtamosios migracijos skatinimo. Tokios išvados skatina ieškoti iki šiol vykdytos politikos nesėkmės priežasčių bei galimų tolimesnės politikos krypčių.

- Tiek emigrantai, tiek ekspertai laikosi nuomonės, kad didžiausią poveikį sulaikant dar Lietuvoje gyvenančius piliečius ir skatinant reemigracijos procesus gali turėti tik esminės pertvarkos šalies viduje. Tokios tyrimo išvados patvirtina iškeltą hipotezę, kad stūmos iš Lietuvos veiksmų valdymas turi būti emigracijos politikos formavimo pagrindu. Didžiausias dėmesys turi būti skiriamas šių vidaus problemų sprendimui:

Darbo trūkumas ir nepakankamas darbo užmokestis. Kadangi darbo užmokestis yra darbo paklausos ir pasiūlos darbo rinkoje rezultatas, valstybės poveikis šiuo klausimu gali būti tik minimalus, ji gali imtis priemonių tik tiek, kiek reikia taisant darbo rinkos netobulumus. Tad valstybė daugiausiai gali prisidėti prie darbo vietų kūrimo.

Švietimo sistema. Dauguma respondentų išvykimo priežastimi nurodė didelę studijų kainą, geresnę studijų kokybę užsienyje, sunkumus susirasti darbą iš karto po studijų baigimo bei per mažą profesinį orientavimą.

- Specialios valstybės politikos priemonės išvykusiųjų atžvilgiu yra per daug sureikšminamos, nes vien į išvykusiųosius nukreipta politika nepadės išspręsti migracijos problemos. Sėkmingos politikos pagrindas yra sistemingas šalies vidaus problemų sprendimas, o būtent išvykusiesiems skirtos programos turi atlikti daugiau pagalbinę funkciją. Jiems turi būti sudaromos galimybės gauti išsamią informaciją bei kompetentingą pagalbą. Taip pat turi būti atsižvelgiama į emigrantams itin svarbių klausimų sprendimą.

- Tyrimo metu taip pat pastebėta, kad politikos programų efektyvumą neigiamai veikia pačios

politinės sistemos problemos. Politikai dažnai tik kalba apie būtinybę imtis konkrečių veiksmų emigracijos suvaldymui, tačiau retai kada imasi politinės iniciatyvos. Taip pat galima teigti, kad Lietuva iki šiol dar nėra suformavusi aiškios politinės pozicijos išėivijos atžvilgiu, politikai trūksta sistemiškumo bei vykdomų programų tęstinumo.

- Airija yra geras pavyzdys Lietuvai tuo atžvilgiu, kad parodo, jog sutelkus visas pastangas į esminių vidaus problemų sprendimą galima paskatinti reemigraciją. Statistinių duomenų analizė rodo, kad didelę dalį imigrantų sudaro airių kilmės žmonės. Tokį poveikį nulėmė tai, kad buvo skatinamos tiesioginės užsienio investicijos bei laipsniškai mažinamos kliūtys tarptautinei prekybai. Skyrus didelę investicijų kiekį į švietimo sistemos tobulinimą, studijas pabaigė daug aukštos kvalifikacijos studentų, kurie turėjo galimybę pasinaudoti informacinių technologijų, farmacijos, medicinos ir kitų sektorių plėtra. Tokių vidaus politikos priemonių turi būti imamasi ir Lietuvos atveju.

Atsižvelgiant į padarytas išvadas būtų galima pateikti keletą rekomendacijų:

1. Buvo priimta išvada, kad didžiausias politikos dėmesys turėtų būti nukeiptas į darbo vietų kūrimą bei švietimo sistemos tobulinimą. Darbo vietų atsiradimą galima skatinti dviem būdais – pritraukiant užsienio investicijas bei skatinant smulkaus verslo plėtrą. Tiek norintiems investuoti užsieniečiams, tiek norintiems kurti smulkų verslą lietuviams turi būti sudaromos lengvatinės sąlygos. Švietimo srityje didžiausias dėmesys turi būti skiriamas į tiesioginį bendravimą su moksleiviais ir studentais bei jų poreikių nustatymą. Moksleivių atžvilgiu valstybė turi susirūpinti profesinio orientavimo klausimu, nes iki šiol profesija labiau renkama atsižvelgiant į „modas“, o ne į tai, kokių profesijų specialistų tikrai reikia. Siekiant išlaikyti Lietuvoje jau studijas baigusį jaunimą, reikia dar studijų metu daugiau dėmesio skirti praktinių įgūdžių tobulinimui bei studentų ir būsimų darbdavių bendradarbiavimui. Taip pat trūksta vietos valdžios pastangų pritraukiant jaunimą į rajonus. Vienu iš traukos būdų gali būti studijų finansavimas bei garantuotas darbo vietos po studijų baigimo suteikimas.

2. Konkrečiai sprendžiant politikos problemas, reikia skatinti politikos perimamumą bei tęstinumą, nes naujų strategijų kūrimas ne tik reikalauja papildomų lėšų, bet ir užtrunka pakankamai ilgą laiko tarpą. Tačiau esminė politinės sistemos problema ta, kad nėra už bendrą migracijos politiką atsakingos ir politikos įgyvendinimą kontroliuojančios institucijos. Tikėtina, kad tiek emigracijos, tiek imigracijos procesus prižiūrinčios institucijos sukūrimas užtikrintų sistemingesnį migracijos politikos kūrimo bei įgyvendinimo procesą.

LITERATŪRA

1. **Aisling return to Ireland.** <http://www.aisling.org.uk/drupal/?q=node/8> [žiūrėta 2013 02 24]
2. **Barcevičius E. ir kt.** Ekonominės migracijos reguliavimo strategijos efektyvumo įvertinimas. I etapo galutinė ataskaita. - Vilnius: Viešosios politikos ir vadybos institutas, 2009.
3. **Barcevičius E. ir kt.** Ekonominės migracijos reguliavimo strategijos efektyvumo įvertinimas. II etapo galutinė ataskaita. - Vilnius: Viešosios politikos ir vadybos institutas, 2009.
4. **Barcevičius E. ir kt.,** Mokslinis tyrimas: Ekonominių migrantų skatinimo grįžti į tėvynę priemonės // Viešosios politikos ir vadybos institutas, Vilnius, 2005.
5. **Barcevičius E., Žvalionytė D.** Užburtas ratas?: Lietuvos gyventojų grįžtamoji ir pakartotinė migracija, Vilnius 2012// ISBN 978-5-415-02245-8
6. **Bolzanė, G.** Lietuviai visais laikais traukė ten, kur geriau. Veidas, 2012. <
<http://www.veidas.lt/lietuviai-visais-laikaistrauke-ten-kur-geriau>> [žiūrėta 2012-09-21]
7. **Breadun D. D.** Award recognises service to Ireland from abroad. <http://www.irishtimes.com/newspaper/ireland/2012/0906/1224323653593.html> [žiūrėta 2013 01 15]
8. **Cervantes M., Guellec D.** The brain drain: Old myths, new realities//OECD Observer ,2002 ,No.230.
9. **Dėl ekonominės migracijos procesų ir užsienio lietuvių būklės stebėsenos, analizės ir prognozavimo tvarkos aprašo patvirtinimo.** Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. rugsėjo 24 d. nutarimas Nr. 957 Valstybės žinios.- 2008.- Nr. 114-4363.
10. **Dėl Ekonominės migracijos reguliavimo strategijos įgyvendinimo priemonių 2007-2008 metų plano ataskaitos.** Lietuvos Respublikos Vyriausybės kanceliarija, 2009 m.
11. **Dėl Išeivijos integravimosi i Lietuvos gyvenima koordinacinės komisijos.** Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. rugpjūčio 14 d. nutarimas Nr. 907 // Valstybės žinios, 1997, Nr.: 77 -1980.
12. **Dėl jaunimo, išvykstančio iš Lietuvos į užsienį nuolat gyventi, skatinimo sugrįžti į Lietuvą programos.** Lietuvos Respublikos Seimo 2005 m. gruodžio 15 d. rezoliucija // Valstybės žinios, 2005, Nr.: 151 -5533
13. **Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos.** Lietuvos Respublikos Seimo 2012 m. gruodžio 13 d.nutarimas Nr. XII-51 // Valstybės žinios, 2012, Nr. 149-7630.
14. **Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos.** Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. gruodžio 9 d.nutarimas Nr. XI-52 // Valstybės žinios, 2008, Nr.: 146 -5870.
15. **Dėl nuoseklios valstybės politikos emigracijos procesams valdyti.** Lietuvos Respublikos Seimo 2006 m. liepos 19 d. rezoliucija// Valstybės žinios, 2006, Nr.: 81 -3200.

16. **Dėl regioninių problemų ir tautinių mažumų departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės nuostatų patvirtinimo.** Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. gegužės 25 d. nutarimas Nr. 407// Valstybės žinios, 1994, Nr. 41-747.
17. **Dėl Užsienio lietuvių bendruomenių kultūros ir švietimo rėmimo 1998–2000 metų programos.** Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. liepos 4 d. nutarimas Nr. 723 // Valstybės žinios, 1997, Nr.: 66 -1626
18. **Dėl Užsienio lietuvių bendruomenių rėmimo 2004-2006 metų programos patvirtinimo.** Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. birželio 8 d. nutarimas Nr. 704 // Valstybės Žinios, 2004, Nr.: 93-3404
19. **Demografijos metraštis 2009** // Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2010. - ISSN 2029-3739
20. **Dokšaitė D.** Emigranto įvaizdis: nuo nevykėlių iki pelenių. Naujienų portalas „Delfi“, 2009. <http://www.delfi.lt/news/daily/emigrants/emigranto-ivaizdis-nuo-nevykeliu-ikipeleniu.d?id=20088765> [žiūrėta 2013-01-15]
21. **Emigracijos tempai lėtėja** // Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės <http://www.stat.gov.lt/lt/news/view/?id=2613> [žiūrėta 2012 08 25]
22. **Europos Parlamentas.** Laisvas darbuotojų judėjimas. http://circa.europa.eu/irc/opoce/fact_sheets/info/data/market/market/article_7192_lt.htm [žiūrėta 2013 02 26].
23. **Gliosaitė K.** Ekonominių emigracijos motyvų ir pasekmių vertinimas – Šiuolaikinė lietuvių emigracija: praradimai ir laimėjimai // Vytauto Didžiojo universitetas, konferencija 2004.
24. **„Globalios Lietuvos“ – užsienio lietuvių įsitraukimo į valstybės gyvenimą – kūrimo 2011–2019 metų programa.** Patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2011 m. kovo 30 d. nutarimu Nr. 389 // Valstybės žinios, 2011, Nr.: 42 -1969
25. **„Globalios Lietuvos“ kūrimo programa – kurkime Globalią Lietuvą kartu!** <http://www.urm.lt/index.php?2695978607> [žiūrėta 2013 02 05]
26. **Hadler M.** Intentions to migrate within the European Union: A challenge for simple economic macro-level explanations. Stanford University, 2006.
27. **Ireland and the Irish abroad.** <http://www.dfa.ie/uploads/documents/task%20force%20on%20policy%20regarding%20emigrants.pdf> [žiūrėta 2013 02 24]
28. **Jackevičius M.** Užsienio lietuviai: nevadinkite mūsų „išeiviais“ Naujienų portalas „Delfi“, 2009. <http://www.delfi.lt/news/daily/emigrants/uzsienio-lietuviai-nevadinkite-musu-iseiviais.d?id=20381616> [žiūrėta 2013 02 02]

29. **Kalytis R.** Protų nutekėjimas: tendencijos ir galimi sprendimai. Šiuolaikinė Lietuvių emigracija: praradimai ir laimėjimai. VDU konferencija, 2004.
30. **Kardelis K.** Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai, 2007, p. 207.
31. **Kuzmickaitė D.** Šiuolaikinė lietuvių migracija: bendruomenės ir individo tapatumų slinktytys // Lietuviškojo europietiško raida: dabarties ir ateities iššūkiai. - Vilnius: Kultūros filosofijos ir meno institutas, 2006.- 180 p. - ISBN 9986-638-71-2
32. **Kuzmickaitė K.** Teoriniai tarptautinės emigracijos diskursai. Šiuolaikinė Lietuvių emigracija: praradimai ir laimėjimai. VDU konferencija, 2004.
33. **Labanauskas L.** „Protų nutekėjimo“ problema Lietuvoje: medikų emigracija // Filosofija. Sociologija, 2006, Nr.2, p. 27-34
34. **Lietuvių emigracija: problema ir galimi sprendimo būdai** // Pilietinės visuomenės institutas, Vilnius, 2005.
35. **Lietuvių grįžimo į Tėvynę informacijos centras.**<http://www.lgitic.is.lt/www.lgitic.lt/index.html> [žiūrėta 2013 02 03]
36. **Lietuvių kalbos žodynas.** < <http://www.lkz.lt/startas.htm>> [žiūrėta 2012-12-10]
37. **Lietuvos gyventojų politikos strategijos metmenys** // Socialinių tyrimų institutas, 2004, - ISBN 9955-531-14-2
38. **Lietuvos valstybės ilgalaikė strategija lietuvių emigracijos ir išeivijos atžvilgiu.** Strateginių studijų centras, Vilnius, 2006. http://www.elibrary.lt/resursai/Strateginiu_stud_centras_/Tyrimai/SSC_emigracija.pdf
39. **Martinaitis Ž., Žalionytė D.,** Emigracija iš Lietuvos: ką žinome, ko nežinome ir ką turime žinoti?- Vilnius.- 2007.- ISSN 1392–1681.
40. **Maslauskaitė A., Stankūnienė V.** Šeima abipus sienos: Lietuvos transnacionalinės šeimos genezė, funkcijos ir raidos perspektyvos // Vilnius: Tarptautinė migracijos organizacija.Socialinių tyrimų institutas, 2007.- 227 p.– ISBN978-9955-697-10-7
41. **Metinė politikos ataskaita: Migracija ir prieglobstis Lietuvoje 2008.** http://www.emn.lt/uploads/documents/emn_lt_politikos_ataskaita_2010.pdf [žiūrėta 2012 12 10]
42. **Migracija: pagrindinės priežastys ir gairės pokyčiams.** Lietuvos laisvosios rinkos institutas, 2006. www.lrinka.lt/uploads/files/dir16/16_0.php [žiūrėta 2013 01 16]
43. **Misiūnas A., Bratčikovienė N.** Migracijos tendencijos. Lietuvos statistikos darbai. Statistikos žurnalas, Vilnius 2007, Nr. 45.

44. **Motieka E. ir kt.** Lietuvos valstybės ilgalaikė strategija lietuvių emigracijos ir išeivijos atžvilgiu. - Vilnius: Strateginių studijų centras.- 2006.
45. **Protų susigrąžinimo ir pritraukimo programa.** Patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2008 m. lapkričio 20 d. įsakymu Nr. ISAK-3207. Valstybės žinios, 2008, Nr.: 138 - 5459
46. **Public service information.** Citizens information http://www.citizensinformation.ie/en/travel_and_recreation/motoring_1/driver_licensing/full_driving_licence.html [žiūrėta 2013 03 01]
47. **Pukelienė V. ir kt.** Darbo jėgos migracija: globalinis spektas //Taikomoji ekonomika .-2007.-Nr 2.- ISSN 1392-1142
48. **Pukėnas K.** Kokybinių duomenų analizė SPSS programa : mokomoji knyga. - Kaunas: Lietuvos kūno kultūros akademija, 2009.
49. **Quinn E. Focus Migration** // Ireland , No.19, January 2010.<http://focus-migration.hwwi.de/Ireland.6269.0.html?L=1> [žiūrėta 2013 02 23]
50. **Safe home – programme Ireland.** <http://www.safehomeireland.com/> [žiūrėta 2013 02 10]
51. **Sipavičienė A.** Tarptautinė gyventojų migracija Lietuvoje: modelio kaita ir situacijos analizė - Vilnius: Socialinių tyrimų institutas.-2006.
52. **Sipavičienė A., Jeršovas M.** Darbo jėgos migracija: poreikis ir politika Lietuvoje // Vilnius: Europos migracijos tinklas Tarptautinė migracijos organizacija Lietuvos socialinių tyrimų centras, 2010 - ISBN 978-9955-697-25-1
53. **Sipavičienė A.,** Tarptautinė gyventojų migracija Lietuvoje: modelio kaita ir situacijos analizė // Vilnius: Tarptautinės migracijos organizacijos Vilniaus biuras, 2006. – 42 p. ISBN 9955 – 697– 03 – 2
54. **Sipavičienė ir kt.,** Grįžtamoji migracija: teorinės įžvalgos ir situacija Lietuvoje // Mokslo studija – Vilnius: Europos migracijos tinklas Tarptautinė migracijos organizacija Socialinių tyrimų institutas, 2009, - ISBN 978-9955-697-20-6
55. **Spurga S.** Globali Lietuva - vienijanti ir skaldanti idėja // Izinios.lt , 2013 m. sausio 4 d, <http://www.lzinios.lt/Komentarai/Globali-Lietuva-vienijanti-ir-skaldanti-ideja> [žiūrėta 2013 01 25]
56. **Stiglitz, J. E.** Economics of the Public Sector, New York, London: W.W. Norton and Company, 2000.
57. **Stulgienė A., Daunorienė A.** Migracijos poveikis darbo jėgos rinkos pusiausvyrai //Ekonomika ir vadyba: Kauno technologijos universitetas,- 2009.-Nr 14.- ISSN 1822-6515
58. **Švedaitė B.** Kokybinio ekspertų interviu metodo paskirtis ir naudojimo galimybė, 2005.

- http://www.leidykla.eu/fileadmin/Acta_Paedagogica_Vilnensia/14/133-144.pdf [žiūrėta 2013 02 24]
59. **The brain drain: Old myths, new realities.** http://www.oecdobserver.org/news/archivestory.php/aid/673/The_brain_drain:_Old_myths,_new_realities.html [žiūrėta 2013 02 20]
60. **Tidikis R.** Socialinių mokslų tyrimo metodologija. - Vilnius: Lietuvos Teisės Universitetas,- 2003.- ISBN 9955-563-26-5
61. **Tvaskienė J.** Į rinkimus - pasikinkius emigracijos temą. <http://www.lzinios.lt/index.php/Tyrimas/I-rinkimus-pasikinkius-emigracijos-tema> [žiūrėta 2013 02 24]
62. **Vaiškūnas J.** Geriausiems Lietuvos vardo garsintojams įteikti 2012-ųjų Globalios Lietuvos apdovanojimai //alkas.lt: internetinis naujienų portalas:[elektroninis išteklius].- Vilnius, 2012. <http://alkas.lt/2012/12/27/geriausiems-lietuvos-vardo-garsintojams-iteikti-2012-uju-globalios-lietuvos-apdovanojimai/> [žiūrėta 2013 02 24]
63. **Vėlyvis J.** Euroverslas: asmenų, paslaugų, prekių ir kapitalo laisvas judėjimas. – Vilnius: Ciklonas, 2005.- ISBN 9955-49780-7

Dausinienė R. Šiuolaikiniai emigracijos procesai Lietuvoje bei politikos išėivijos atžvilgiu įgyvendinimas / Viešojo administravimo magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. dr. R. Trimakas. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Politikos ir vadybos fakultetas, Politikos mokslų institutas 2013. – 90 p.

ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS

Šiame magistro baigiamajame darbe išanalizuoti teoriniai emigraciją skatinantys veiksniai, pateikta valstybės politikos išėivijos atžvilgiu analizė bei, remiantis kokybinio tyrimo rezultatais, įvertintas tikslinės politikos poreikis, nustatytos politikos įgyvendinimo problemos bei galimos tolimesnės politikos kryptys.

Pirmoje darbo dalyje teoriniu aspektu apžvelgiamas migracijos procesas, pateikiama šio reiškinio samprata, aiškinamos priežastys bei galimos pasekmės.

Antroje darbo dalyje analizuojama Lietuvos politika išėivijos atžvilgiu nuo 1990 iki 2013 m. pradžios. Taip pat pateikiamas gerosios praktikos pavyzdys – Airijos valstybės politikos analizė.

Trečioje dalyje aptariami interviu su ekspertais ir emigrantais rezultatai – nustatomi pagrindiniai emigraciją skatinantys veiksniai, numatomos galimos tolimesnės politikos kryptys bei iki šiol vykdytos politikos neefektyvumo priežastys.

Pagrindiniai žodžiai: šiuolaikinė emigracija, valstybės politika, ekonominiai migrantai, „probleminės“ sritys.

Dausinienė R. Modern migration processes in Lithuania and the implementation of migration policy in respect of emigrants. Public Administration Master's thesis. Supervisor Assoc. Prof. Dr. R. Trimakas. – Vilnius: Mykolas Romeris University, Faculty of Politics and Management, Institute of Political Sciences, 2013. – 90 p.

The Master's thesis provides analysis of theoretical factors of emigration and, certainly, the main part of analysis is dedicated to the migration policy in respect of emigrants and its assessment.

The first part of the work is based on the theoretical examination of the migration process problem. It also defines the concept, causes and possible consequences of this phenomenon.

The second part is designed to comprehensive discussion of migration policy in Lithuania since 1990. In this part it is also provided a good practice example - the analysis of Irish migration policy.

Meanwhile, the third part of the work presents the results of the interviews taken from the experts and emigrants. As the result of this qualitative research, there was indicated the need of targeted policy and the direction of the possible policy in the future.

Key words: Modern migration, the state policy, economic migrants, „problemic“ areas.

Dausinienė R. Šiuolaikiniai emigracijos procesai Lietuvoje bei politikos išėivijos atžvilgiu įgyvendinimas / Viešojo administravimo magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. dr. R. Trimakas. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Politikos ir vadybos fakultetas, Politikos mokslų institutas 2013. – 90 p.

SANTRAUKA

Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą prasidėjo masinė darbo jėgos emigracija. Įvertinęs emigracijos mastą, Lietuvos Respublikos Seimas pripažino, kad emigracija yra didžiausia nekarinė grėsmė Lietuvai. Ypač jaučiamos demografinės pasekmės – kiekvienais metais išvyksta labai daug žmonių, o tai gali ženkliai atsiliepti ekonominiam šalies augimui.

Remiantis statistiniais duomenimis, Lietuva viena pirmaujančių pagal emigracijos mastą šalių Europoje. Daugiausiai išvyksta jauni žmonės, o pagrindinėmis išvykimo priežastimis laikytinas darbo vietų stygius bei nedideli atlyginimai.

Lietuvoje dėmesys su emigracija susijusiems klausimams viešoje erdvėje išaugo apie 2005 – 2006 m. Tai paskatino valstybę imtis nuoseklesnio migracijos politikos formavimo ir 2006 m. pabaigoje emigracijos problematika pateko į politinę darbotvarkę. Lietuvos viešoji politika migrantų atžvilgiu jau praėjo keletą etapų, tačiau tiesioginė valstybės politikos įtaka išvykusiųjų grįžimui buvo labai maža.

Kokybinio tyrimo rezultatai parodė, kad sėkmingos politikos pagrindas yra sistemingas šalies vidaus problemų sprendimas, o būtent išvykusiesiems skirtos programos turi atlikti daugiau pagalbinę funkciją. Jiems turi būti sudaromos galimybės gauti išsamią informaciją bei kompetentingą pagalbą. Taip pat turi būti atsižvelgiama į emigrantams itin svarbių klausimų sprendimą.

Dausinienė R. Modern migration processes in Lithuania and the implementation of migration policy in respect of emigrants. Public Administration Master's thesis. Supervisor Assoc. Prof. Dr. R. Trimakas. – Vilnius: Mykolas Romeris University, Faculty of Politics and Management, Institute of Political Sciences, 2013. – 90 p.

SUMMARY

After Lithuania joined European Union, emigration became a big problem in the country. Emigration is considered to be the most important non-military threat to Lithuania. It has considerable negative influence on demography, also it may have an impact for long term growth.

Statistics shows that Lithuanians one of most migratory peoples in Europe. And in fact, mass emigration is nothing new in the country where waves of migrants have been leaving for centuries.

Mostly common emigrants are young people. Unemployment and wage differentials between Lithuania and destination countries are the main pushing factors. Most emigrants leave Lithuania due to the lack of jobs and low salaries. Because of this, people don't feel the motivation to work in Lithuania and decide to emigrate in order to get financial independence.

The qualitative research results have revealed that the foundation for successful politics is to systematically solve internal problems, while the programs for those abroad should perform a helping function only, by providing the people with a thorough information and competent help. The most important emigrants' problems should also be addressed.